

**KAYSERİ'DE
KITABELERİNDEN
XV. VE XVI.
YÜZYILLARDA
YAPILDIĞI
ANLAŞILAN
İLK OSMANLI
YAPILARI**

Mehmet ÇAYIRDAĞ

GİRİŞ:

Merhum üstad Halil Edhem'in, Tarih-i Osmanî Encümeni külliyyatından olan «Kayseriye Şehri Mebani-i İslamiye ve Kitabeleri» isimli kıymetli eserleriyle, Kayseri'nin XIV. yüzyıl sonuna kadar olan Türk-İslam tarihini, bu devirde Şehirde yapılmış binalar ve kitabeleri ile ele alarak tetkikinden sonra, bu konuda, binaları, daha ziyade mimari ve sanat yönleri ile inceleyip büyük eserler veren Albert Gabriel, «Monuments Turcs D'Anatolie» serisinin ikinci kitabı olan «Kayseri - Niğde» kısmında, Kayseri'nin XV ve XVI. yüzyıllara ait bazı binalarını kitabeleriyle yayınlamıştır. Bunlardan başka son zamanlarda sanat ve mimari konularında yayınlanan bazı kitap ve makalelerde Halil Edhem'in ele aldığı devre veya sonraki devirlere ait bazı binaların sanat, mimari ve tarihi yönleri üzerinde durulmuştur¹. Biz burada, «Kayseriye Şehri»ne, bir bakıma şerh olmak üzere, XV ve XVI. yüzyıllarda Kayseri'de yapılmış binaların şimdiye kadar neşredilmemiş veya neşredildiği halde asıllarında bazı değişiklikler gördüğümüz kitabelerini, bu devrin tesbit edebildiğimiz tarihçesini² ve bahis

1) Mahmud Akok - Tahsin Özgüç, Kayseri'de Dört Mezar Anıtı, Türk Etnoğrafya Dergisi, S. XII - 1969, s. 17 - 52; Üç Selçuklu Abidesi, Belleten, S. 86, s. 251 - 260; Alayhan, Öresün Han Hızırılıyas Köşkü, Belleten, S. 81 s. 139 - 148; Kayseri'de Tuzhisarı Sultanhamı Köşk Medrese ve Alaca Mescid, Türk Arkeoloji Dergisi, S. XVII - 2, 1968; Mahmud Akok, Kayseri Şehri Tarihi İç Kalesi, Türk Arkeoloji Dergisi, S. XXIII - 2, s. 5 - 38; Aptullah Kuran, Anadolu Medreseleri, Ank. 1969; Metin Sözen, Anadolu Medreseleri, İst. 1972; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İst. 1973, K. Erdmann, Das Anatolische Karavansaray Des 13. J. H., Teill. Berlin 1962; Mahmud Akok, Kayseri'de Huand Mimari Külliyesi, Türk Arkeoloji Dergisi, S. XVI - 1 - 1, s. 5, 12; Haluk Karamağralı, Kayseri'de Huand Camii Restitüsyonu, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXI, s. 199 vd.; Erol Yurdakul, Son Buluntulara göre Kayseri'de Hunat Hamamı, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S. II, s. 141 - 151; Gönül Öney, Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, Belleten, C. XXX, S. 119, s. 377 vd. Bu konuda daha geniş bir bibliyografya tesbit edilebilir.

2) Kayseri'nin XV ve XVI. yüzyıllara ait geniş tarihî, Başbakanlık ve Vakıflar arşivleri, H. 895 yılından itibaren mevcut olan şehrin şer'î mahkeme sicilleri ve diğer kaynaklar araştırılarak meydana getirilebilir. Bu konuda çalışmalarımız bulunmaktadır.

konusu binaların mimarî durumlarını vermeye çalışacağız.

Bu asırlarda Kayseri'de yapılmış binaların bir kısmı, tamamen veya az şekilde değişikliğe uğramış olmakla beraber halen mevcut, bir kısmı tamamen ortadan kalkarak kitabeleri Kayseri Müzesi deposunda bulunmakta, bazısının kitabesi yok fakat vakfiyelerden bu devirde yapıldığı anlaşılmalta, nihayet bir kısmının da ne kitabesi, ne de binası kalmamış, ancak kayıtlardan bu devirde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kayseride genellikle birçok siyasi karışıklıkların meydana geldiği ve küçük beylerin idarede olduğu bu devirde büyük ve yüzyıllar boyu değiştirilmeden veya büyük tamirler görmeyecek, kalıcı binalar yapılamamıştır. Osmanlı devrinde Kayseri, Selçuklular zamanındaki önemini kaybetmiştir.

TARİHÇE :

Sırasıyla Anadolu Selçuklu Devleti, İlhanlılar, Eretna ve Kadı Burhaneddin Beyliği idareleri altında bulunan Kayseri Şehri, Kadı Burhaneddin Ahmed'in, emirlerinden Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesi ve Beyliğin başşehri Sivas ileri gelenlerinin isteği üzerine Sivas'la birlikte, H. 800, M. 1398 yılında ilk defa Osmanlılar'a, Yıldırım Bayezid'e geçmiştir³. Bu tarihten dört yıl sonra, Yıldırım'la Ankara'da karşılaşacak olan Timur Sivas üzerinden gelerek Kayseri'ye girmiş⁴, Ankara Muharebesinde Yıldırım Bayezid'i mağlub ve esir ettikten sonra Bursa'ya gelerek burada Osmanlıların esiri olan Karamanoğlu II. Mehmed'i kurtarmış ve ona Kayseri dahil olmak üzere Karaman Beyliğini geri vermiştir⁵. Karamanoğlu II. Mehmed de, Ankara savaşından sonra Anadolu'da yeniden kurulan diğer beylikler gibi kendisine ait bazı şehirlerde bu arada Kayseri'de, tâbi olduğunu göstermek üzere Timur adına paralar kestirmiştir. Kayseri Müzesinde bulunan, tarihsiz ve gümüşten mamul olan bu paralar ortalama 1,7 gr. ağırlığında ve 21 mm çapında olup yüzünde :

السلطان
الاعظم تورخان
برلغندین
محمد بن
الادین خلد ملک
ضرب قیصریه
ابوبکر عمر عثمان علی

arkasında :
ortada :
etrafında :

yazılıdır⁶. Tercümesi, yüzü : Büyük Sultan Timur Han yarlığından, arkası; ortada : Alâddin'in oğlu Mehmed, mülkü devamlı olsun, Kayseriye'de basıldı, etrafında : Dört Halife'nin isimleri, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali.

Kayseri'nin bu ilk Karamanoğlu hakiyetinde ne kadar kaldığı belli değildir. Kayseri İç Kalesi Doğu İkinci kapı iç tarafı üzerinde 50 X 50 cm. ebadında, ortasında yazılarının bir kısmı silinmiş, arapça, üç satırlık, şimdiye kadar neşredilmemiş ve Kale ile ilgili neşriyatta üzerinde durulmamış olan bir mermer kitabe bulunmaktadır. Kitabede,

برسم الامير الكبير الحسامي حسن بن
ناصر الدين محمد ابن دلغادر باشارة
حمدة المد منه اربع عشر ثمانمائة

yazılıdır. Tercümesi : Dulkadıroğlu Nasreddin Mehmed'in oğlu, Büyük Emir Hüsamî Hasan tarafından sekizyüz on dört senesinde yapıldı. Kitabenin silik ve okunamayan (bilhassa tahrip edilmiş gibi görünen) bir kaç kelimesi bulunmaktadır. Bu mühim vesikadan anlaşıldığına göre

3) Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970, s. 161, N. 347; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1961, C. I, s. 160; İslâm Ansiklopedisi, Kayseri maddesi.

4) Uzunçarşılı, a. e., C. I, s. 165; İsmail Hamî Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst. 1961, C. I, s. 129.

5) Uzunçarşılı, a. e., C. I, s. 169; Danişmend, a. e., C. I, s. 137.

6) Kayseri Müzesi No : 1136, 1139, 1142, 1147, 1148, 1635, 1637, 1651, 1652, 6420/3, 72/68 - 30.

H. 814, M. 1411 yılında Kayseri Karamanoğullarından, merkezleri Maraş ve Elbistan'da bulunan Dulkadıroğullarına, ilk defa geçmiş ve Kaleyi, Dulkadıroğlu Nasreddin Mehmed'in oğlu Hasan Bey tamir ettirmiştir. Dulkadıroğlu Hasan Beyin, ismi, bir defaya mahsus olmak üzere, Osmanlılara tâbi Amasya Beyi Yörgüç Paşanın H. 830, M. 1426 yılında, Amasya ve Tokat civarında eşkiyalıkta bulunan Kızıl Koca Oğulları isimli Dulkadırlı Türkmen boyunun⁷ ileri gelenlerini tenkili sırasında geçmekte ve kaynaklarda Hasan Beyin bu Kızıl Kocalılarla münasebette bulunduğu ve onları desteklediği kaydedilmektedir⁸. Bu tarihte Dulkadır Beyliğinin başında Nasreddin Mehmet Bey bulunuyordu. Kayseri'nin Karamanoğulları tarafından fethi üzerine, şehir herhalde bu fethi gerçekleştiren Hasan Bey'e babası tarafından verilmiş olmalıdır. Böylece bu kitabeden, yine şimdiye kadar meçhul olan Dulkadıroğlu Hasan Beyin, Nasreddin Mehmed Beyin oğlu, Nasreddin Mehmed Beyin de bilinen evlâdından başka Hasan Bey isimli bir oğlu daha olduğu anlaşılmakta, ayrıca kitabe Dulkadıroğullarının en eski tarihli vesikalari olmaktadır.

Kitabede aile ismi **ولغادر** (Dulgadır) olarak yazılmıştır.

Kayseri İç Kalesinin güney kapısının (Arslanlı Kapı) batısında, güney mazgalın dış yüzünde 75 X 60 cm ebadında arapça, dört satırlık, satırların sonlarından bir kısmı kırılarak kayboymuş mermer bir kitabe daha vardır ki, bu kitabenin kendisine göre bir tercümesini Albert Gabriel vermiştir⁹. Kitabede Gabriel'in tercümesi ile bazı farklılıklar görülmektedir. Asıl metin :

المستولى الأتراك الضالون علوم مدينة قيصريه وبمهند الناس ...
فوتخريب الكعبة الشريفة فخرج الأمير كبير الشيخ جلي بن داود ...
والكا طمين القبط والعافين عن الناس فعمروها بأيد ...
خرداده ملكه وكان ال ... لو في سح تبر بن عز شيخ جلي ...

Tercümesi : Dalalette bulunan Türkler, Kâbe'nin tahribi gibi Kayseri Kalesini ve

halkını istila ettiler. Davud'un oğlu Büyüyük Emir Şeyh Çelebi çıktı. «İnsanların hatalarını affeden ve kinini susturan» (Kur'an III - 134), zamanında tamir oldu, Allah mülkünü devamlı eylesin . . . aziz Şeyh Çelebi'nin oğlu Demir . . .¹⁰. Bu ifadelerden Kalenin, işgalci diye vasıflandırılanlardan, Davud'un oğlu Şeyh Çelebi tarafından geri alındığı ve tamir edildiği, bu mücadele sırasında Şeyh Çelebi'nin oğlu Demir'in de hizmet gördüğü anlaşılmaktadır. Kale'nin Şeyh Çelebi tarafından hangi tarihte ve kimin adına ele geçirildiği (Karamanoğlu Mehmed Bey olmalıdır) kitabenin kırılan kısmı ile beraber kaybolmuştur. Aşağıda, Mısır Memluklu kuvvetleri ile Dulkadırlıların, H. 822 yılında Kayseri Kalesini Karamanoğullarının elinden aldıklarını ve Kalenin Karamanoğullarına ait valisi Şeyh Çelebi'nin kaçmış olduğu görülecektir. Kitabede dalalet içinde buldukları ileri sürülen Türklerden kasıt Dulkadıroğullarıdır. Karamanoğulları da bir Türk boyu olduğu halde Şeyh Çelebi veya kitabeyi yazdıran onun adamları Dulkadıroğullarını böyle anmışlardır.

Yukarıda bahsi geçen Dulkadıroğlu Hasan Bey'e ait kitabeden Kalenin 814 yılında Dulkadıroğulları elinde olduğunu görmüştük. 822 yılında Şeyh Çelebi'den tekrar Dulkadıroğullarının aldığı tarihçe sabit olduğuna göre 814 ten sonra Şeyh Çelebi ve Karaman kuvvetlerinin Dulkadıroğullarından kaleyi geri aldığı ve tamir ettirerek yukardaki ikinci kitabeyi yazdırmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu kitabenin 822 yılında kaleyi tekrar ele

7) Faruk Sümer, Bozok tarihine dair araştırmalar, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı, A. Ö. D. T. C. F. 1974, s. 313, 314.

8) Aşık Paşaoğlu Tarihi, Yayınlayan Nihal Atsız, İst. 1973, s. 120; Hoca Sadeddin Efendi, Tac'üt-tevarih, yayınlayan İsmet Parmaksızoğlu, İst. 1974, C. II, s. 157.

9) Albert Gabriel, Kayseri Türk Anıtları, Çev. A. A. Tütenk, s. 34, N. 7.

10) Yakın yıllarda Kalenin son tamiri sırasında iççiler kitabeyi buradan düşürerek tekrar birkaç parçaya ayrılmasına sebep olmuşlardır. Parçalar onarımdan sonra birleştirilip yerine konmuş ise de son satırdan sonra birkaç harf okunamaz hale gelmiştir. Karamanoğlu Davud Beyin Kayseri'ye hakim olduğuna dair Sikarî Tarihinde malumat bulunmaktadır. Şika'î - Karamanoğulları Tarihi, Terc. Mesud Koman, Konya 1948, S. 100, 155, 178, 189.

geçiren Dulkadıroğulları tarafından atılıp kırıldığı, fakat sonra, yine aşağıda görüleceği üzere Kale Karamanlılara üçüncü defa geçince bulunan kısmı bugünkü yerine yerleştirdikleri muhtemeldir.

Karamanoğlu Mehmed Bey Timur'un Anadolu'da bulunduğu sırada zaptettiği Tarsus'un, Mısır Memluklu Sultanlığı namına Ramazanoğlu Ahmed Bey tarafından geri alınması üzerine, önce yalnız, bilahire bu bey ile anlaşarak müştereken Tarsus'a sahip olmuşlardır. Bunun üzerine Memluk Sultanı Melik Müeyyed Şeyh H. 822, M. 1419 yılında Anadolu'ya oğlu İbrahim kumandasında büyük bir kuvvet göndererek Karamanlılara ait Kayseri Kalesini, Şehrin beyi olan Şeyh Çelebi'nin kaçması üzerine fethetti ve bu sırada kendilerine tâbi olan Dulkadıroğlu Nasıreddin Mehmed Bey'e verdi¹¹. Mehmed Bey'in de Sultan namına Kayseri Kalesi kapılarından birine bir kitabe koydurduğu Aynı Tarihinde belirtiliyor ise de bahis mevzuu kitabe bugün mevcut değildir¹².

Bu hadiseden sonra Karamanoğlu Mehmed Bey ve Ramazanoğlu İbrahim Bey Kayseri'yi tekrar ele geçirmek istedilerse de, Kayseri civarında Dulkadıroğlu Nasıreddin Mehmed Beyle yaptıkları muharebede hezimete uğradılar. Mehmed Bey esir düşerek Dulkadıroğlu tarafından Kahire'ye gönderildi¹³.

Nasıreddin Mehmed Bey H. 835, M. 1432 yılında Kayseri'de Hatuniye Medresesi ismi ile anılan, klasik tipte açık avlulu, tek katlı ve tek eyvanlı bir medrese inşa ettirmiştir¹⁴. Bu gün Kayseri'nin Câmî-i Kebîr Mahallesi'nde bulunan, mülkiyeti özel şahıslara geçmiş ve çok harap durumda olan bu medresenin 3 X 0,37 m ebadında, mermer, iki satırlık Arapça kitabesinde :

عمر بنی هذه المدرسة الشرفية الامير الكبير صاحب الخيرات
والحسنات ملك ملوك العرب والعجم سلطان الامراء
في العالم ناصر الدنيا والدين (محمد بن) المؤيد خليف بن الامير
خلده الله تعالى ايام دولته وضع الله المسلمين بطول بقائه للعالم...
و... المستغنين بتحصيل طلبا... بر الله منه بفضلهم ولحسناتهم
... ششوا المعظم سنة خمس وثلاثين وثمانمائة هجرية.

yazılıdır. Kitabeyi neşreden Halil Edhem Bey, kendisinin bizzat görmediğini, suretini Kayserili Ahmed Nazif Efendi'den almış olduğunu ve okunuşunda bazı şüpheli cihetler bulunduğunu belirtmektedir¹⁵. Eski uzun bir mermer sütun boylu boyunca ortasına kadar işlenip uzun bir levha yapılarak üzerine yazılmış olan kitabe, bulunduğu Medrese taç kapısının harabe haline gelmesi üzerine düşerek beş parçaya ayrılmış ve bu parçalar Kayseri Müzesine nakledilmiştir. Kitabeyi Müze deposunda inceleyerek yaptığımız karşılaştırmada, daha önce doğru olarak neşredilmiş olduğu, yalnız (المدرسة) kelimesinden sonra (الشرف) ve tarih kısmından sonra, en sonda هجرية

kelimesinin bulunduğu, metin arasında bir iki yerde basit harf eksiklerinin olduğu görülmüştür. Ancak kitabede Nasıreddin Mehmed Bey'in dedesinin ismi olarak yazılan ve Halil Edhem tarafından hatalı olduğu belirtilen kısım son düşme esnasında maalesef tamamen kırılıp kaybolmuş olduğundan bu kısmı tesbit etmek mümkün olamamıştır. Kitabede bu şekilde kırılma sebebi ile kaybolan bazı isim ve harfler de bulunmaktadır. Kitabeyi aşağı yukarı aynı şekilde Arifi Paşa da, Dulkadıroğulları makalesinde neşretmiştir¹⁶.

Karamanoğlu Mehmed Bey'in, H. 826, M. 1423 yılında vukû bulan ölümünden sonra, Karaman Beyliğine geçen oğlu İbrahim Bey, evvelce Karamanoğullarına ait iken, Memluklular tarafından Dulkadıroğulları

11) Arifi, Elbistan ve Maraş'ta Zülkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 1331, s. 373; Halil Edhem, Kayseriye Şehri, İst. 1334, s. 126; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1969, s. 19, 171; İ. A. Dulkadırlılar maddesi: C. III, s. 659.

12) Arifi, a. e., sene 1331, s. 373, N. 2.

13) Arifi, a. y., s. 374; Halil Edhem, a. e., s. 126 - 127; İ. A. Karamanlılar maddesi, C. 6, s. 324.

14) Halil Edhem, a. e., s. 124; Albert Gabriel, a. e., s. 80; Metin Sözen, Anadolu Medreseleri, İst. 1972, C. II, s. 149; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İst. 1973, C. II, s. 236.

15) 1914 yılında vefat eden Ahmed Nazif Efendi'nin «Mir'at-ı Kayseriye» Kayseri tarihi ve abidelerine ait iki ciltlik eseri halen yazma olarak torunlarında bulunmakta olup basılmamıştır.

16) Arifi, a. e., sene 1332, s. 93, 94.

oğullarına verilen Kayseri'yi, Memluklulara vermekte olduğu yıllık on bin altın vergiyi ileri sürerek Memluklu Sultanı Barsbay'dan geri istemişti. Bu sırada Memlûklulara tâbi Dulkadirli ailesinden Hamza Bey üzerine yine Dulkadirli Nasıreddin Mehmed Beyin oğlu Feyyaz yürüyerek Maraş'ı almış, fakat Memluklular buraya kuvvet sevk ederek Maraş'ı Hamza'ya iade edip Feyyaz'ı yakalatarak Kahire'ye götürmüşler ayrıca Karamanoğlu İbrahim Beyin arzusu istikametinde Kayseri'ye asker sevk etmişlerdi ki, Dulkadroğlu Nasıreddin Mehmed Beyin zevcesi ve Kahire'de esir Feyyaz'ın annesi Mısır Hatun, H. 838, M. 1435 senesinde Kahire'ye giderek Kayseri Kalesi'nin anahtarlarını Sultan Barsbay'a takdim etmiş, bu şekilde metbûluklarını kabul ederek Feyyaz'ın affını istemiştir. Bunun üzerine Sultan kararını değiştirerek, Maraş'ı Feyyaz'a verdiği gibi Kayseri Valiliğine de Nasıreddin Mehmed Bey'in diğer oğlu Süleyman Bey'i tayin etmişti. Karamanoğlu İbrahim Bey'e de, Kayseri'nin Dulkadroğullarına verilmesinin çok zaman olmadığını ileri sürerek red cevabı vermişti. Bunun üzerine, bu sırada Osmanlı taraftarı olan İbrahim Bey Kayseri'ye yürüyerek 1435 Nisanında burasını zaptetti. Bu hadise Osmanlılarla Memlûkluların arasını açmıştır.

Memluklularla, bir fidye anlaşmazlığı yüzünden arası açılan Dulkadroğlu Mehmed Bey, Kayseri'nin Karamanoğlundan alınıp kendilerine verilmesi için yardım istemek üzere oğlu Süleyman Beyi, H. 840, M. 1436 yılında Osmanlılara, II. Murad'a gönderdi. II. Murad da, Kayseri'den sonra, Osmanlı arazisi olan Amasya'yı da muhasaraya kalkışan Karamanoğlu İbrahim Bey üzerine, kuvvet vererek Süleyman Beyi sevketti ve bu kuvvete Tokat Sancak Beyini de kattı. Bu suretle, 1436 yılında Kayseri'nin Karamanlılardan alınarak Dulkadirli'lara verildiği belirtiliyor ise de¹⁷, Süleyman Bey'ni, Kayseri'yi muhasara altına aldığı, fakat H. 841, M. 1437 yılında, Karamanoğullarını destekliyen Mısır kuvvetlerinin gelmesi üzerine muhasarayı kaldırdığına dair ka-

yıtlar da bulunmaktadır ki¹⁸, aşağıda üzerinde durulacağı vechile bizce de bu durum daha gerçek gibidir.

İbrahim Bey, II. Murad'ın Karaman'ı istila etmesi üzerine 1437 yılında bir anlaşma yaparak Osmanlılarla dost geçinmeğe başladı. II. Murad'ın vefatı ve II. Mehmed'in (Fatih) Osmanlı tahtına çıkması üzerine yeniden ümidlere kapılıp Osmanlılara tecavüzlere kalkıştı ise de, Fatih tarafından Karaman üzerine yapılan yeni bir sefer üzerine yeniden sulh istemek zorunda kalmıştır (1451). Bu tarihler arasında Kayseri'nin devamlı olarak Karamanoğlu hakimiyeti altında olduğu anlaşılmaktadır.

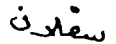
1463 yılında İbrahim Bey vefat edince çocukları arasında taht kavgası başlamış, bunlardan Pir Ahmed ve İshak Beyler Osmanlılara, Fatih'e müracaatla her biri ayrı, ayrı yardım istemişlerdir. Fatih, İbrahim Beyin zevcelerinden olan halasından doğma Pir Ahmed'e yardım'a karar verdi. Bunun üzerine İshak da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a müracaat ederek H. 868 yılında onun, bu sırada Dulkadroğlu Melik Arslan'ın ele geçirmiş olduğu, Kayseri dahil Karaman'ı istilâ etmesine sebep oldu ve Beyliği ondan teslim aldı. Pir Ahmed de Fatih'in yardımına karşılık olmak üzere bir kısım Karaman Şehirlerini Osmanlılara bırakmayı kabul etti, ki bu şehir ve kaleler arasında Kayseri Şehri ve Seykalan Hisarı da bulunuyordu. Fatih buralara kendi askerlerini koydu ve böylece şehir ve kale Osmanlılara geçmiş oldu (H. 869, M. 1464)¹⁹. Pir Ahmet de Karaman Beyi olmuş oldu.

17) Arifi, a. e., sene 1331, s. 373; Halil Edhem, a. e., s. 167, 168; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 24; İ. A. Dulkadroğulları maddesi.

18) Halil Edhem, a. e., s. 168.

Adnan Sadık Erzi, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi hakkında araştırmalar, Belleten, S. 70, S. 214 - 216.

19) Aşık Paşaoğlu Tarihi, s. 189; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 89. Aşıkpaşaoğlu Tarihinde yeni harflerle «Seykalan Hisarı», Uzunçarşılı tarafından «Sıktan

Hisarı» olarak yazılan bu kale Kay-

seri şehrinin 7 km. batısında bulunan Yılanlı Dağın güneyinde bugün de kalıntıları olan ve halk tarafından «Seykalan» veya «Sikalın» Kalesi diye bilinen kaledir.

Pir Ahmed, H. 870, M. 1465 yılında Kayseri Kalesini tamir ettirdiğine dair, Kayseri İç Kalesi Güney ikinci kapısı üzerinde bulunan farsça, iki satır, sekiz mısralık mermer kitabesinde Fatih'in bendesi olduğunu ifade etmektedir²⁰. Kitabe metni şöyledir :

چون نظر کرد رومرا شهزاد قلعه قیصریه کشت آباد
نام وی خان محمد آمده ست باد بیت ستاد و دشمن بغداد
بندۀ او بدست پیر احمد شد تمام این اساس این بنیاد
که ز من هجرت بی پرس هشتصد سال بود با حفتاد

Tercümesi : Rum (Anadolu) hükümdarının nazar kılması üzerine / Kayseri Kalesi mamur oldu/O Han'ın namı Mehmed'dir / Saaded evi Bağdad olsun / Onun bendesi Pir Ahmed'in eliyle / Bu bina tamamlandı / Eğer Hicrî tarihini bana sorarsan / Sekizyüz yetmiş senesidir.

Yine Kayseri Kalesi'nin doğu iç kapısı üzerinde arapça, tek satır, girift bir istifle yazılmış kitabeyi doğru olarak Ekrem Hakkı Ayverdi neşretmiştir²¹. Kitabede :

تجربتی بحسب العزاز هذا القلعة المبارک وهو محمد بن مرزبان

yazılıdır. Tercümesi; «bu mübarek kale yapısı Murad Han'ın oğlu Mehmed'in şerefine süslendi» olmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih'in şerefine kaleyi güzelleştirenin ismi kitabede yazılı değil ise de bu şahsın, diğer kitabeden anlaşılacağı üzere Pir Ahmed olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak kitabede Pir Ahmed'in adı geçmediği, diğer kitabe gibi farsça değil de arapça olduğu, yazısının Osmanlı sülüsüne benzerliği göz önüne alınırsa ve ayrıca Pir Ahmed'in birinci kitabedeki tarihten bir yıl sonra ah-dini bozup Osmanlılara karşı Uzun Hasan'a iltica ettiği düşünülürse, Uzun Hasan'a karşı kaleyi tahkim etmek isteyen Fatih'in emri ile, belki de Uzun Hasan'ın Tokat'tan sonra Kayseri'yi de yağmalaması üzerine, Kale, Osmanlı emirleri tarafından tamir edilip bu kitabe de yazdırılmış olabilir. Kale'nin tarihsiz Selçuklu kitabesinde Keykubad bin Keyhüsrev yazıldığı ve Anadolu Selçuklularında bu du-

rumda iki hükümdarın olduğu, fakat kitabenin I. Alaaddin Keykubad'a ait olması lazım geldiği gibi²², bu tarihsiz kitabenin de Fatih'ten başka, Osmanlılarda III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'e ait olabileceği düşünülebilirse de, III. Mehmed devrinde Kayseri kalesinde herhangi bir onarım söz konusu olmadığından, kitabede ismi geçen hükümdarın II. Mehmed (Fatih) olduğu kesindir.

Yukarıda belirtildiği gibi Pir Ahmed Osmanlılara verdiği sözde durmadı ve dostluğu kısa sürdü. 871, M. 1466 yılında, bir yandan Uzun Hasan'dan yardım görerek ana-baba bir kardeşi Kasım'la mücadele ederken diğer yandan Osmanlılar'la arayı açtı. Bunun üzerine Fatih ve vezirleri, aynı tarihte Karaman İline girip başta Konya olmak üzere hemen bütün Karaman topraklarını fethettiler. Pir Ahmed kaçtı. Karaman Valiliğine Fatih'in oğlu Şehzade Mustafa tayin edildi. Böylece Kayseri artık Osmanlıların Karaman Eyaletine bağlı bir sancağı oluyordu.

Pir Ahmed ve kardeşi Kasım mücadeleyi bırakmıyarak tekrar Karaman Beyliğini ele geçirmek için Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'dan yardım istedikler. Uzun Hasan'ın gönderdiği kuvvetler müdafaasız Tokat Şehrini yağma edip yaktıktan sonra, Kayseri'den başlıyarak Hamid İli taraflarına kadar Osmanlı topraklarını istila ettiler (1472), fakat Şehzade Mustafa'nın kuvvetleri karşısında bozularak geri çekilmek zorunda kaldılar²³. Bu hadise Fatih'le Uzun Hasan arasında H. 878, M. 1473 yılında yapılan Otulukbeli Savaşına sebep olmuş, Akkoyunlular, Osmanlılar karşısında büyük bir mağlubiyete uğramışlar, Karaman Oğul-

20) Halil Edhem, Karaman Oğulları hakkında vesalk-i mah-kûke, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 1328, s. 834; Kayseriye Şehri, s. 169; Kayseri Türk Anıtları, s. 34.

21) Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, İst. 1974, C. IV, s. 780; Gabriel bu kitabeyi yanlış olarak neşretmiştir, Kayseri Türk Anıtları, s. 34.

22) Kayseriye Şehri, s. 43.

23) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 87-94; Anadolu Beylikleri, s. 31-34.

ları da bir daha esaslı bir varlık göstere-memişlerdir. Fatih bu sefere çıkarken topladığı divanda, Gedik Ahmed Paşanın, Uzun Hasan'ın topraklarını yağma etmek üzere akıncılar gönderilmesini tavsiye etmesi, üzerine, Rumeli'deki meşhur akıncılar dan Mihal Oğlu Ali Bey'i Sivas Vilayetine, kardeşi İskender Beyi Kayseri Sancağına ve Bali Beyi de Subaşı olarak Niksar'a tayin etmişti²⁴. Akıncılar sefer esnasında görevlerini yapmışlardır.

1474 senesinde Develi - Karahisarı (Kayseri'nin bugünkü Yeşilhisar İlçesi) Osmanlıların Niğde Sancak Beyi tarafından zaptedilmek istenmiş, fakat Kale'nin beyi Atmaca Bey, o tarihte Karaman Valisi olan Şehzade Mustafa'ya bizzat Kaleyi teslim etmek istediğinden ağır hasta bulunan Sultan Mustafa, Kaleye kadar gelerek burasını teslim almıştır²⁵.

Karaman Beyliği ortadan kaldırılıp, burası Kayseri de dahil olmak üzere Osmanlıların bir eyaleti olduktan sonra, önce H. 881, M. 1476 yılında, sonra 906, M. 1500 yılında, «Vilayet-i Karaman ve Livay-ı Kayseriye ve İç İl» olarak tahrir tabi tutuldu. İkinci tahrir hatalı ve halkın menfaatlerine zarar verici olarak hazırlanmış olduğundan tekrar bazı memnuniyetsizliklere ve Karaman Oğullarının bundan istifade ederek faaliyete geçmelerine sebep olmuştur²⁶. Bu tahrir hakkında aşağıda malumat verilecektir.

Maraş, Elbistan, Antep, Antakya, Harput, Kayseri, Bozok (Yozgat), Kırşehir havalisinde, bu tarihlerde beylikleri devam eden Dulkadıroğullarına gelince; H. 846, M. 1442 yılında ölen Nasıreddin Mehmed Beyden sonra yerine oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Süleyman Bey, kızı Sitti Hatun'u, daha şehzade iken Fatih'e vermişti. Bu beyin, babası hayatta iken, Osmanlıların yardımı ile Karaman-oğulları elindeki Kayseri'ye sahip olmak istediğini yukarıda görmüştük. Kendisi beyliğin başına geçince ataları gibi genellikle, Dulkadırlıların merkezi olan Elbistan'da oturmuştur.

Süleyman Beyin, babasının beyliği sırasında tanzim ettirdiği H. 842 Şaban tarihli vakfiyesinin sonradan yazılmış bir sureti elimizdedir. Halil Edhem'in de gördüğü, önceleri Pınarbaşı İlçesi Pazarören bucağına bağlı Melik Gazi Köyündeki tekke şeyhinde, şimdi ise Kayseri'de bir şahısta bulunan vakfiyenin²⁷ başka bir suretini İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Sivas Vakıflar Müdürlüğünde görerek neşretmiştir²⁸. Bu vakfiyede Süleyman Beyin, Önce Melik Gazi ve Ceddi Emir Halil'in ruhu için Zamantı Kalesi yakınında bir mescid ve zaviye vakfettiği, Mescidin, Zaviyenin ve burada bulunan Melik Gazi ve Emir Halil Türbelerinin masrafları için Eşbedin ve Yarıktaş Köyü, Vaslin Sulan?, İnek Çayırı, Ayı Viranı, Faki Ekinliği, İğdecik, Eski Tekke, Buzağı Çayırı ve Kızılca Mescid Mezraaları, Melik Gazi ve Emir Halil Türbeleri yakınındaki bütün arazinin gelirlerini bağışladığı, Mescid ve Zaviyenin imam, şeyh ve hademelerine maaş başladığı kayıtlıdır. Vakfiyede ismi geçen Melik Gazi, Faki Ekinliği, İğdecik (İğdelik olarak), Eski Tekke, Kızılca Mescid (Kızıl Han olarak?) Köyleri, bugün de Pazarören Bucağı civarındaki köylerdir. Yine vakfiyede geçen Zamantı (vakfiyede صانتی

olarak yazılı) Kalesinin şimdiki Melik Gazi Kalesi olarak bilinen kale olmadığı, bunun bu havaliden geçen Zamantı Suyuna yakın başka bir kale olduğu belirtilmektedir²⁹. Bugün zamantı diye bilinen bölge Kayseri'nin Bünyan İlçesine bağlı

24) Dr. Selahattin Tansel, Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasal ve Askeri Faaliyeti, İst. 1971, s. 312.

25) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 108.

26) Kazım Özdoğan, Kayseri Tarihi, Kayseri 1948, C. I, s. 34-35; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 109. Yine 906, M. 1500 yılında Kayseri ilvası kanunu yazılmıştır, Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonomisinin Hukuki ve Mali Esasları, İst. 1943, C. I, s. 56-57.

27) Halil Edhem, Anadolu'da İslâmî Kitabeler, Melik Gazi, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 1331, s. 454.

28) İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Kitabeler, İst. 1927-1345, s. 60, N. 1.

29) Halil Edhem, Melik Gazi, s. 451, N. 1, 3.

Elbaşı Bucağı ve çevresindeki köylerdir³⁰. Türk Memluk Sultanı Baybars, 1277 yılında Moğollara karşı yaptığı Anadolu seferinde, Kayseri'ye gelirken önce Sarız'a, buradan Samandu Kalesi yakınındaki Karatay Hanına gelmiştir³¹. Yine Yavuz Sultan Selim Mısır seferinden dönüşünde önce Sarız'a, sonra Zamantı Kalesi önüne, daha sonra Sarımsaklı'ya (bugünkü Bünyan İlçe Merkezi) ve sonra da Kayseri'ye gelmiştir³². Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, Zamantı Kalesi Sarız-Kayseri eskiyolu üzerinde ve aynı zamanda Karatay Hanına yakın bir yerdedir. Karatay Hanı, Seresek (Zerezek) köyünde altı km. mesafede olup bu köy eski Kayseri-Malatya yolu üzerindedir³³. Öğrendiğimize göre bu köyün çok yakınında, ora halkının Mışkıran veya Mışkır dedikleri bir kale bulunmaktadır. İşte bu kale Zamantı Kalesi olabilir. Bununla beraber, Faruk Sümer son olarak Zamantı Kalesi'nin Melik Gazi Kalesi yakınında, Pazarören'in kuzey-doğusunda bulunan Köşker Dağı üzerinde, bugün Kuş Kalesi diye bilinen kale olduğunu belirtmektedir³⁴.

Süleyman Bey, vakfiyesinin ikinci kısmında, vefat etmiş bulunan Nasiredin Mehmet'in (babası) ruhu için ayrıca Kelamin (کلامن) köyünde de bir mescid ve zaviye daha vakfetmiş, bunların da masrafları için Kelamin Köyü, Hacı Beyin ve Dengistan mezralarının gelirlerini bağışlamıştır. Vakıfların tevliyetini kendi sülalesine bırakmıştır.

Kelamin Köyü, Pazarören yakınında olup son zamanlara kadar «Gülâbi» ismi ile bilinen ve bugün değişmiş ismi «Yarım Tepe» olan köydür. Vakfiye yazılırken veya kopya edilirken de hata edilerek yazılışında çok az fark olan کلابن ismi کلامن olarak yazılmış olabilir. Sü-

leyman Beyin, bu köy arazisi içerisinde, bugün metruk bir mahalde kalmış bir binası bulunmaktadır. Halk arasında Öksüz veya Garip Türbe olarak bilinen bu yapı üzerinde Süleyman Beyin 844 tarihli kitabesi bulunmaktadır³⁵. Kitabesinde ne olduğu belirtilmeyen binanın mimarisin-

den, zannedildiği gibi bir türbe olmayıp³⁶ vakfiyede bahsi geçen zaviye olduğu anlaşılabilir.

Yukarıda bahsi geçen vakfiyede Süleyman Beyin cediti, Süleyman bin Nasiredin Muhammed bin Halil bin Zeyneddin bin Ed-Dulgadır olarak geçmektedir³⁷. Süleyman Bey bu vakıflarını, şim-

30) Zamantı bölgesine ait bugün şu köyler sayılmaktadır: Zerezek (Akmesicid), Kölete (Yünören), Karadayı, Elbaşı, Alaylılı, Çevlik, Koccağız ve bunlara ilâve olarak Ağaçlı, Zek (Ekinciler), Ekrek (Köprübaşı), Samağır. Aşağıda görülecek Dulkadıroğlu Alaüddeve'nin 914 tarihli vakfiyesinde bu köyler havalisinde bulunan Şiraz Köyü yakınındaki Güvercinlik Mezraası da «Zamantı âmâ-linden» olarak geçmektedir. Yine aşağıda geçecek 989 tarihli Hacı Ahmed Paşa vakfiyesinde Sarıoğlan Köyünün (şimdi İlçe) Zamantı Kazasına bağlı olduğu belirtilmektedir.

31) Halil Edhem, Anadolu'da İslâmî Kitabeler, Karadayı Hanı, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sene 1331, s. 522, N. 1, 2, 3; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İst. 1971, s. 546, 547.

32) Halil Edhem, Melik Gazi, s. 541, N. 1. Bugünkü Bünyan İlçesinin eski adının Sarımsaklı olduğu hakkında bak. Kamusu'l-İlâm, C. 1.

33) Halil Edhem, Karadayı Hanı, s. 522-523, N. 1; W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, İst. 1960, s. 299, 300, 301.

34) Faruk Sümer, Bozok tarihine dair araştırmalar, s. 346

35) a. y., s. 346-347, N. 68; Sayın Profesör burada kitabenin doğru istinsah edildiğinden emin olmadığını belirtiyorsa da yerinde yaptığımız karşılaştırmada doğru olduğu görülmüştür. Kitabeye şöyledir:

الله
بناء هذه المارة
الامير الكبير المعظم سيد الاسلام
والمسلمين سليمان بن دلقادر اعز
الله انصارة تاريخ ربيع الاول سنة
اربع واربعين وثمانائة من هجرة

36) Oluş Arık, Erken devir Anadolu Türk mimarisinde türbe biçimleri, Anadolu, S. XI-1967, s. 57-119.

37) Merhum Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı vakfiyede bazı yanlışlıklar olduğunu, baş kısmında Alaeddin Eretna'ya ait ibareler bulunduğunu belirtmektedir, Kitabeler, s. 60, N. 1. Bize kalırsa «emir erdâne» ibaresini Süleyman Bey unvan olarak kullanmıştır ve Alaeddin Eretna ile bir alakası yoktur. Vakfiyede . . .

صاحب السيف والقلم اربان ابي العدل والاحسان
مالك رقاب الام في البرين والبحرين

şeklinde yazılıdır. Yine vakfiyede «Dulkadır» kelimesinden sonra «horasanî» diye bir kelime olmayıp ora-

da انبا kelimesi vardır, Anadolu Beylikleri, s. 16, N. 1.

diye kadar Babasının ölüm tarihi olarak kabul edilen 846 yılından dört ve Zaviye kitabesine göre de iki yıl önce yapmıştır. Ayrıca 842 tarihli bu vakfiyesinde babasından «Şehid», kendisinden «emir» olarak bahsedilmekte ve vakıflarının bir kısmını babasının ruhuna ithaf etmektedir. Bu konu üzerinde durulması gerekir. Bugün Kayseri'ye ait Zamantı Bölgesinde vakıflar meydana getiren Süleyman Beyin asıl Kayseri Şehrine de sahip olup olmadığını bilmiyoruz. Yukarıda da belirtildiği gibi herhalde olamamıştır. Bu fikri, şehirde bu Bey'e ait herhangi bir emarenin bulunmayışı da desteklemektedir,

H. 858, M. 1454 yılında Süleyman Bey vefat edince yerine oğlu Melik Arslan Bey Dulkadir Beyi olmuştur³⁸ Onun, H. 868, M. 1463 yılında Karaman Beyi İbrahim Beyin vefatı ve Oğullarının taht kavgasına düşmelerini fırsat bilerek Kayseri ve Develi dahil Karaman ülkesini istila ettiğini, fakat Karamanoğlu İshak'ın müracaatı üzerine Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın buraları elinden alarak İshak'a verdiğini yukarıda görmüştük. Melik Arslan Camii olarak bilinen ve bu beye ait olduğu kabul edilen kitabesiz bir mescid, bugün Kayseri Şehrinin 10 km kuzey-doğusunda, eski adı Mancusun, yeni adı Yeşilyurt olan köyde bulunmaktadır.

H. 870, M. 1465 yılında Melik Arslan, kardeşi tarafından öldürülünce yerine, memluklular tarafından, kendisini öldüren kardeşi Şah Budak tayin edildi. Fakat Dulkadirlılar, kardeşini öldüren bu beyi istemediler ve Osmanlılara başvurarak onun yerine diğer kardeşi Şahsuvar Beyin tayinini sağladılar³⁹ (1466). Bu mesele yüzünden Osmanlılarla Memlukluların arası açıldı ve nihayet harbe kadar gittiler.

Memluklulara karşı muvaffakiyetli muharebeler yapan Şahsuvar Beyi, Emir Yeşbek kumandasında gönderilen Memluk ordusu Kayserinin Zamantı Kalesinde muhasara edip ele geçirdi ve Kahire'ye götürülerek H. 877, M. 1471 yılında idam

edildi. Şahsuvar Beyin, şimdi Kayseri'nin ilçesi olup o zaman köy olan Pınarbaşı'nda bir zaviye ve cami inşa ettirmiş olduğu, aşağıda bahsi geçecek kardeşi Alaüddevle Bozkurt Beyin H. 906 tarihli vakfiyesinde kayıtlıdır.

893, M. 1488 yılında Kayseri Sancak Beyi Yular Kısdı Sinan Bey, Memluklularla yapılan muharebelerde uğranılan başarısızlıkta mesuliyeti görülerek diğer bazı beylerle birlikte İstanbul'a getirilip Boğazkesen Hisarına hapsedilmişlerdir. Bu şahıs daha sonra Amasya valisi, I. Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed'in veziri olmuştur³⁹.

Osmanlıların desteği ile Dulkadir Beyliğini elde etmiş bulunan Alaüddevle, Adana civarında yapılan Osmanlı-Memluk muharebelerinde Osmanlıların uğradıkları mağlubiyetler, Memluklular elinde esir olan kardeşi Şah Budak'ın Osmanlılara iltica etmesi ve burada taltif görmesi üzerine Osmanlılardan yüz çevirerek Memluklularla anlaşmıştı. Bunun üzerine 895, M. 1489 yılında Osmanlı Hükümeti Şah Budak'ı Dulkadir Beyliğine tayin etmiş, kendisine yardıma Sivas Valisi Hızır Bey-zâde Mehmet Paşa ile o sırada tekrar Kayseri Sancak Beyliğine tayin edilen⁴⁰ Mihâl oğlu İskender Beyi memur etmiştir. Ayrıca Karaman Beylerbeyi Mahmud Paşaya da yardım için emir verildi. Fakat Şah Budak diğer kuvvetleri beklemeden, sadece Kayseri Beyi İskender Beyle hareket ederek önce Kırşehir beyi olan Alaüddevle'nin oğlu Şahrüh Beyi ele geçirip gözlerine mil çektirdi. Bunun üzerine şiddetle hareket eden Alaüddevle, Şah Budak'ı kaçırttı, muharebe sahasında yalnız kalan İskender Beyi, bir oğlunun ölümünden sonra diğer oğlu ile birlikte esir ederek, zaferini haber vermek için Mısır'a yolladı.

Alaüddevle'nin teşviki ile, ona yardım için Anadolu'ya giren, Emir Özbek kumandasındaki Mısır Kuvvetleri Kayseri'yi muhasara ettilerse de, Osmanlı Or-

38) Arifi, a. e., sene 1331, s. 335, 336, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 186.

39) Danişmend, a. e., I. C. s. 389.

40) a. e., C. I, s. 391.

dusunun gelmekte olduğunun duyulması ile Niğde, Karaman ve Ereğli'yi yağmalayarak çekilmişler, nihayet II. Bayezid'in bizzat Mısır seferine çıkma kararı üzerine, 1491 senesinde, Memlûklular sulh talep etmişler ve böylece Osmanlılarla Memlûklular arasında sulh yapılmıştır⁴¹.

903, M. 1497/98 yılında Kayseri'de, II. Bayezid'in azatlı kölelerinden Mustafa bin Abdülhay beylikte bulunuyordu. Onun bu tarihte yaptırdığı Kayseri Bedesteni hakkında aşağıda malumat verilecektir.

913, M. 1507/8 yılında Alaüddevle'nin güzel kızını isteyen İran-Safevi hükümdarı Şah İsmail, şiiiliği yüzünden reddedilince ordusu ile Kayseri'ye kadar gelip Dulkadir ülkesine girerek Alaüddevle'yi mağlup, iki torununu esir ve idam etmiştir⁴².

917 yılında, Antalya'da isyan ederek İran'a doğru yola çıkan Kızılbaz Şahkulu Baba Tekeli'ye Kayseri - Sivas arasında Gökçay mevkiinde yetişen Vezir-i azam Hadım Ali Paşa, Şahkulu'nun adamlarına yenilmiş ve muharebe sahasında kalmıştır. Bu harbin Sarımsaklı (Bünyan) da olduğuna dair rivayet vardır⁴³.

920 - M. 1514 yılında, Yavuz Sultan Selim, İran seferine giderken Alaüddevle'ye haber göndererek kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Fakat Alaüddevle, Diyarbakır muharebelerinde üç oğlunun Şah İsmail Kuvvetleri tarafından öldürülmüş ve Osmanlılarla, Şah İsmail'den farklı olarak aynı mezhepte olduğu halde Yavuz Sultan Selim'e yardımdan kaçındığı gibi, Osmanlı ordusunu çeşitli tecavüzlerle de taciz etmiştir.

Yavuz'un bu seferinde, Karaman Beylerbeyi ve Anadolu kuvvetleri orduya Kayseri'de katıldılar. Padişah ta Kayseri'ye gelip burada dört gün kalmış ve orduya katılan Karaman kuvvetleri ile İran'a doğru harekete geçmiştir. Ayrıca sefer öncesi Sivas - Kayseri arasında kırk bin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştır⁴⁴.

Şah İsmail'le yapılan ve İran kuvvetlerinin kesin mağlubiyeti ile neticele-

nen Çaldıran harbinden sonraki günlerde, harpte ve daha önce birçok yararlıkları görülmüş olan, Memlûkluların esir ederek öldürmüş oldukları Şahsuvar Beyin oğlu olup Osmanlılara iltica ederek kendisine mühim vazifeler verilen Ali Beye, gördüğü hizmetlere karşılık Kayseri ve amcasının (Alaüddevle) oğlundan kendisinin aldığı Bozok (Yozgat) sancakları verilerek Dulkadir hududuna tayin edilmiştir. Bu duruma, Alaüddevle'nin müracaatı üzerine memluk Sultanı İtiraz edip Şahsuvar oğlu Ali Beyin bu sahalardan alınmasını Sultan Selim'den rica etti ise de Padişah bunu kabul etmediği gibi, İran seferi dönüşü önce Kayseri'ye ve oradan Kayseri yakınındaki İncesu'ya (bugün Kayseri'nin ilçe merkezi) gelip konaklıyarak, Dulkadir Beyliğine son vermek üzere Hadım Sinan Paşa'yı ve Şahsuvaroğlu Ali Beyi görevlendirmişti. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri Kayseri'den Dulkadir ülkesine girmişlerdir. Hadım Sinan Paşayı Göksun'da karşılayan Alaüddevle, burada yapılan muharebede bozularak, Dulkadirîlilerin sıkışık zamanlarındaki sığınağı olan, Elbistan yakınındaki Turna (Nurhak) dağına kaçmış ise de takip edilerek dört oğlu ve akrabaları ile birlikte öldürülüp kesilen başları, bu sırada kendilerine hamî durumda olan Memlûkluların başşehri Kahire'ye gönderilmiştir (H. 921, M. 1515). Böylece Dulkadir memleketi tamamen işgal edilerek Osmanlı hakimiyeti altında olmak üzere Şahsuvaroğlu Ali Beye verilmiştir⁴⁵.

Alaüddevle Bozkurt Beyin, diğer Dulkadir topraklarında, başta zaviyeler olmak üzere çok miktarda vakıfları olduğu gibi⁴⁶ Kayseri'nin Zamantı havalisi-

41) Ariff, a. e., sene 1331, s. 548, 549; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 259 - 261.

42) Danişmend, a. e., C. I, s. 414.

43) a. e., C. I, s. 420.

44) Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969, s. 41, 42.

45) Ariff, a. e., s. 548, 549; Osmanlı Tarihi, C. II, s. 259 - 261.

46) Faruk Sümer, a. y., s. 319 - 320.

sinde bulunan Melik Gazi Türbesi yakınına, babası Süleyman Bey gibi mescid ve zaviye bina, ceddî Emir Halil ve Emir Zeyneddin'in ruhları için bazı vakıflar tesis eylediğine dair 906 tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır⁴⁷. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1768 numaralı defterin 173 sahife ve 74 sıra numarasında kayıtlı söz konusu vakfiyesinin birinci bölümünde, yukarıda bahsi geçen 842 tarihli Süleyman Bey vakfiyesinin aynı olarak, «Melik Gazi Kubbesi kurbunda bir mescid ve Zaviye vakfeylediği, bu mescid ve zaviye için Eşedin ve Parktaşı mezraasının tamamı ile tevabii ve levahiki bulunan Vaslın, İnek Çayırı, Eli Viranı, Fakih Ekinliği, İğdecik, Eski Tekye, Buzacı Çayırı ve Kızılca Mescid Mezraalarıyla mezkûr kubbenin kurbündeki bütün arazi, hukuk-ı şer'îye, rüsum-ı örfiye ve cizyesiy-le merhum Melik Gazi'nin ruhu için, ve cedd-i sa'id, şehid Emir Halil ibni Zeyneddin ibni Zülkadir'in ruhu için vakfeyledi» yazılıdır. Bu kısım, vakfiye yazılırken veya suretleri yapılırken ya Süleyman Bey vakfiyesi ile karıştırılmıştır veya Alaüddeve, babasının vakıflarını tasdik ve teccid etmektedir. Aksi takdirde ruhlara ithaf kısmında babası Süleyman Bey'in ismi de geçerdi.

Alaüddeve'nin Kayseri'deki asıl vakıfları bu vakfiyenin devamında kayıtlıdır. Bunlar : Pınarbaşı'na tâbi Gümüşgün köyündeki Dûn - Abdal Zaviyesi için mezkûr köyün yarısı, Pınarbaşı köyündeki Şehsuvar Beyin zaviye ve Camii için adigeçen köydeki çiftlik ve Gümüşgün mezraası Zamantı Kalesi yakınında vakfettiği Mescid ve Medrese ile buraya tayin ettiği bir müderris için Palas Köyünün dörtte biri, Karaca Viran'ın tamamı, Hanziri ve Tuzhisar Köyünün tamamı, Palas yakınındaki Gökin'de üç mezraa ve Kayseri'ye bağlı Gökten Köyünde iki değirmen, Zamantı'ya tâbi ve yakın Poğansirken köyünün tamamı; talebeler için Palas Köyü ile Kesur, Hazi, Kızıl Ağıl, Zaviyecik, Bostan Viranı ve Gökçe Pınarı Mezraaları; İmam, Hatip, müezzin ve farraş için Şolak Kö-

yünün yarısı, Morvata Köyünün yarısı, Ortaköy galesi'nin yarısı; yine Drazala köyünde bina ettiği Cami ve zaviye için ve kendi ruhu için Drazala Köyünün mezraaları ve etrafı; keza kendi ve babasının ruhu için Safan Mezraasının tamamı; Karatay'ın ruhu ve Karatay Zaviyesine gelenlere sarfedilmek üzere Zamantı'ya tâbi Serhor köyüdür.

Vakfiyede geçen Pınarbaşı, bugünkü Pınarbaşı (eski Aziziye) İlçesidir. Gümüşgün, bugün Pınarbaşı'nın beş km güneyinde bir köydür. Palas, Çiftlik, Karacaviran, Tuzhisar, Sarıoğlan ve Bünyan ilçelerine bağlı köylerdir.

Vakfiyede yine ismi geçen Karatay, bugün Bünyan İlçesinin Elbaşı Bucağına (eski Zamantı) bağlı Karadayı Köyündeki, kendi ismi ile anılan meşhur kervansarayı yaptıran Selçuklu veziri Celaleddin Karatay'dır. Adı geçen zaviye de herhalde bu kervansaray içine sonradan ihdas edilmiş olmalıdır.

Alaüddeve'nin yine Kayseri'nin, bugün Tomarza İlçesine bağlı Şiraz Köyü civarında, vakfiyeye göre Za- **زمانتی** mantı âmâlinden Güğercinlik isimli bir mezraayı Tur Bey Şeyh isimli bir şahsa ve onun sülalesine vakfettiğine dair 915 Rebiülahir (M. 1509) tarihli vakfiyesi Kayseri Müzesinde, 77/11 Envanter numarasında kayıtlıdır. Alaüddeve'nin, vakfiyede ismi

علاءالدوله والدين ابن المرحوم سليمان بن دلفادو

şeklinde geçmektedir. Vakfiyeyi Zamantı (**زمانتی**) Kadısı tasdik etmiştir.

Bünyan İlçesine bağlı, Kayseri'nin 20 km doğusunda bulunan Büyük Bürüngüz Köyünde, yapısı itibariyle 15. yüzyıla tarihlenebilecek, takviye kemerli tek to-

47) Arifi, a. y., s. 522; sene 1332, s. 95; Halil Edhem, Melik Gazi, s. 455, N. 1.

nozdan ibaret, kapısı mukarnaslı, Köyde Alaüddevle Camii diye bilinen ve aynı isimle anılan mahallede küçük bir mescid bulunmaktadır. Bu mescidin ve önünde bulunan bir anonim mezarın da Dulka-diroğlu Alaüddevle'ye ait olduğu söylenmektedir. Kapısı üzerindeki üç satırlık, çok bozuk bir yazı ile yazılmış mermer kitabesinden kesin ve tam olarak birşey anlamak mümkün olamamıştır. Mescid'in 999 H. yılında Aziz ve Emir Mahmud isimli kimseler tarafından ihya edildiğine dair, kuzey duvarında, köfeki taşına yazılmış ikinci bir kitabesi daha bulunmaktadır.

Alaüddevle Bozkurt Beyin oğlu Şahruh'un, son zamanlarda Kayseri'nin Sarıoğlan İlçesine bağlanmış bulunan Karaöz Köyü yakınında Kızılırmak üzerinde büyük bir köprüsü bulunmaktadır. Şahruh Beyin, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde, 1764 numaralı defterin 257. sayfasında kayıtlı 840 tarihli (bu tarih yanlış yazılmış olmalıdır) ve 594 numaralı defterin 204. sayfa ve 150. sıra numarasında kayıtlı H. 897 tarihli vakfiyelerinde Bozok Kazası (Yozgat) Emlak Nahiyesine (Gemerek) tabi Karaözü Köyünü, Nehr-i Sivas (Kızılırmak) üzerinde inşa ve bünyad eylediği ve Şahruh Bey Köprüsü demekle maruf köprünün tamirine vakfettiği kayıtlıdır. Köprüyü 945, M. 1538 yılında Şahruh Beyin oğlu, Osmanlı hizmetindeki Mehmed Beyin tamir ettirdiğine dair bir kitabe bulunmaktadır⁴⁸.

Yavuz Sultan Selim 1516, H. 922 yılında Mısır seferine çıkarken Memluk kuvvetleri de aynı yıl Haziran ayında Kayseriye kadar gelmişler, Kayseri ahali ise Mısırlılara karşı Kale kapılarını kapatarak müdafaaya çekilmiş ve şehri teslim etmemişlerdir⁴⁹. Padişah bu sefer için ordunun Kayseri'de toplanmasını emretmiş, daha önce Vezir-i âzam Sinan Paşa Kayseri'ye gelerek burada toplanan 40 bin kişilik kuvvetleri alıp yola çıkmıştır. Yavuz, temmuzda Kayseri'ye geldiğinde halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış, burada üç gün kaldıktan sonra Elbistan'a doğru yola çıkmıştır⁵⁰.

Yine Mısır seferi dönüşü, Sarız, Zamantı Kalesi, Sarımsaklı (Bünyan) yolu ile Kayseri'ye gelmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in, 926, M. 1520 yılında vefatı ile tahta çıkan oğlu Kanuni Sultan Süleyman, Kayseri'de Osmanlıların ilk ve son parasını kestirmiştir. Bu gümüş sikke (akçe) 0,65 gr ağırlığında ve 11 mm çapındadır. Yüzünde «Sultan Süleyman Şah bin Selim Şah», arkasında «azze nasrihu duribe Kayseriye sene 926» yazılıdır⁵¹.

Osmanlılara tâbi Dulkadir Beyi Şehsuvar oğlu Ali Bey, Çaldıran seferi dönüşü amcası Alaüddevle'nin ortadan kaldırılarak Dulkadir ülkesinin Osmanlı memleketine katılmasında, Yavuz'un Mısır seferinde, Şam Valisi Camberdi Gazeli'nin ve Anadolu'da ilk defa zuhur eden Celalî isyanının bastırılmasında başarı ile hizmetlerde bulunmuş fakat hakkındaki, Vezir Ferhat Paşa'nın iftiralari yüzünden 928, M. 1521 yılında çocukları ile birlikte idam edilmiştir. Bundan sonra Dulkadir ülkesi Maraş, Malatya, Antep, Zülkadiriye, Samsat sancaklarını havi bir beylik olmuştur⁵². Kayseri yine Karaman Beylerbeyliğinde kalmıştır.

932, 1526 senesinde Bozok (Yozgat) ta çıkan Baba Zünnun isyanı üzerine Karaman Beylerbeyi İskender Paşa - zâde Hurrem Paşa maiyetine Kayseri Beyi Behram Beyle İcel Beyini alarak yürümüş, asiler Kayseri civarında «Kursunlu Boğazi»nda⁵³ yapılan savaşta hükümet kuv-

48) Kayseriye Şehri, s. XIII; Bozok Tarihine dair araştırmalar, s. 341-342. Bu makalede muhterem Profesöre göre Şahruh Bey Kayseri'ye tabi Barsama (Çavusağa Köyü) malikanesinin gelirinin yarısını Eshab ül-kehf Medresesine (Afşin'de), yarısını da Kayseri'de Şevhî Çelebi Camii'ne kendisi için Kur'an okuyanlara tansis etmiştir, a. y., s. 339. Bu Şevhî Çelebinin yukarıda bahsi geçen Karamanoğullarının Kayseri valisi Seyh Çelebi ve camii'nin de İç Kaledeki Fatih Camii olması ihtimalini düşündürmektedir. Bugün Kayseri'de bu isimle anılan bir mescid bulunmamaktadır.

49) Selahattin Tansel, a. a., s. 133.

50) a. e., s. 130; Osmanlı Tarihi, C. II, s. 270, 271.

51) İbrahim Artuk - Cevriye Artuk, İstanbul Arkeolojik Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu, İst. 1974, C. II, S. 515, No. 1546.

52) Arif, a. e., sene 1331, s. 623, 624; Anadolu Beylikleri, s. 173.

53) Zamantı havâlisinde eski yol üzerinde, Zerezek Köyü yakınında bu isimle anılan bir boğazın olduğunu ora halkından bazı kimseler söylemişlerdir.

vetlerini mağlup etmişler, Beylerbeyi ve Sancak Beyleri ölmüşlerdir⁵⁴.

Kanunî Sultan Süleyman, altıncı seferi olan Irakeyn seferine giderken 941, 1534 yılının 31 temmuzunda Kayseri'ye gelmiş, burada iki gece kalarak yoluna devam etmiştir.

H. 954, M. 1547 yılında Kayseri Mirivalığına Hüseyin Bey ibni Sinan Bey bulunuyordu. 959 da ölen Hüseyin Beyin, Kayseri'deki vakıflarına ait 954 tarihli vakfiyesinden aşağıda bahsedilecektir.

Bu tarihlerde Karaman Vilayetine bağlı olan Kayseri Livası (sancağı) nın merkezinde Sahra, Erciyes ve Koramaz Nahiyeleri bulunuyordu. Kaza merkezleri ise Develi ve Zamantı idi⁵⁵. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde, Süleyman Han yazması üzere Kayseriye, sancağının Paşa merkezi olduğunu belirtiyor.

Görüldüğü üzere, H. 800, M. 1398 yılında Kadı Burhaneddin'in öldürülmesi ile Kayseri ilk defa, I. Bayezid (Yıldırım) zamanında Osmanlıların hakimiyeti altına giriyor. Bundan dört sene sonra, yani 804, 1402 Ankara Savaşında Yıldırımın Timur'a mağlup olması üzerine Timur, Şehri Karamanoğullarına veriyor. 814, 1411 yılında, Kayseri Kalesindeki Dulkadiroğlu Hasan Bey kitabesinden Şehrin Dulkadiroğullarına geçmiş olduğu; yine Kaledeki, Karamanoğullarının Kayseri Valisi olan Şeyh Çelebi'ye ait, tarih kısmı kırılmış ikinci kitabeden, bir müddet sonra tekrar Karamanoğullarına geçtiği anlaşılmaktadır. 822, 1419 yılında, Şehri bu defa Mısır'daki Memluk Sultanlığı kuvvetleri Karamanoğullarından alıp tekrar Dulkadiroğullarına veriyor, ancak 838, 1435 yılında Dulkadiroğullarından tekrar Karamanoğlu İbrahim Beyin geri alması ile Şehir 869, 1464 yılına kadar Karamanoğullarının elinde kalıyor. Bu arada Dulkadiroğlu Süleyman Bey, Osmanlılardan yardım alarak Şehri geri almak istiyorsa da muvaffak olamadığı anlaşılıyor. Dulkadiroğulları bu tarihlerde, vakfiyelerinden anlaşıldığına göre asıl

şehir merkezine değil, Şehre çok yakın arazi dahil olmak üzere Zamantı Bölgesine sahiptiler. 869, 1464 yılında Karamanoğlu Pir Ahmed'in, Şehir ve yakın havasını, Kendisine taht mücadelesinde destek olması için Osmanlılara, II. Mehmed (Fatih) e terki üzerine Kayseri Şehri artık kati olarak Osmanlılara geçiyor. 871, 1466 yılında Karamanoğulları Ülkesi fethedilip burası bir beylerbeylik haline getirilince Kayseri de bu Beylerbeyliğe bağlı bir sancak beyliği olmuştur.

BİNALAR VE KİTABELERİ :

1. İç Kale ve Fatih Camii : Kayseri İç Kalesinin güney kapısı üzerinde bulunan, Osmanlılara tâbi ve Fatih Sultan Mehmed'in yüksek hakimiyetini tanıyan Karamanoğlu Pir Ahmed'in, kaleyi tamir ettirdiğine dair H. 870 tarihli farsça kitabesinin yukarıda bahsi geçmişti. 871 yılında Pir Ahmed'in Akkoyunlulara iltica etmesi ve Fatih'in bu devlete karşı aynı yıllarda sefere hazırlanması üzerine ileri bir üs durumunda olan Kayseri Kalesinin bizzat Fatih'in emirleri ile tamir edilebileceğinin, kimin tarafından yapıldığı belirtilmiyen ve Fatih'in adı geçen, Kalenin doğu kapısındaki arapça ikinci tamir kitabesinden anlaşılabilirliği üzerinde yine yukarıda durmuştuk. Gerçekten bu kitabenin bulunduğu kapı ve yine doğuda halen ayakta bulunan dış koruma hattının giriş kapısı, güneydeki iç ve dış kapılar mimari bakımdan, bağlı buldukları kale yapısından daha zarif ve ince yapıları ile ayrılmaktadırlar⁵⁶. Bu ilave tamirlerin Osmanlı devrine ait oldukları bellidir ve söz konusu ikinci kitabeye göre de Fatih tarafından yaptırılmış olmalıdır.

Kale içerisindeki kitabesiz camiin yine Fatih tarafından yaptırıldığına dair

54) Danişmend, s. e., C. II, s. 123.

55) Özdoğan, Kayseri Tarihi, s. 36; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yayınlayan Zuhurî Danişman, İst. 1970, C 5, s. 67.

56) Kayseri Türk Anıtları, s. 31, 35; Mahmud Akok, Kayseri Şehri Tarihi İç Kale, Türk Arkeoloji Dergisi, 1976, S. XXIII - 2, s. 9 - 12; Ekrem Hakkı Ayverdi s. e., s. 780.

rivayetler bulunmaktadır⁵⁷. Fatih Sultan Mehmed'in 883 tarihli, bu camie ait bir vakfiyesinin de bulunduğu bildirilmektedir⁵⁸. Dört duvar üzerine oturtulmuş tek kubbeden ibaret caminin mimarisi bu rivayetleri doğruluyacak şekilde erken Osmanlı sivilindedir⁵⁹.

2. Şeyh Tennuri Türbesi ve Camii : (H. 889) : Kayseri'nin eski Emir Sultan, şimdiki ismiyle Cumhuriyet Mahallesi'nde, halk arasında «Şih Camii» diye anılan, eski vakfiyelerde «Çardak Mescidi» diye geçen bir cami ve buna bitişik bir türbe bulunmaktadır ki bu Cami ve türbe Fatih'in hocası Akşemseddin'in halifelerinden olup, fıkha ve tasavvufa dair «Gülzar-ı Manevi» ve «Gülşen-i Niyaz» isimli, manzum iki eserin sahibi olan Şeyh İbrahim Tennuri'ye aittir.

İbrahim Tennuri Amasya'da doğmuş, Konya'da Mevlana Sarı Yakub'dan tahsil görmüş, 842, M. 1438 yılında Kayseri'ye gelerek Hunat Hatun Medresesinde müderris olmuştur. Daha sonra Akşemseddin'e intisab ederek ondan icazet ve hilafet alıp tekrar Kayseri'ye dönmüştür. Burada, vefat tarihi olan 887-1482 yılına kadar mensubu bulunduğu Bayramiye Tarikatının (Tennuri'nin şeyhi Akşemseddin de Hacı Bayram-ı Veli'nin müridi idi) halifesi olarak faaliyette bulunmuştur. İstanbul'un fethinden üç ay kadar önce tamamladığı «Gülzar-ı Manevi» isimli eserini Fatih'e ithaf eden Tennuri, Padişah'tan, kendisinin ve evladının vergilerden muaf olacağına dair bir ferman almıştır. Bu fermanı Fatih'ten sonra gelen diğer padişahlar da kabul ve tasdik etmişlerdir⁶⁰.

Şeyh Tennuri Türbesi, Kayseri'de örnekleri çok görülen klasik Selçuklu kümbetleri benzeridir. Altıgen planlı ve tek katlı olup üzeri içten kubbe, dıştan altıgen külâh ile örtülüdür. Kümbetin üç yüzünde alt, dört yüzünde üst penceresi bulunmaktadır. Kuzeye bakan kapısı bugün pencere haline getirilmiş olup etrafı, kitabeyi de içine alacak şekilde 10 cm

girime ile çerçevelemişdir. Kapı üzerinde bulunan kitabenin sağına sekizgen, soluna altıgen yıldız oyulmuş olup, bu oyuklar içine yerleştirildiği anlaşılan çini veya renkli taşlar dökülerek yerleri boş kalmıştır. Türbe, genel olarak tezyinatsız ve sade olup külâh saçağı altında bir kaval silme dolaşmaktadır. Taşları üzerinde, daha önceki İslâmî yapılarda görüldüğü gibi taşçı işaretleri bulunmaktadır⁶¹.

Türbeye, bitişiğindeki cami içinden ve sonradan açılan bir kapıdan girilmektedir. İçerisi bugün tamamen sıvalı olup kubbede kalemkâri süslemeler bulunmaktadır. Ortada birbirine bitişik, basit, tezyinatsız, ahşap üç sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalardan birinin Şeyh İbrahim Tennuri'ye diğerlerinin evladına ait olduğu muhakkaktır.

Türbe, mimarisi bakımından, bütünü itibarıyla, Kayseri'de Selçuklu geleceğinin son temsilcisidir.

45x36 cm ebadında, üç satırlık Arapça, mermer kitabesinde :

بنی وشرف هذه التربة في أيام
السلطان بايزيد خان بن محمد خان
في تاريخ سنة تسع وثمانين وثمانمائة

yazılıdır. Tercümesi «Bu türbe, Mehmed Han'ın oğlu Sultan Bayezid Han zamanında yapıldı ve şereflendi, sene sekizyüz seksen dokuz» olmaktadır. Kitabede, görüldüğü üzere Türbede medfun bulunanın ismi yazılı değildir. Şeyh İbrahim Tennuri

57) Kayseriye Şehri, s. IV.

58) Kayseri Tarihi, s. 35. Cami, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütük defterinin 2/1189 numarasında Ebülfeth Sultan Mehmed Camil şerifi vakfı olarak kayıtlıdır.

59) Kayseri Türk Anıtları, s. 32; Mahmud Akok, a. y., s. 15, 16; Ayverdi, a. e., s. 781, 782.

60) Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İst. 1333, Birinci Cild, s. 49; Ali Rıza Karabulut, Gülzar-ı Manevi ve İbrahim Tennuri, Ankara 1978, s. 7 vd. Aynı yazar İbrahim Tennuri'nin «Gülşen-i Niyaz» veya «Divan-ı İbrahim Tennuri» isimli ikinci eserini neşriyata hazırlamaktadır. İbrahim Tennuri ve evladına Fatih ve diğer padişahlar tarafından verilen muafiyet fermanları hakkında Kayseri Müzesi eski müdürlerinden Naci Kum'un yazma olarak Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunan «Kayseri Kitabeleri» isimli etüdünde bilgi verilmektedir.

61) Kayseri'de XII ve XV. yüzyıllara ait yapılar üzerinde bulunan taşçı işaretleri hakkındaki makalemiz Türk Etnografya Dergisinde neşri beklenmektedir.

ri'nin, ayrıca türbe içinde mezar taşı bulunmamaktadır. Buradaki tarihle, İbrahim Tennurî'nin hayatını yazan eserlerde, Şeyhin ölüm tarihi olarak verdikleri 887 senesi arasında iki yıl fark vardır. Birinci tarih doğru ise Türbe, Şeyhin ölümünden iki yıl sonra inşa edilmiştir. Yine kitabeden Türbenin, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Bayezid tarafından 889, M. 1484 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Türbeye bitişik ve türbeden sonra yapıldığı anlaşılan Cami, XVI. yüzyıl ve daha sonra Kayseri'de çok görülen, ahşap örtülü, önü açık son cemaat mahalli cami - mescitlerdendir. Camiin, türbeden sonra yapıldığı, Şeyh İbrahim Tennurî'nin evlâdından, H. 984 yılında vefat eden Şeyh Abdürrahim Efendinin burada cami inşa ettirdiğine dair, bunun da oğlu Abdüssamed Efendinin 1014 tarihli vakfiyesindeki kayıt ve Camiden Türbeye sonradan açılan kapıdan anlaşılmaktadır⁶². Dikdörtgen planlı asıl cami mekanı, yuvarlak dört ahşap sütun üzerinde uzanan köşeli ahşap hatıllara ve yan duvarlara basan ahşap direklerle örtülmüştür. Direkler üzeri yine ahşap kaplamadır. Dam toprakla örtülmüş olup üzerine sonradan kiremit çatı yapılmıştır. Cephesi dört ahşap direğe dayanan girişteki son cemaat mahalli de yine aynı sistemle örtülmüştür. Buraya sonradan kadınlar için ahşap ikinci kat, mahfel ilave edilmiş, açık olan direkler arası camekanla kapatılmıştır. Camiin mihrabı köşeli ve basit mukarnaslıdır. Mihrap üzerinde güzel, sülüs hat ile yapılmış bir âyet bulunmaktadır. Mihrabın bulunduğu divarda ve doğuda, bir kısmı sonradan açılmış geniş pencereler bulunmaktadır. Cami içine sonradan açılan türbe kapısı asıl cami mekanına geniş bir tonozla bağlıdır. Bu kapı ve Camiin cümle kapısı siyah-beyaz renkli taşla tezyini geçme olarak inşa edilmiştir. Cümle kapısı üzerinde, camiin tamir kitabesi bulunmaktadır. Kapı kornişli olup, iki yanında iki pencere ve son cemaat mahalli için iki mihrap bulunmaktadır. Türkçe, iki satır dört mısra olan kapı

kitabesinde : Oldu bu cami çeşme ile güzün/Sebebin eliyle mesrur Hüda/Geldi uçler dedi tarih tamam/Neyyir-i termime sebep mirliva/1309 yazılıdır.

Camiin kuzey-doğu köşesinde sekiz köşeli minaresi bulunmaktadır. Avlu kenarında, yol üzerinde, tamir sırasında yapılmış çeşmesi vardır.

Minare kesme taşla, çevre divarlar moloz taşla inşa edilmiştir.

3. Bedesten, H. 903, M. 1497 : Kayseri Kapalı Çarşısı içerisinde bulunmakta olan bu bina, güneyden vezir hanı, doğu ve kuzeyden Kapalı Çarşı, (Sipahi Pazarı), batıda Pamuk Hanı önünden geçen yolla çevrilidir. Dört ayağa dayanan kubbeli, kare planlı geniş bir orta bölüm ile bunun kuzeyinde ve güneyinde bulunan tonuzlu, kubbeli iki kısımdan meydana gelmiştir.

Kare planlı asıl orta kısım, ortada dört ayağa, kenarlarda duvarlara dayanan sivri kemerler üzerindeki dokuz kubbe ile örtülmüştür. Orta kubbe pandantifleri mukarnaslıdır. Kubbelerde küçük daire ve büyük dikdörtgen ışıklar bulunmaktadır. Bu bölümün dört yana açılan dört kapısı bulunmaktadır ki bunlardan ikisi Bedestenin yan bölümlerine, ikisi de (doğu ve batı) yıldız tonozlarla dışarıya açılırlar. Yan bölüme açılan kuzey kapısı üzerinde kitabe bulunmaktadır. Orta bölüm 1976 yılında Vakıflarca onarılmıştır.

Bir kapı ile orta ana bölüme bağlanan güney yan bölümün iki basta iki yüksek sivri tonozu, ortada bir kubbesi bulunmaktadır. Orta kubbe dört sivri kemere oturmaktadır. Bu bölümün, doğuda Vezir Hanı girişine açılan, batıda, sonradan yapılan mescidle kapatılmış iki kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların aslında olup

62) Yukarıda geçen Merhum Naci Kum'un yazma eserinde bu vakfiyeden bahis vardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlı 1014 tarihli Abdürrahim Efendinin oğlu Abdüssamed'in aynı vakfiyesinde Camiin Abdürrahim Efendi tarafından yaptırıldığı açıkca ifade edilmektedir. Abdürrahim Efendi Ali Rıza Karabulut'un tesbit ettiği şecerede gösterilmiştir. Gülzar-ı Manevî ve İbrahim Tennurî, s. 13.

63) Kayseri Tarihi, s. 88.

olmadığı belli değildir. Batıda mescitle kapalı kapının üzerinde Vezir hanına bakan güney duvarında, halen kullanılan batı kapısı üzerinde birer, kubbede dört pencere bulunmaktadır. Kubbe ve tonozlar ince kesilmiş taşlarla, yan duvarlar sıralı moloz taşla inşa edilmiştir. Batıda, kubbeden sonraki kısım bölünerek, burasının mescid olarak kullanıldığı söylenmektedir. Buna ait kapı ve pencereler halen mevcuttur.

Bu bölümün simetriği olan ve yine bir kapı ile ana bölüme bağlı olup halk arasında bedesten ardı diye bilinen ve eski vakfiyelerde Kuyumcular Çarşısı olarak geçen (bk. Güpgüpoğlu vakfiyeleri) kuzey kısım güney bölüme nazaran daha harap haldedir. Burasının da iki yanda iki yüksek sivri tonozu, ortada yüksek kubbesi bulunmaktadır. Tonozların doğuda Kapalı Çarşı, batıda Pamuk Hanı (vakfiyelerdeki eski ismi ile Penbe Hanı) tarafında olan yan duvarları yıkılarak açılmıştır. Burada da kubbede dört pencere, ayrıca tonoz ortalarında yuvarlak, orijinal yıldız pencereleri bulunmaktadır. Bu bölümden kuzeye açılan kapı sonradan ihdas edilmiş olmalıdır.

Bedestenin orta bölümden kuzeye açılan kapısı üzerindeki arapça, 1,65x0,40 m ebadında mermer, iki satırlık kitabesinde :

عمر هذه العمارة للعمرة لكن حياج الناس أميركم
صاحب السيف والقلم مصطفى بن عبد الحميد عتقاني سلطان
الاعظم الشان باسط العدل والاحسان سلطان بايزيد خان
بن محمد خان خلد الله ملكه في محرم الحرام سنة ٧٧٠ وسعها

yazılıdır. Tercümesi : Bu bina Mehmed Han'ın oğlu, büyük şan, adalet ve ihsan sahibi Sultan Beyezid Hanın, Allah mülkünü devamlı eylesin, kullarından, Abdülhay'ın oğlu, kılıç ve kalem sahibi Muhterem Emir Mustafa tarafından, halkın ihtiyacı için dokuzyüz üç senesinin Kutsi Muharrem ayında yaptırıldı.

Kitabede ismi belirtilmeyen binanın 903, M. 1497 yılında Sultan II. Bayezid'in azatlı kölelerinden (uteka), Kayseri

Emiri Mustafa bin Abdülhay tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır. Mustafa Beyin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesinde, 584 numaralı defterin 150. sahife ve 76 sırasında kayıtlı, 907 Şevval tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyede Mustafa Bey, Kayseri Şehrinde herkesçe bilinen Bezzasistan namındaki binayı ve buna şimalen ve cenuben muttasıl, birisi külhancılar Çarşısı (kuyumcular olsa gerek) ve birisi Haffaflar Çarşısı olmak üzere iki Çarşısı, bunlara üç taraftan birleşik otuz sekiz dükkanı Hz. Peygamberin şefaati için vakfettiği, buralardan alınacak geliri, Bezzazistanın yanındaki çeşme üzerine bina ettiği mescide yazdırıp koyduğu otuz cüz Kur'an-ı Kerimi okuyacak otuz hafıza tahsis ettiği; yine aynı şehirde Bezzaz Hanı (şimdi Pamuk Hanı ismi ile anılan han olabilir, 19. asır vakfiyelerindeki Penbe Hanı) ve Haffaflar Çarşısı arasındaki dört dükkanı, Sultan Camii (Cami-i Kebir) Mahallesinde mükemmel bir evi Kur'an okumayı öğretecek muallimlere vakfettiği, Vakfın gelirinden evvela hacet halinde vakıf binalarının tamirine harcanmasını, hacet olmazsa, önce Kur'an öğrenimi için, arta kalanını da tevliyyete tahsis ettiği, mütevelliliğe oğlu Mehmed Çelebiyi ve sonra bunun evladını tayin ettiği kayıtlıdır. Mustafa Bey vakfiyede, Bedesten kitabesindeki sıfatlarından daha geniş sıfatlarla anılmıştır.

Vakfiyede geçen ve Mustafa Beyin yaptırdığı belirtilen çeşme ve üzerindeki mescid bugün mevcut değildir. Haliyle yazma, otuz cüz'den ibaret Kur'an-ı Kerim'den de eser kalmamıştır. Ancak bugünkü çarşı esnafından öğrendiğimize göre bu mescid ve Kur'an Kursu, Bedestenin batı, Pamuk Hanı tarafına açılan orta kapısının dış tonozunun iki kemer ayağı ve buna ilave olarak aynı şekilde çıkış istikametinde bugün mevcut olmayan bir tonoz ve iki ayak üzerinde imiş; altında da çeşmesi bulunuyormuş. Bu mescidde Kur'an öğrenenler halen hayatta imiş,, yakın zamanlarda yıkılarak ortadan kal-

dırılmış. Bu mescidin girişi, şimdi Bedesten ve Vezir Hanına bitişik olarak sonradan inşa edilen mescid içinde kalmıştır.

Bedesten hakkında, aşağıda bahsi geçecek olan 966, 1559 tarihli Kadı Mahmud vakfiyesinde malumat vardır. Kadı Mahmud vakfettiği 400 cild kitabın yerinin, muhafazaya memur evladı kalmaz ise «Kayseri'de kain Bezzazistan namıyla müstehir tüccar çarşusu» olacağı şartını koymuştur. Evliya Çelebi de «Kayseri'nin de Bursa ve Edirne gibi iki yerde kârgir Bedesteni vardır. Biri Kuyumcudur ki dünyanın kıymetli murassa cevahir makulesi şeyleri bulunur. Tuhaf kapacak çoktur. Kuyumcuları mücevher işlerler. Büyük Bedestende zengin tüccarlar alış veriş edip nice güne kıymetli kumaşlar satarlar.» diye malumat vermektedir⁶⁴. Burada bahsi geçen Tüccarlar Çarşısı Bedesten'in orta bölümü, ayrı bina olarak tarif edilen Kuyumcular Çarşısının da Bedesten'in kuzey bölümü olduğu anlaşılmaktadır. 1144, 1731 yılında, tüccarların Bedestenin metruk kalmasından şikayetle Kayseri Kadısından istedikleri yerde ticaret yapma müsadese aldıkları, fakat Kuyumcuların hoşlanarak burada kaldıkları Kayseri'nin şer'i mahkeme sicillerinde kayıtlıdır⁶⁵. 1217, 1802 tarihli Gübğüb-zade Hacı Bekir ve 1221, M. 1806 tarihli Gübğüb-zade Hacı Mustafa vakfiyelerinde, Bezestan'ın şimal kapısından çıkınca sağ ve solda bulunan kuyumcu dükkanlarından, Kuyumculardan da Penbe Hanı (Pamuk Hanı) tarafına çıkacak kapının sağ tarafındaki su terazisinden bahis vardır ki buna göre Bedestenin kuzey yan bölümünün kuyumcular Çarşısı olduğu, buradan Pamuk hanı önüne de bir kapı ile çıkıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca su terazisinin de Mustafa bin Abdülhay'ın vakfiyesinde geçen çeşme ile alakası olmalıdır.

Vakıf kayıtlarında Hançerli Fatma Sultan vakfı olarak geçen⁶⁶ Bedestenin güney yan bölümüne açılan kapının dış yüzünde, birinci kitabeye simetrik olarak konmuş, mermer kitabe taşı üzerine ka-

zınmak üzere çizilmiş, Ashab-ı Kehf'in isimleri olarak

بَلِيحًا مَكْلِيْنَا مَثَلِيْنَا مَوْنُوْش دَبْرِنُوْش
شَادِنُوْش كَفْطَطِيْوْش قَطِيْبِر

isimleri ve hattatın ismi olan سيف الله bulunmaktadır.

Kayseri'nin bu bedesteninden başka Eski Bedesten isimli mahallesinde halkın Eski Bedesten dediği bir Selçuklu (XIII. yüzyıl) yapısı bulunmaktadır. Bina harap olup etrafına yapılan evler arasında sadece Selçuklu işçiliği ile bezeli güzel fakat harabeye yüz tutmuş taç kapısı ve içerisinde birkaç hücreyi görülebilmektedir. Kitabesi yoktur. Onarıma, etrafı ve üzerindeki muhdes yapılardan kurtarılmaya ihtiyacı vardır. Ayrıca bugünkü Cumhuriyet Mahallesi, Belediye İş Hanı yerinde başka bir Bedestenin bulunduğunu yaşlılar söylemektedir.

4. Gavremoğlu Çeşmesi 914, 1508 :

Gavremoğlu Mahallesinde, Siraceddin Medresesi arkasında, bugün tek başına ayakta duran sivri kemerli küçük bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin 1.05 X 0.30 cm ebadında, iki satırlık Arapça kitabesinde :

برسم تاجرا هذا العين المباركة في أيام دولتنا السلطان
بابريد خان بن

محمد خان خلد الله ملكه صاحبة بريد خان بن حاجي
خير التواريخ في شهر ربيع الاخر سنة اربع وعشرون وستمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek çeşme temizlik için, Mehmed Hanın oğlu Sultan Bayezid Hanın devleti zamanında -Allah mülkünü devamlı eylesin- eser bırakıldı. Sahibi Hacı Aziz'in oğlu Pir Ahmed'dir. Tarihi dokuzyüz on dört senesinin Rebi-ülahir ayı.

II. Bayezid zamanında 914, 1508 senesinde yaptırılmış bulunan ve sonradan

64) Evliya Çelebi, Seyahatname, C. 5, s. 70-71.

65) Kayseri Tarih, s. 88.

66) Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kütük No. 2/310. Bu isim mahiyetli tesbit edilememiştir.

tamirler gördüğü anlaşılan bu çeşmenin banisi olan Pir Ahmed hakkında bir bilgi elde edilememiştir. Kayseri Kalesini onaran ve 879, 1474 yılında ölen Karmanoğlu Pir Ahmed'le alakasının olmadığı kesindir. Çeşme civarında yakın zamanlarda yıkılmış olan bir Pir Ahmed Zaviyesinden bahsedilmektedir.

Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı bir Pir Ahmed Köyü ve bu köyde halkın Pir Ahmed'e ait olduğunu söylediği bir mezar bulunmaktadır. Kitabesiz olan bu mezarın da hangi Pir Ahmed'e ait olduğu malum değildir.

5. Şeyh Taceddin Camii ve Türbesi 919, 1513 : Taceddin Mahallesinde, Etiler İlkokulu bahçesinde, yakın zamanlarda yeniden yapılmış bir türbe bulunmaktadır. Bu türbenin yanında bir de camii vardı. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 581 numaralı defterin 367. sahifesinde kayıtlı 13 Zilkade 919 tarihli Şeyh Mehmed Taceddin bin Mustafa'ya ait vakfiyede, adı geçen Şeyhin Kayseri'nin Eski Şehir havalisinde bir arazi vakfeylediği, bu arazinin gelirinin Şehirde bina ettiği caminin ihtiyacına harcanması kaydı bulunmaktadır⁶⁷. Şeyh Mehmed Taceddin'in yaptırmış olduğu cami yukarıda bahsi geçen ve halen iki kemeri kalmış olan camidir. Bu Cami yanında olup yakın zamanlarda zeminden yukarısı yeniden yapılan Türbe içerisinde bulunan mermer, bir yüzü mihrap şeklinde işlenmiş mezar taşında ise bu kabrin Velid'in oğlu Mahmud'un oğlu Taceddin'e ait olduğu ve bu zatın yediyüz yirmi bir senesi Ramazan ayında vefat ettiği yazılıdır⁶⁸. Bu şahsın, bugün yıkık halde olan caminin banisi Şeyh Mehmed Taceddin'in atası olduğu belirtilmektedir. Türbe kare planlı, tek kat ve kubbeli bir yapıdır. Toprak üzerinde bir metreye kadar moloz taş, bundan yukarısı kesme taşla inşa edilmiştir. Türbe içinde bulunan basit ahşap sanduka ve mezar taşı zemine göre iki metre kadar aşağıda kalmıştır. Bu hali ile Türbenin, aslında yapıldığı devir mimarisine uygun olarak iki katlı inşa edildiği söylenebilir.

6. Hacı Hamza Çeşmesi 927, 1521 : Yakın zamanlarda bu çeşme de yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Cami-i Kebir Mahallesinde Erdil Sokağı ile aYyla Sokağının kesiştiği yerde bulunuyordu. Yeni imar planı tatbikatından önce burada bulunan sokağın ismi Hacı Hamza Sokağı idi.

Çeşmeyi 1951 yılında gören Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanı Sayın Kemal Turfan, hazırladığı eski eser fişine cephesi kesme taş kaplamalı, zirvesi fazla çıkmış sivri kemerli ve kenarları kornişli olarak tarif etmektedir.

Çeşmenin, bugün kayıp halde olan üç satır, 1,16 X 0,36 m ebadındaki Arapça kitabesinde :

بنی هذه المصارة للهرة على العین فی ايام دولت السلطان
سلطان سلیمان خان بن سلیم خان صاحب الحاج حمزة بن الحاج
احمد فی شهر رجب سنة سبع وعشرين وتسعمائة

yazılı idi. Tercümesi : Bu güzel yapılı çeşme Selim Han'ın oğlu Sultan Süleyman Han'ın devleti zamanında, dokuzyüz yirmi yedi senesi Receb ayında bina edildi. Sahibi Hacı Ahmed oğlu Hacı Hamza'dır. Çeşmenin bundan başka tamir tarihi olarak «Tamir sene 1266» yazılı küçük bir kitabesi daha vardı.

Çeşme banisi olan ve sarraç olduğu belirtilen Hacı Hamza'nın bugün Kayseri'deki sülalesinden olan Bamyacı Oğullarının elinde olup Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1759 numaralı defterin 225. sahifesinde kayıtlı olan Rebiülevvel 936, M 1529 tarihli bir vakfiyesi mevcuttur. Bu vakfiyeye göre Hacı Hamza Kayseri köylerinden Dadasun (yeni ismi Akçatepe) Köyünü, Kayseri'de büyük Çarşıda iki dükkanı, Hisar Önünde bir dükkanı, şehir yakınında iki tarlayı, Gesi Köyündeki Beğ Değirmenini, bunun altında başka bir değirmenin bir hissesini,

67) Anadolu Beylikleri, s. 34.

68) Aynı vakfiyenin Kayseri'de Şeyh Taceddin sülalesi elinde bulunan bir suretini Naci Kum neşretmiştir, Kayseri hakkında notlar vesikalar, Ercliyas Dergisi, Kayseri 1947. A. 55 - 56, s. 25, 26.

69) a. y.

Şehrin Çay Bağları semtinde bir bağı, Hacet Mescidi Mahallesinde iki evi, Talas Köyünde evli bir araziye, Argıncık ve Üskübi (yeni adı Subaşı) Köylerinde birer hisseyi, Garibanlar Köyü yakınında Canbaz Mezraasını, Belviran ve Barsama Gölünden bir hisseyi, Salur Köyü yakınında bir mezraayı evladına ve zevcelerine, evladı kalmaz ise Cami-i Kebir'in mesalihinine ve sonra Müslümanların fakara ve miskinlerine vakfetmiştir. Yine Kayseri'nin Kuşçular Harmanı Mahallesindeki bir sebzeleşin yarısını, Debbağlar Kapısından Emir Hamza suruna kadar surla hendek arasındaki sebzeleşini, Belani Sokağında Emir Hamza milki yanındaki bir dükkanı da Kayseri içindeki Hacet Mescidi ne, mescid harap olup kalmazsa fakara ve miskinlere vakfetmiştir. Ölünce de mezkur Kuşçular Harmanı Mahallesine Çeşme getirilmesini, hayatta iken on bin dirhem ayırarak vasiyet etmiştir.

Hacı hamza'nın, vakfiyesinde vasiyet ettiği çeşme ile yukarıda bahsi geçen çeşmenin aynı olmadığı, bu çeşmenin vakfiye tarihinden daha önce ve Hacı Hamza Hayatta iken yapılmış olması ile belli olmaktadır. Vakfiyede kitabesi bulunan bu çeşmeden bahis yoktur.

Vakfiyede zikredilen Hacet Mescidi yakın zamanlarda, Çeşme gibi Belediyece yıktırılmış olup Kayseri'nin en eski mabedlerinden olan ve bir Bizans kilisesinden tebdil edildiği belirtilen bu bina da Cami-i Kebir Mahallesinde, Çeşmeye yakın bir yerde bulunuyordu.

Hacı Hamza'nın, vakfiyeden anlaşıldığına göre Hacı İbrahim, Cafer, Mehmed Can ve Hacı Bayram isimli oğulları bulunmaktadır. Aşağıda görülecek 966 tarihli Kadı Mahmud vakfiyesinde, adı geçen kadının vakfettiği bazı dükkanların yeri tarif edilirken «Hamza Dedenin oğlu Hacı Bayram'ın hanesi»nden bahsedilmektedir.

Gavremoölu Mahallesinde bulunan ve bugün yıkılarak ortadan kalkmış olan Bayram Bey Mescidinin bahsi geçen Bayram Bey'e ait olduğu muhtemeldir.

Yine aşağıda bahsi geçecek 951 tarihli Boyacı Hasan oğlu vakfiyesinde vakfın tevliyeti Hacı Ahmed oğlu Hacı Hamza evladına bırakılmıştır. 951 tarihli Şeyh Seyfullah bin Şeyh Sadi vakfının da tevliyetinin Hamza oğlu Üstad Bayram'a bırakıldığı kayıtlıdır.

Hacı Hamza vakfından bugün sadece bir tarla kalmıştır.

7. Kadı Hamamı 949, 1542 : Cami-i kebir Mahallesinde bulunan ve bugün faal halde olan bu hamamın 949 yılında yaptırılmış olduğunu, hamamın banisi Kadı Bedreddin Mahmud'un Recep 966, 1559 tarihli Arapça vakfiyesinden öğreniyoruz⁷⁰.

Erkekler ve kadınlar kısmından müteşekkil olan bu çifte hamam hakkında söz konusu vakfiyede şöyle bilgi verilmektedir «...iki hamam ki inşa olup hicretin dokuzyüz kırk dokuzuncu senesinde binaları tamamlandı. Kayseri içinde ve Sultan Camii Mahallesinde, eski sahibinden arsasını satın alarak buraya biri erkek, biri kadınlar için halvet mahalleri, hücreler, sekiler, esvap soyulacak mahaller, külhan, yakacaklık ve kül atılacak mahal, suyun mahzeni, avlu, hamamlara cari su ve avgın mecraası ile vakfedilmiş olan iki hamamın tamamı....»

1967 yılında onarım görmüş olan Hamamın, siyah, beyaz taşlarla tezyini geçme olarak inşa edilmiş olan basık kemerli bir kapıdan girilen erkekler kısmı (son onarımdan önce kadınlara aitmiş) soyunma mahali kare planlı büyük bir kubbe ile örtülü geniş bir mekandır. Hamamın dışından da en büyük olarak görülen bu yüksek kubbe yan duvarlarda sivri tahfif kemerlerine, köşelerde aynı büyüklükteki sivri kemerler üzerine basmaktadır. Sivri kemerler arasındaki boşluklar, kubbe eteğindeki silmeye kadar üç sıra mukarnasla doldurulmuştur. Köşelerde bulunan tromp içleri, iki yan di-

70) Vakfiyenin Türkçeye tercüme edilmiş olarak Kayseri Üçüncü Noterliğince yapılan suretli Kadı Mahmud'un süfalelerinden Dr. Kerim Kocabay'dan alınarak incelenmiştir.

vardan yükselip tepede birleşen üçgenlerle dilimlenmiştir. Kubbe ortasında sekizgen pencereden yükselen fener bulunmaktadır. Soyunma mahallinin ortasında klasik, küçük şadırvanı, yanlarda iki kat ahşap soyunma hücreleri vardır. Buradan batıda bulunan üzeri şömine şeklindeki kapıdan hamamın uzun, dikdörtgen planlı ılıklik kısmına girilir. Bu kısımda, kapıdan hemen sonra kısa sivri tonoz, ortada birinci tonozla dik, kuzey-güney istikametinde uzanan, üzerinde ışık ve havalandırmak delikleri bulunan köşeli tonoz, bundan sonra girişteki tonozun simetriği ve hamamın sıcaklığına giren kapının bulunduğu sivri tonozlu bölüm, bunun da kuzeyinde yine üzeri ışık ve hava delikli köşeli tonozun örtüğü tuvalet ve usturalık gelmektedir. Örtü sistemi muhtelif olan bu uzun mekanın ortasında bulunan köşeli tonoz kuzeye doğru iki metre kadar derinlikle ılıkliğin genel dikdörtgen planından taşarak hamamın çamaşırlığını meydana getirir.

Ilıklıktan, altı köşeli yıldız ve ortada daire ışık ve hava deliklerinin bulunduğu kubbe ile bunun batısında eteğinde iki sıra mukarnas ve köşelerinde İstiridye trompucukların bulunduğu, İstiridye kabuğu şeklinde dilimli, yarım kubbe ile örtülü, dikdörtgen planlı keseciler mahalline girilir. Bu kısmın doğusundaki kapıdan da ortada göbek taşının bulunduğu, altı köşeli yıldız ve yuvarlak tepeli pencere kubbe, bu kubbenin üç yanında ağızları sivri kemerli, İstiridye kabuğu şeklinde yarım kubbeli ve etekleri beş sıra mukarnaslı asil yıkanma mahalline girilir. Burada ortadaki kubbe ile doğu ve batıdaki İstiridye yarım kubbelere dikdörtgen planı tamamlamakta, güneyde kesecilere bir kapı ile bağlanan aynı şekilde yarım kubbe buraya birleşmektedir. Bu bölümün güney doğusunda üzeri köşeli tonozlu, ışık delikli küçük bir hücre bulunmaktadır. Göbektası mahalinden kuzeyde van yana üzeri ışık delikli ve yuvarlak pencere, batıda halvet - sıcaklık, doğuda serinöz denilen yıkanma mahallerine geçilir.

Hamamın halen kadınlara ait olan bölümü tamirlerle çok değişikliğe uğramıştır. Erkekler kısmına göre güney ve batıda bulunan bu kısma doğudan basit bir kapı ile girilir. Soyunma mahalli üzeri düz betonarme ile örtülü ve L planlıdır. Bu kısmın sonu sofa olarak isimlendirilmektedir. Soyunma mahallinin kuzeyinden, sağda tuvaletin bulunduğu iç içe iki kapıdan ılıkliğe geçilir Buradan, kuzeydeki asıl göbektası mahalline girilir. Göbek taşının bulunduğu mahalin ortası kubbeli, doğu ve batı yanları yarım kubbeli olup buradan güneyde bir ve kuzeyde iki kubbeli yıkanma mahallerine geçilir. Kuzeydeki kubbeli odalardan birisi (erkekler kısmı ile birleşen) halvet - sıcak göz olup diğeri serin gözdür.

Hamamın kuzeyinde boydan boya uzanan tonoz, külhan-ocaklık bölümüdür. Dışarıdan büyük kubbenin kuzeyindeki boş saha da eskiden odunluk imiş. Ön tarafta bulunan avlu şimdi yola alınmıştır. Hamam halen petrolle ısıtılmaktadır.

Hamamın yapıldığı tarihlerde Mimar Sinan Osmanlı İmparatorluğunun baş mimarı idi. Binanın Mimar Sinan yapısı olduğu hakkındaki mahalli söylentilerin doğruluğu mümkün görülüyorsa da, Sinan'ın eserlerinin listesini veren eski tezkirelerde bu hamamın ismine tesadüf edilememiştir.

O tarihlerde Kayseri Kadısı bulunan Kadı Bedreddin Mahmud'un bahsi geçen vakfiyesinden öğrendiğimize göre Kadı bu çifte hamamından başka 955 senesinde satın aldığı, tüccarlar Çarşısı (Bezzazistan) yakınındaki, Gazezler Çarşısı denilen arsaya, kible tarafı Uzun Çarşı arkasına gelmek üzere Bedesten kapısından Meydan Kapısına kadar uzanan iki çarşı yaptırmıştır ki, Çarşı içinde ahalinin toplanıp konuşacakları, orta-

sında ağaç direk dikili mahal, damların karı atılmak ve çörtlenleri akmak için dükkanlar arasında hâlî yerler ve sel kuyuları bulunmaktadır. Bu çarşıdan başka Vâkıfın Kuyumcular, Keçeciler ve Saraçlar Çarşıları yakınında birçok dükkanı daha bulunmakta idi. Yine 940 senesinde Hatuniye Medresesi (yukarıda bahsi geçen) batısında birkaç oda, ahır vesaireyi müstemil bir Han yaptırmıştır ki bu han bugün mevcut değildir. 957 senesinde bu hanın batısında bulunan bir mescidi tamir ettirmiş ve yanına Kur'an talimi için bir yazlık-hane bina etmiştir. Hatuniye Medresesi batısında, Kayseri suru yakınında bir ev, yine buradaki surlarda bulunan Boyacı Kapısından (yakın zamanlarda Belediye tarafından yıkılmıştır) şehre giren yolun iki tarafında 940 senesinde inşa ettirdiği dükkanlar, Sultan Cami yanında, yaptırmış olduğu hamamları yakınındaki kendi evi, Köşk Medresesi yakınında 940 senesinde inşa ve ihdas eylediği odalar, ahır, hamam, divarlar, havuzlar, kar ve buz kuyusu, üzüm çubuğu ve ağaçları olan bahçeyi hizmetinde bulunan dört kölesi ile birlikte; Kayseri yakınında üç bahçe, Şehir bağlarından Gediris semtinde 958 yılında diktirip yetiştirdiği bağ, yine Kayseri yakınında çeşitli mahallerde sekiz tarla, Gezirler Pınarı (şimdiki adı ile Karpuzatan Suyu) civarında Koçlan adı verilen bir mezraa, 965 yılında inşa ettirdiği, Kayseri'ye tabi Emirdad denilen mezraada kain Sivas Irmağı (Kızılırmak) yakınından Birgöz dahilinde, Karasu nehrinden akan su ile devreden on taş değirmen (bugün Tekgöz köprüsü yakınındaki Beğdeğirmeni köyünde olmalıdır) Rus tebalı altı kölesi ile birlikte ve ismini tek, tek saydığı 400 cild kitabı koyduğu şartlar dahilinde vakfetmiştir.

Kadı Mahmud, evladına emanet ettiği kitapları için şu şartları koymaktadır : «Allah korusun zikrolunanlar(evladı ve kitapların bulunduğu evi) münkariz olduğu vakitte bu kitaplar umum talebeye vakfolunur ve bu zaman kitapların yerli Kayseriye'de kain Bezastan namıyla meş-

hûr tüccar çarşısı olur. Kitapların muhafazasına kâdir, isimlerini tanır bir kimse- nin eli altında bulunur. Bu kitapların nazır ve muhafızı (hâfız-ı kütüb) olur. Kütüphane için iki kilit yapılır. Anahtarları biri nazır diğeri muhafız yanında bulunur. Bu muhafız, Nazır veya Nazırın vekili hazır olmadıkça kütüphaneyi açmaz ve kimseye kitap vermez. Kitap alan kimsenin isim, nesep, vasıf, lakab ve şöhretini yazar, rehin almaksızın bir kitap vermez. Aldığı rehinin vasıf, cins, nev'i ve alame- tini tarihiyle yazar, mezkûr rehini kütüphaneye kor. İki defter yazar, biri kendinde yani muhafazda diğeri kütüphanede olur. Gerek vakıf evladında olsun, gerek kardeşi evladında ve gerek başkasında olsun Nazır, Mütevellî, Kâtip ve Muhafız her sene Ramazan ayında, dağıtılmış olan kitapları toplayıp sıralar. Toz, toprak ve kitaplara zarar verecek şeyleri def edip islah muhtaç olanları islah edip mahallerine korlar. Her bir defterde yazıldığı tertibe göre mekanlarına konulur. Nazır ve muhafız kitapları verip almakta dikkat edip kütüphaneyi açtıktan baştan sona kadar kitaplara bakmalı ki noksan olmaya. Aldığı kitabı Nazır, Mütevellî ve Muhafızın rıza ve muvafakatları olmayarak başka mahallere götüreceği zan olunan yahut kitaba hıyanet etmesi şüpheli kimseye, kitabı alıp talebeye vermeyeceği ve men edeceği gidişatında bulunan ve muamelesi uygunsuz olan, kendisinden geri alınması zor olan kimseler evlad-ı vakıftan yahut biraderleri evladından olsa dahi kitap verilmez.» Muhafızın vazifesine karşılık vakıftan yövmiye bir dirhem alacağı, dirhemden muradın o tarihlerdeki Osmanlı dirhemi veya bu dirhem hesabıyla gümüş dirhem yerine geçecek nakitlerden sair akçe olacağı ayrıca kaydedilmiştir.

8. Şeyh Seyfullah Türbesi : Cür-cürler Mahallesi ile Zekayibey Mahallesi-nin birleştiği meydanın kuzey doğusunda, halkın «Seyfullah» Türbesi ismini verdiği küçük, bakımsız bir türbe bulunmaktadır. Mezar taşı ve herhangi bir kitabesi bulunmayan bu türbe kare planlı ve tek katlıdır. Binanın basık kemerli küçük kapısının bulunduğu doğu cephesinde dıştan kubbe eteğine kadar yükselen yuvarlak bir kemer bulunmaktadır. Moloz taş kubbe duvarlarda tahfif kemerlerine, köşeler de pandantiflere oturmaktadır. Genel olarak türbenin cephe ve köşeleri kesme taş, diğer kısımları sıralı moloz taşla inşa edilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1961 numaralı defterin 298. sahife ve 50. sırasında kayıtlı Zilkaade 951, M. 1545 tarihli Şeyh Seyfullah bin Şeyh Sadi Vakfiyesinde, Kayseri'nin Kepez Mezraasını (bugünkü merkez Kepez Köyü) Kürtler Mahallesindeki (Seyfullah Türbesinin bulunduğu mahallenin eski ismi) Seyfullah Mescidine imam olan zata, bir büyük haneyi çocuklara Kur'an öğretmek üzere aynı imama vakfedilmiş olduğu, tevliyetin Hacı Hamza oğlu Üstad Bayram'a bırakıldığı kayıtlıdır. Burada geçen Seyfullah Mescidinden bugün emare kalmamıştır.

Vakfiyede Türbeden bahis yoktur ama Seyfullah Türbesinin Şeyh Seyfullah bin Şeyh Sadi'ye ait olduğu ve bahis konusu vakfiye tarihine yakın bir zamanda inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

9. Göllü Çeşme 958, 1551 : Kubar-oğlu Mahallesinde bulunmaktadır. Bugünkü şeklini 1283, 1866/67 yılındaki tamirle aldığı anlaşılmaktadır. Tek cepheli olan çeşmenin yarım kubbesi önde yuvarlak kemer ile sınırlanmış olup bu kemer yanlarda küçük açıklıklar bırakarak öne alınmış, başlıklı iki sütuna dayanmaktadır. Alınlık etrafı yüksek bir kornişle çevrilmiştir. Tamamen kesme taşla inşa edilmiştir.

Çeşmenin iki kitabesi vardır. 36x26 cm ebadında, mermer, Arapça, üç satırlık

kitabede :

هذه عين المبارك
المرارة قاسم بن عبدالله
سنة ثمان وخمسين وتسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek çeşme Abdullah'ın oğlu Kasım tarafından dokuz-yüz elli sekiz senesinde imar edildi.

24x92 cm ebadındaki ikinci kitabe Türkçe olup Çeşmenin 1283 senesinde yapılan tamirine aittir.

Maşallah

Çeşme-i Göllü harabe, istedi tamir-i ayan
Gayretiyle kıldı tamir ehl-i hayratı zaman
Sahibü'l-hayrata Ya Rab, hem dahi banisine
Sâki-i kevser getirsin mahşer içre su heman.
Çıktı tam tarih Selâmi, Göllünün tamirine
İç Hasan ile Hüseyin aşkına al bu çeşmeden.
sene 1283

Selâmi mahlaslı bir şairin yazdığı anlaşılan kitabe metni şiirin son mısraı

ایچ حسن ایدر حسین عشقده آرزو چشمدان

ebced hesabı ile çeşmenin tamir tarihini vermektedir.

10. İsa Kümbet Camii 962, 1554/55 : Tahırağa Mahallesinde bulunmaktadır. Mescid kare planlı, kubbeli asıl namaz mahali ile bunun kuzeyinde ahşap örtülü, dikdörtgen planlı son cemaat mahalinden ibarettir. Kubbe, bulunduğu bölümde duvarlara ve pandantiflere oturmaktadır. ve kasnaksızdır. Mihrap köşeli ve üzeri dört sıra basit mukarnaslıdır. Etrafı silmelerle çerçelenmiştir. İki yanda iki pencere bulunmaktadır. Mescidin yan duvarlarında birer, son cemaat mahaline açılan giriş kapısı yanında iki pencere bulunmaktadır. Mihrap yanında ve yan duvarlardaki pencereler sonradan açılmış veya genişletilmişlerdir. Giriş kapısı düz lentolu olup söveler gerisinden ve kitabe üstünden, yan duvarlara göre 10 cm kadar derinleştirilerek çerçelenmiştir. Son cemaat mahalli Kayseri'de bu devirde görülen üzeri ahşap örtülü, önü açık

tiptedir. Fakat sonradan yapılan onarımlarla değişikliğe uğratarak girişte bulunan ve önde tavanı taşıyan iki ahşap direk kaldırılmış, açık olan ön taraf kapatılmıştır. Buraya kadında için de bir orta kat ilave edilmiş, asıl namaz mahalli ile irtibatlandırmak üzere yukarıdan iki pencere açılmıştır. Son cemaat mahallinin iki yandivarında iki adet geniş niş bulunmaktadır. Ezan okunmak için mescidin üzerine dışardan, batı divarı arasından pencere gibi bir girişle ve taş basamaklarla çıkılmakta iken bu çıkış ağzı pencere gibi bırakılarak dama çıkış girişi son cemaat mahali içine alınmıştır.

Mescidin kapısı üzerinde bulunan 30x85 cm ebadında, mermer, tek satır, Arapça kitabede

عمر هذه المسجد المبارك الحاج ايسى بن الحاج سنان في سنة
اثنى وستين وستمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek mescid Hacı Sinan oğlu Hacı İsa tarafından dokuzyüz altmış iki senesinde yaptırıldı. Hacı İsa'nın, Kayseri'de Bezircioğullarından olduğu ve bu sülâlenin elinde de bir vakfiyesinin bulunduğu söylenmektedir.

11. Kubaroğlu Kümbet (Yumurtalı) Mescidi 968, 1560/61 : Kubaroğlu (eski Karafakih) Mahallesinde bulunan bu mescid İsa Kümbet Camiine çok benzemekte olup onun gibi Kubbeli küçük kare bir mekanla (eski türbe) bunun gerisinde dikdörtgen son cemaat mahallinden meydana gelmiştir. Bina daha önce bir türbe iken H. 968 yılında bazı değişiklikler ve son cemaat mahalli ilavesiyle mescit haline getirilmiştir. Bu husus kitabelerinden anlaşılmaktadır.

Mescidin moloz taş kaplı kubbesi kasnaksız olup yan duvarlara ve pandantiflere oturmaktadır. Köşeli basit mihrap nişi üzerindeki basit mukarnasları mahalle halkınca, yakın zamanlarda yapılan onarım esnasında, temizlenmek gayesiyle silinmiştir. Mihrap etrafında basit silmeler dolaşmaktadır. Güneyde mihrabın iki yanında, yan duvarlarda giriş kapısının sağında ve solunda son cemaat

mahaline açılan pencereler bulunmaktadır. Yine mihrabın iki yanında birer, yan duvarlarda ikişer dolap nişleri vardır. Son cemaat mahallinden asıl namaz mahaline girilen cümle kapısı sövelerden sonra 10 cm kadar içeri çekilerek çerçeveselenmiştir. Aslında önü açık olduğu halde sonradan kapatılan son cemaat mahali önde iki ahşap sütun üzerinde uzanan ahşap köşeli hatıl ve yan duvarlara basan, araları ahşap kaplı yuvarlak direkler ve bunlarında üzeri toprakla örtülüdür. Son cemaat mahalli içinde cümle kapısının sol tarafında bulunan küçük kapı ile girilen, ezan okumak için dama çıkan duvar arasındaki merdiven bugün iptal edilmiş olup ezan, dışardan merdivenle çıkılan damdaki köşk minarede okunmaktadır. Mescidin kible duvarına bir mermer, Roma lahit parçası yerleştirilmiştir. Bu parça üzerindeki tezyinatı halk yumurtalara benzettiğinden mescid «Yumurtalı Mescit» diye de anılmaktadır.

Mescidin kitabelerine gelince; birinci kitabe mihrap üzerine sonradan yerleştirilmiş mermer, sanduka tipli mezar taşı parçasıdır. 24x17 cm ebadındaki bu parçada

هذا قبر المرحوم المنفور... ابن...

yazılı olup bundan mezartaşının kime ait olduğu belli olmamaktadır.

İkinci kitabe mescidin giriş kapısı üzerinde ve son cemaat mahalli tavanına yaklaşacak yükseklikte bulunmaktadır. 26x24 cm ebadındaki bu kitabede de

توفي المرحوم المنفور
شاه ملك
بنيت
مرحوم عمراغا
في سنة عشرين شوال ستمائة

yazılıdır. Kitabeden Ömer Ağa'nın kızı Şah Melek'in yediyüz senesinin yirmi Şevvalinde, (M. 29 Haziran 1301) vefat etmiş olduğu öğrenilmektedir. Buradan, binanın asıl namaz mekanının aslında bir türbe, ye bu türbenin de Şah Melek Hatun ve ailesine ait olduğu (mihrap üzerindeki mezartaşı parçası bir erkeğe aittir) anlaşılmaktadır. Herhalde iki katlı ve içerisinde mezartaşları olan türbe, mescide tahvili sırasında tek katlı hale getirilmiş mezar taşlarından birinin parçası da mihrap üzerine yerleştirilmiştir.

Binanın üçüncü kitabesi ise yine kapının üzerinde ve ikinci kitabeye göre daha aşağıda bulunmaktadır. 49x32 cm ebadındaki üç satırlık bu mermer kitabe de de :

عمر هذه المسجد المبارك
في أيام سلطان سليمان خان
التحري حاجي بيبرس بن انبيا في
سنة ثمان وستين وتسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek mescid Sultan Süleyman han zamanında, dokuzyüz altmış sekiz senesinde imar edildi. Tamiratı yaptıran Enbiya'nın oğlu Hacı Bayram'dır. Buradan, Enbiya'nın oğlu Hacı Bayram'ın önce türbe ve tek yapı olan binayı, bir son cemaat mahalli ekliyerek ve çeşitli tadilatla bulunarak mescid haline getirdiğini anlamak mümkündür.

12. Bir mescid 974, 1566 : Kayseri Müzesi İslâmî kitabeler ve mezar taşları deposunda bulunan 64x39 cm ebadındaki bir mermer kitabede

عمر هذه المسجد المبارك في أيام سلطان سليمان بن سليمان
الصاحب الخيرات جازنت يوسف وعمير بن بيري منصور
في سنة أربع وسبعين وتسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek mescid Selim Hanın oğlu Sultan Süleyman za-

manında, hayratın sahibi, Yusuf'un kızı Can ve Piri'nin oğlu Ömer tarafından dokuzyüz yetmiş dört senesinde imar edildi.

Bilindiği üzere Kanunî Sultan Süleyman 21 Safer 974 yılında vefat etmiştir. Safer ayı Hicrî senenin ikinci ayıdır. Bu duruma göre mescid 974 senesinin ilk aylarında, Kanunî hayatta iken veya Zigetvar'da ölen padişahın ölüm haberi gelmeden yaptırılmış olmalıdır. Aşağıda geçecek olan Barsama Camii ise aynı sene içerisinde, fakat padişahın ölümünden sonra inşa edilmiştir.

Kitabesi kalan bu mescidin şehrin neresinde olduğu hakkında bir malumat elde edemedik.

13. Barsama Camii 974, 1567 : Kayseri - Sivas, Malatya yolu üzerinde, Kayseri'ye 22 km. mesafede, Barsama (yeni ismi Çavuşağa) Köyü yakınında, bugün büyük ölçüde tahrip edilerek sadece yıkılmış yan duvarları ve şerefesine kadar minaresi kalmış bir cami harabesi bulunmaktadır. Barsama Camii olarak bilinen ve aslında dikdörtgen namaz mahalli ve iki sütunlu önü açık revaklı olan caminin giriş kapısı üzerinde bulunan 88 x 46 cm. ebadındaki Arapça, dört satırlık mermer kitabesi Kayseri Müzesindedir. Burada

فاد عمر هذه المجمع الشريف المبارك في أيام
السلطان سليم خان بن سلطان سليمان خا صاحب ماله و
بيكوه ممشرك خاقون خديج خاقون بنت مرعور
موسى باشا في شهر ذي القعدة سنة أربع وسبعين وتسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu mübarek, şerefli cami Sultan Süleyman Han'ın oğlu Sultan Selim Han zamanında merhum Musa Paşa'nın kızı, Memiş Beğ'in zevcesi, Mahüpeyker Hatice Hatun tarafından dokuzyüz yetmiş dört senesinin Zilkâde ayında imar edildi.

Kitabede ismi geçen Musa Paşayı tesbit edemedik. Ancak aşağıda geçecek olan, Kayseri Sancağının da dahil olduğu Karaman Valiliği yapan, Kayseri'de

Kurşunlu Camii inşa ettiren ve asılları Candaroğullarına dayanan Kızıl Ahmetli Hacı Ahmed Paşa'nın kardeşi olup Erzurum Beylerbeyliği yapmış ve 951 yılında ölmüş bir Musa Paşa bulunmaktadır. İşte kitabede merhum olarak bahsedilen Musa Paşanın bu şahıs olduğu ve yine kızı Hatice Hatunun da Kayseri'de vakıfları bulunan Hacı Ahmed Paşanın yeğeni olması ihtimali bulunmaktadır (71).

14. Yeni Kapı 975, 1567/68 : Şehrin, birçok bölümleri yıkılarak ortadan kalkmış bulunan dış kale surlarının, Kağnı Pazarı Meydanında, İç Kaleye yakın bir yerde bulunan ve Yeni Kapı ismiyle bilinen kapısının II. Selim zamanında genişletilmesi ile ilgili kitabesi yine Kayseri Müzesi deposunda bulunmaktadır. Halil Edhem tarafından neşredilen (72), 87 x 39 cm. ebadında, üç satırlık kitabe bu kısımdaki surun ve kapının yıkılması üzerine Kayseri Müzesine alınmıştır. Kitabede :

وقد كان هذا الباب علو الناس ضيقاً ومن وسعه أوسع
أمره تعالى عليه رزقاً فأباده سلطان الأعظم السلطان
سلیم خان بن سلطان سليمان خان في سنة خمس سبعين وتسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu kapı halka küçük geliyordu, onu genişletenin Allahu Teâlâ rızkını genişletsin, Sultan Süleyman Hanın oğlu Büyük Sultan Selim Han zamanında, dokuzyüz yetmiş beş senesinde (genişletildi).

Kayseri dış kalesinin Yeni Kapıdan başka, Sivas Kapısı, Kiçi Kapı, Boyacı Kapısı ve Meydan Kapsı ismi ile anılan başka kapıları da vardı. Bunların tamamı bugün yıkılarak kaybolmuştur. En son 1964 yılında Boyacı Kapısı, Belediye tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Yeni Kapı bu ismini herhalde kitabede belirtilen onarımdan sonra almış olmalıdır.

15. Oduncu Çeşmesi 990, 1582 : Kubaroğlu Mahallesi Hacılar Bucağı yolu üzerinde bulunmaktadır. Sivri kemerli çeşmenin 71x35 cm. ebadında, iki satırlık kitabesinde :

عمر هذا الصهارة مراد بن الطونجي
سنة بعد الهجرة (ت) تسعين تسعمائة

yazılıdır. Tercümesi : Bu bina Hicretten dokuzyüz doksan sene sonra Oduncu oğlu Murad tarafından imar edildi.

Çeşme çeşitli tamirlerle değişikliğe uğramıştır.

16. Kurşunlu Camii 994, 1585/86 : Kayseri'de Mimar Sinan'ın eseri olarak bilinen bu cami, kubbesinin kurşunla kaplı olması sebebi ile bu ismi almıştır. Klasik Osmanlı mimarisi tarzında olup tek kubbeli, bir minarelidir ve kuzeyde iki sıra kubbeli ve çatılı revakı bulunmaktadır. Mermer minber, mihrap ve kürsüsü bu devir üstün Osmanlı işçiliğindedir. Mukarnaslı klasik cümle kapısı üzerindeki iki satır, dört mısralık ve ilk defa Albert Gabriel tarafından neşredilen kitabesi⁷³ şöyledir :

Şehr-i Zilhiccede urmuşsun anal bünyadın
Diyalarım haşredeğin sahibine ola dua
Oldu mamur-ı vilayet didim ana tarih
Yapalı Kayser'de camiin Ahmed Paşa

يا بالي قيصره جامعين احمد پاشا

Kayseri'de Selçuklu geleneğinden ayrılan bu ilk Türkçe kitabede anal (anın), diyalarım (dilerim) gibi özel söyleyişler bulunmaktadır. Son mısra ebced hesabı ile camiin yapılış tarihi olan 994 senesini vermektedir.

Camii yaptıran Ahmed Paşa I. Süleyman (Kanunî), II. Selim ve III. Murad devri Osmanlı devlet adamlarından olup Doğancılık, Rumeli, Şam ve Karaman (Konya) Beylerbeyliği yapmış, II. Selim ve III. Murad devirlerinde bu padişahların en yakın hizmetlerinde bulunduktan sonra 996 yılında yüz yaşını geçmiş olarak vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da, Üsküdar'da Doğancılar Meydanındadır (74). Ahmed Paşa aslen Candar (İsfendi-

71) Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmanî, C. 4, s. 521, Anadolu Beylikleri, s. 147; Camii ilk defa neşreden Gabriel, kitabeyi bir kısım yanlış ve eksiklerle kaydetmiştir. Kayseri Türk Anıtları, s. 106, N. 2.

72) Kayseriye Şehri, s. V, N. 1, levha 2.

73) Kayseri Türk Anıtları, s. 65, 66.

74) Sicil-i Osmanî, C. 1, s. 204.

yar) Oğullarındandır. Bu hanedandan olup Fatih devrinde Osmanlı hizmetine giren Kızıl Ahmed Beyin torunudur. Babasının ismi bizdeki vakfiye suretine göre Mahmud Bey, İ. H. Uzunçarşılı'nın Anadolu Beylikleri isimli eserinde tesbit ettiği şecereye göre de Mirza Mehmed Paşa'dır.

Ahmed Paşanın, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bulunan, 1319 yılında Şuray-ı Devlet Riyaseti ve Muhasabe-i umumiyenin talebi üzerine Evkâf-ı Hümayun nezaretince çıkarılmış 989 tarihli Türkçe vakfiyesi suretinde, Ahmed Paşa İbn el-merhum Mahmud Beğın -Elhac Ahmed Paşa demekle şöhrat bulmuştur- mahrûsa-yı Anadolu'da Kayseri Şehrinde bir cami, cami civarında bir büyük imaret, on üç ocaklı bir büyük han, bir mektep ve bir hamam bina ettiği kayıtlıdır. Yine vakfiyeye göre adı geçen Handa kalan misafirlere her sabah ve akşam birer tas şorba (çorba) ve ikişer fodla (ekmek) verilecektir. Vakfın Kayseri'deki akarı şunlardır: Tomarza Köyü (şimdi ilçe merkezi), Kırkoriye ve bir diğer mezraa, Mavrazor mezarası, Yalnız Göz (Tekgöz) demekle maruf köprü yakınında vaki Karasu üzerinde sekiz göz değirmen (Beğdeğirmeninde?), buna tâbi iki anbar, hücre, bostan yerleri ve mezraaları; Gergeme köyünde (Bünyan İlçesinde) akan Sarımışaklı suyu üzerinde dört göz değirmen ve arsa; Yorgat Köyünde (Kayseri merkez Elagöz Köyü yakınında bir mevki) dokuz kıta evli bağ; Şehir merkezindeki Camii yanında bahçe (şimdi Mimarsinan Parkı) ve diğer bir bahçe; Sarmışaklı Köyünde (Bünyan İlçesinin eski ismi) bir değirmen; Anbar Viranı (merkez Anbar Köyü) Köyünde bir arazi; Zamantı Kazası Sarıoğlan Köyünde (şimdi ilçe merkezi) akan nehir (Kızılırmak) üzerinde üç göz değirmen. Vâkıf ayrıca şehir içinde bina ettiği imaret için sekiz adet bakır sini, iki adet büyük leğen, yirmi adet bakır tas, üç adet büyük kazgan (kazan) ve sekiz adet bakır

sahan vakfetmiştir. Ahmed Paşa Kayseri'deki vakıflarından başka İstanbul'da Hoca Rüstem ve Firuz Ağa Mahallelerinde, Üsküdar'da Kefçe, Mehmed Paşa, Hasan Ağa Mahallelerinde, Sancak, Devrek, Karacaşehir, Benderekli, Beğpazarı, Sorgun, Kazalarında, Akyazı ve Siroz Kasabalarında, Tokat'ta Cami, han, fırın, dükkan, ev, imaret, değirmen, anbar, bahçe, mezraa, çiftlik ve arazi gibi pek çok gayr-ı menkul ve yirmi bin tam altun ve sahîhül'ayar dinar ve on beş bin florin vakfetmiştir. Ancak ne yazıkki Paşanın Kayseri'de bugün Kurşunlu Camiden başka vakfı kalmamıştır. Vakfiyeye göre Kayseri için bir, İstanbul ve diğer vakıflar için de ayrıca bir mütevellî tayin edilecektir. Kayseri'deki camie cuma ve bayramlarda hitabette bulunacak bir hatip, namaz için iki imam, ezan okumak için iki müezzin, bir farraş; aynı şehirdeki imaret için, her sabah ve akşam gelen misafiri güleryüz ve tazimle karşılayıp en fazla üç gün misafir edecek bir şeyh, levazım işleri için bir vekilü'l-harç, bir kilâri, bir habbaz (ekmekçi), biri üstad, biri şakird iki tıbah (aşçı), bir bevvaab (kapıcı), bir farraş tayin edilecek; imarette sabah ve ikindi olmak üzere iki vakit yemek pişirilecek, bu vakitlerde buğday çorbası, Cuma geceleri zerde pilavı verilecektir. Ayrıca nohut, soğan, bal, zafran vs. ve imaret ile fırına odun alınması için bir kısım para ayrılmıştır. Cami mihrabının iki yanına iki adet minare konulacaktır. İmarette pişen yemeklerden vakıf personeli de faydalanacaktır. Tevliyet önce Paşa'nın kendisinde kalacak sonra evladına geçecektir. Evladı kalmaz ise Üsküdar'daki Hankâhında kim şeyh olursa ona tevcih edilecektir. Oğlu Mehmed Bey evkafa nâzır olacaktır.

Hacı Ahmed Paşa'nın bu vakfiyesinin tarihi yukarıda belirtildiği gibi 989, M. 1581 senesidir ve vakfiyeye göre Kayseri'deki Cami, hamam, imaret, han ve mektebin bu tarihten önce yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki ca-

mi kitabesinin tarihi bu tarihten beş yıl sonra, 994 senesidir. Bu durumda kitabesinin tarihi inşaa tarihi olmayıp kitabesinin yazılış tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte Mimar Sinan 97 yaşında idi. Mimarın bu yaşta taşradaki bir cami ile meşgul olması mümkün değildir. Ahmed Paşa da bu sırada aynı yaşlarda ve İstanbulda padişahın yanında idi. Mimar Sinan'la Paşa bu tarihten iki sene sonra aynı yılda, H. 996 vefat etmişlerdir.

Mimar Sinan'ın eserleri hakkındaki tezkirelerde Tezkiretü'l-ebniye, Tuhfetü'l-mimarîn) Kayseri'de Mimar Sinan'a ait üç eser kayıtlıdır. Bunlar Osman Paşa Camii (aşağıda bahsi geçecektir), Ahmet Paşa Camii ve Hüseyin Bey Hamamı (yine aşağıda bahsi geçecektir) dir. Ahmet Paşa Camii bahis konumuz olan Kurşunlu Camiidir. Paşa tezkirelerde «El-Hac Ahmed Paşa, Doğancı, Kızıl Ahmedli, Şam Beylerbeyliğinden münkaid» olarak geçmektedir⁷⁵. «Kayseri Tarihi» yazarı Kazım Özdoğan'ın basılmamış notlarına göre de Paşa Konya-Karaman Beylerbeyliğinde bulunduğu sırada Kayseri'de oturmuş. Oğlu Mehmed Bey burada doğmuş⁷⁶. Bu malumattan Ahmed Paşanın Kayseri'de bu kadar vakıflar meydana getirmesinin sebebi anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi Kayseri'de Mimar Sinan eseri olarak gösterilen iki cami ve bir hamama bazı Selçuklu binalarını ve bu arada Paşa Hamamını da ilave etmektedir⁷⁷. Bu hamam Kurşunlu Camiinin güney doğusunda bulunmakta idi. Yüksek kubbeleri ile kıymetli bir yapı olan bina⁷⁸. Hacı Ahmed Paşanın vakfiyesinde yaptırmış olduğunu belirttiği hamamdır ve Paşa ismi de buradan gelmektedir. Hamam 1935 yılında, zamanın Kayseri Valisinin tazyiki ile Belediye Başkanlığı tarafından istimlak edilerek yıktırılmış. Kurşunlu Camiini Mimar Sinan yapmış olduğuna göre külliyyeye dahil hamamı da onun yapmış olması

mümkündür. Hamamın şadırvanından mermer bir parça halen Kurşunlu Camii revakında durmaktadır.

895, M. 1489 yılında Kayseri'nin Ağırnas (yeni ismi Taşören) köyünde doğan büyük dâhî Mimar Sinan 996, M. 1588 yılında vefat etmiş olup, Osmanlı İmparatorluğunun o zamanki geniş sınırları içinde bulunan her bölgeye yapmış olduğu toplam 364 muhtelif şaheser yanında doğduğu yer olan Kayseri'de de eserler meydana getirmiştir⁸⁰. Doğduğu köyde de Sinan yapısı olarak ifade edilen Çeşmeler, su yolu ve şimdi yıkılmış bir hamam bulunmaktadır. Bu yapılar Sinan yapısı olmaktan ziyade onun tesis ettiği vakıflar olmalıdır⁸¹.

Vakfiyelerde ismi geçen diğer bazı yapılar: Son olarak Kayseri'de XVI. asrın ikinci yarısında tanzim edilmiş bazı vakfiyeler ve vakfiyelerden bu devirde inşa edildiği anlaşılan binalar üzerinde durmak istiyoruz.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlı 951 Ramazan, M. 1544 tarihli Arapça-Türkçe Boyacıoğlu Üstad Abdi vakfiyesine göre Vakıf,

a) Kayseri merkez Kapan Hanı Mahallesiinde Mirza Bey Kervansarayı yakınında iki büyük haneyi çocuklara Kur'an öğretmek ve Kur'an öğretecek muallimlerin kalması için,

b) Kayseri Köylerinden Salkuma (yeni adı Gürpınar) Köyünde Sultan Ahmed (Kadı Burhaneddin Ahmed olabilir) Değirmeni diye meşhur değirmeni,

c) Birincisi Kenas denen mahalde yer altından akıp Germürek (Germir, ye-

75) Rifki Melül Meriç, Mimar Sinan Hayatı Eserleri, Ankara 1965, s. 26, 81.

76) Asım Yahyabeyoğlu, Mimar Sinan Camii, Erciyes Dergisi, 1949, s. 42, N. 2.

77) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. V, s. 69, 73, 75.

78) Kayseri Türk Anıtları, s. 98.

79) Asım Yahyabeyoğlu, a. y., s. 45, N. 11.

80) Mimar Sinan'ın Kayseri'deki eserleri hakkında Erciyes Dergisinde iki makalem bulunmaktadır, Mimar Sinan'ın Kayseri'deki eserleri, Erciyes, Kayseri 1978, C. 1, s. 5, s. 14-17; Kayseri'de yıkılarak ortadan kaldırılan bazı mühim tarihî binalar, Erciyes, C. 1, s. 9, s. 1-6.

81) Kadir Özdamarlar, Ağırnasta Bir Gezi, Erciyes, C. 1, S. 5.

ni adı Konaklar) Köyünün yanibaşında Kayseri'ye giden yolun yakınında yeryüzüne çıkan su; ikincisi Tunsuz (Tavlusun, yeni adı Aydınlar olan köy olabilir) köyüne giden yolda yer altından akıp Kenas Çayırı denen mevkide yer yüzüne çıkan su-bu suyun üçtebiri Kayseri kanalına karışmakta, üçtebiri Kayseri'nin kuzeyindeki su mecrasına karışmakta, burada Hızır İlyas Hankâhına (Erkilet Hıdırellez Köşkü) yakın olan yolda bir çeşme (çeşme bugün Erkilet yolunda mevcuttur), bir kısmı da Argıncık Köyünde bir çeşme akıtmaktadır; üçüncüsü Kayseri'den Germürek köyüne giden Çatal Yol denen yerden çıkarak Kayseri dışında (şehir surları dışında) Hacı Kılıç Camii önünde akan suyun dörtte birini,

d) Şehir içinde Cansuz Kervansarayı önünde bulunan iki dükkanı;

e) Misafirler için bir ev, Şeyhler için başka bir ev, İmam Zeynelabidin Merkadi (Zeynelabidin Türbesi, şimdi çocuk kütüphanesi) civarındaki mescid, merkadin yanında bir ev, mescidin hizasında divarı nakışlı kireçten mamul bir çeşme, Cami Mescidi ile Çardak diye meşhur Şeyh İbrahim Mescid-i şerifi arasında bulunan helâyı,

f) İmam Zeynelabidin türbesi civarındaki bahçe, Kızılcalı Çarşısında bir dükkan, Şehir içinde iki parça yer, Akın Köyünde arazi ve mezraa, Şehir yakınında Bulak Mezraasını, ve kendi hanelerinden çıkmamak üzere Envârü'l-âşıkîn adlı kitabı,

g) Zeynelâbidin Türbesinin etrafını çini yaptırıp içine nuhudî basmadan dikilmiş yeşil bir aba, bir yeşil sarık, bir büyük halı, dört kilim, İnce siyah yerli namaz seccadesi ve bir büyük kazanı zaviyede kullanmak üzere vakfeylemiştir (bu ifadelerden ve aşağıda geçecek malumattan bahis konusu olan evin zaviye olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır).

Vakfiyede vâkıfın yaptığı bu vakıflardan başka Türbe ve Zaviyeye diğer

şahısların vakfettiği eşya da kayıtlıdır. Bunlar İsa Paşa Oğlunun hediye ettiği bir büyük halı, Piri Paşa oğlu Mustafa Bey'in hediye ettiği füsvas-ı kebir, Hacı Bibi demekle meşhur hatunun hediye ettiği iki çift çini, iki tuğra alemi: Mekke örtüsü, bir Acem, beş efrenci çerağ, iki çift kudüm, Darihem Hatunun koyduğu iki çerağ, iki kazan, iki leğen, bir sofrta tabağı, iki büyük bakır kepçe, iki halı ve bir siyah yerli halı.

Vâkıf şart olarak ta Kur'an öğretilemek üzere vakfettiği evinde, Çardak Mescidinde, Zeynelâbidin Mescidinde Kur'an ve Hadis okunmak, su yollarının ve helânın tamirini yapmak, Hz. Peygamberin (SAV) ve İmam Zeynelabidin'in ruhuna Kur'an okumak, Kur'an öğretecek muallime, imama, hadis nakledene, Türbenin farraşına yövmiye vermeği koşturmuştur. Vakıflarından bir kısmının tevliyetini kendisine ve evladına, bir kısmını da Hacı Hamza evladına bırakmıştır.

Vakfiyenin bazı yerlerinin Türkçe yazılmasının sebebi yine vakfiyede şu şekilde izah edilmiştir: «Türkî ibaretle yazıldı ki her şahsın ilmi müteallik olup tebdil ve tağyir eylemiye».

Vakfiyede geçen Zeynelâbidin Türbesi 1303, M. 1886 yılında yeniden inşa edilmiştir. Kapısı üzerindeki kitabenin metni zamanın Kayseri Naibi Edirneli Mehmed Fevzi Efendiye aittir. Türbe civarındaki eski mescid ve zaviyeden eser kalmamıştır.

954 Ramazan, M. 1547 tarihli, Kayseri Mirlivası Hüseyin Bey ibni Sinan Beye ait vakfiyeden Hüseyin Beyin, mürrur-ı zamanla harap olan Kayseri Hacı Kılıç Camiini⁸² tamir ettirip Sarımsaklı Köyünün (Bünyan İlçesi) bir hissesini, şehir yakınında Yorgat Köyünün (Elagöz Köyü yakınında şimdi mevcut değil) bir hissesini bütün hukuku ile bu camie

82) Vakfiye Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1961 numaralı defterin 298 sahife ve 50. sırasında kayıtlıdır. Hacı Kılıç Camii 647, M. 1249/50 yılında inşa edilmiştir, Kayseriye Şehri, s. 88 vd.

vakfelediğini öğreniyoruz. Camiin kuzey tarafına büyük bir imaret bina eden Hüseyin Bey bu imarete de Kayseri'de Atabey Hamamı ismi ile bilinen çifte hamamı, aynı şehirde başka bir hamamı, Tarsus'taki kırk hücreden müteşekkil hanını ve bu hanın yanındaki dokuz dükkanı, Hacı Kılıç Zaviyesi (Cami bitişiğindeki Medrese olmalıdır) yanındaki bahçeyi, bu bahçe yanındaki başka bir araziyi, yine Kayseri'de Pervane semtinde bir araziyi, diğer bir araziyi ve şehir dahilinde bir dükkanı vakfetmiştir. Vâkif Hanefi Mezhebinden olmasını şart koştuğu Cami imamına, müezzine, vakıf mütevellisine, cami hatibine, imaretin iki aşçısına, kayyuma, mutfak nazırına, imaretin bevvabına, Cami ile İmaretin farraşına, yövmiye tayin etmiştir. Yine cami ve imaretin mum, kandil, hasırı ve Camide Kur'an okunması için tahsisat ayırmıştır. İmarette Ramazanın her gecesinde çorba ile verilecek halis buğdaydan ekmek için, sair günderde verilecek ekmek, Cuma günleri pişirilecek zafranlı zerde ve pilav için senelik ikiyüz dört batman pirinç, on bir kıyye yağ, zerde için dokuz okka bal ve zafran, her gün pişecek et ve sabah, akşam pişecek çorba için pirinç ve buğday, ayrıca tuz ve notuh alınması, kapların kalaylanması ve odun için tahsis yapılmıştır. Vâkif imarete otuzdokuz bakır kap, iki büyük kazan, on iki parça sahan, ve bakır sini koymuştur. Tevliyet sağ oldukça kendisinde, ölümünden sonra azatlı kölesi (uteka) Abdullah oğlu Pervane Ağada kalacaktır.

Hüseyin Bey İmaretini Hacı Kılıç Camii kuzeyinde idi. İmaretler kapıtıldıktan sonra baruthane olarak kullanılan bu bina maalesef Belediye Başkanlığınca yakın zamanlarda yıktırılmıştır.

Mimar Sinan'ın eserlerinden bahseden tezkirelerde «Kayseri'de Hüseyin Bey Hamamı» olarak kayıtlı olan hamam⁸³ yukarıdaki vakfiyede geçen hamamlardan biri olmalıdır Kurşunlu Camiin ku-

zey batısında, şimdiki Kayseri İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüğü kuzeyinde bulunan yeni binaların yerinde, halk arasında Hüseyin Bey Hamamı olarak bilinen bir hamam vardı. Son asırda boş kalan ve ev olarak kullanılan bu hamamın kalan kısımları Belediye tarafından yakın zamanlarda ortadan kaldırılmıştır. İşte bu hamamın Mimar Sinan yapısı olup, bahis konusu vakıfların sahibi Hüseyin Bey'e ait olduğu muhakkaktır.

959 Ramazan, M. 1552 yılında vefat eden Hüseyin Beyin Kayseride Hacı Kılıç Camii önünde bulunan mezarı, buradan cadde açılması üzerine Camiin minaresi bitişiğine nakledilmiş, mezar taşları da minare kaidesine yerleştirilmiştir.

Baştaşında :

هذه قبر المرحوم المفقود المصاحب الخيرات والمحسنات
حسين بك بن سينان بك المرحوم الذي رحمة الله عليه امير لواء اقسرى

ayak taşında :

انتقل من دار الفناء المودار البقاء في شهرى رمضان المبارك
سنه تسع وخمسين وثمانمائة

yazılıdır. Halil Edhem'in Kayseri Mirliyası olduğunu belirttiği ve mezar taşı kitabesini de aynı şekilde kaydettiği⁸⁴ Hüseyin Beyin, mezar taşı iyi tetkik edildiğinde mirlivayı Kayseri değil, Mirlivayı Aksaray olduğu görülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1961 numaralı defterin 361. sayfa ve 65. sırasında kayıtlı 985, M. 1577 tarihli Arapça, Keser İsa Bey oğlu Çerkes Bey'e ait vakfiyeye göre de Bozok (Yozgat) li vasının emiri (mirliva) olan Çerkes Bey Kayseriye tâbi Meşhedini ve Mesire Köyleri ile Sivri Kilise ve Yazı Kırık Mezraalarındaki hisselerini, Akdağ Ka-

83) Mimar Sinan Hayatı Eserleri, s. 47, 128.

84) Kayseriye Şehri, s. 97, N. 2.

zasına tâbi Çayırşeyhi (Çayıralan İlçesi) Köyünde bina ettiği Camiin imam, hatib, müezzin ve farraşına, çerağ, kandil, hasır vesair levazimatına, Cami yıkılır ise Medine-i Münevvere fukarasına vakfetmiştir.

Adıgeçen şahsın Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi 1967 numaralı defterin 393. sahife ve 86. sıra numarasında kayıtlı (arapça aslı Kayseri'nin Felahiye İlçesindeki sülalesinden olan şahısların elinde) 996 Rebiülahir, M. 1588 tarihli ikinci vakfiyesinden bu tarihlerde Kayseri Livası Emiri olduğunu ve Kayseri'de Hurrem Çavuş Mahallesi'nde kain Yoğunburç namı ile bilinen kaleye muttasıl büyük bir evi, Atpazarı'nda merhum Osman Paşa Camii Şerifi ve Sarayı avlusuna birleşik dükkanları, Bedesten kapısı önünde, Piri Paşa Hanı ile hem hudut dükkanı ve yanındaki çeşmeyi, aynı mahalde bir başka dükkanı, Nasrullahzade Hoca Mehmed (aşağıda geçecek) dükkanına bitişik bir dükkan, Kalenderhane Mahallesi'nde Hüseyin Bey (yukarıda adı geçen Hüseyin Bey olmalıdır) Bahçesi yanındaki bahçeyi, aynı mahallede Keçeci Çeşmesi yakınında diğer bir bahçeyi, Kızık Köyündeki hissesini, Muncusun (Yeşilyurt) köyü yakınında Yazı Kınık ve Sivri Kilise mezraalarındaki hissesini, Akdağ (Akdağmadeni) Kazası Köylerinden Rumdekin (Felahiye İlçesi) Köyünde bir bahçeyi, Koca Bey köyünde bir bahçeyi, Budak özü Kazası köylerinden Beypars Köyü demekle meşhur Sultan Ahmed Köyünü, bu köye muttasıl vakfa mahsus Bey Çayırı namı ile meşhur merayı, Budaközü Kazası tevabiinden Elvanözü mevkiinde bulunan Kızılbey ve Yakub Fakih değirmenlerinin gelirlerini kendisine ve evladına vakfettiğini öğrenmekteyiz.

Kayseri Erciyes Dergisinde, Kayseri Müzesi Müdürlerinden merhum Naci Kum, II. Selim'in Çerkes Ahmed Paşa'ya vermiş olduğu 985 tarihli bir temliknameyi yayınlamıştır⁸⁵. Felahiye'de Çerkes Bey oğulları elinde bulunan bu fer-

manla Kayseri, Sürhser (Sivas), Bozok (Yozgat) ve Kırşehir Sancakları Mutasarrıfı Keser İsa Bey diye meşhur İsa Bey oğlu Vezir-i azam Çerkes Ahmed Paşa'ya, Sivas ve Yozgat'ta çıkan isyanları bastırması üzerine Padişah II. Selim tarafından başta Rumdeğin Köyü (Felahiye) olmak üzere birçok köy ve mezraalar arpalık olarak verilmiştir. Buradaki Çerkes Ahmed Paşa ile yukarıda vakıf sahibi olarak geçen Çerkes Beyin aynı şahıs olduğu anlaşılıyor. Ancak fermandan daha sonra tanzim edilen vakfiyede ve diğer kaynaklarda Çerkes Beyin vezirliğinden ve Ahmed isminden bahis yoktur. Bahis konusu fermanın tarihi olan 985 yılında II. Selim hayatta değildi. 982 yılında ölmüştü. Bu tarihte oğlu III. Murad saltanatta idi. Ferman, tuğrası ile birlikte II. Selim zamanında hazırlanmış, tarihte bir yanlışlık yoksa veya yanlış okunmamış ise ancak onun ölümünden sonra kaleme alınmış olabilir. Bunun yanında vezir-i azamlık hitabının bulunması fermanın daha çok sahte olabileceğini düşündürmektedir. Bu havalideki isyanları bastırması sebebi ile fermanla taltif edilmesi yanında aynı Çerkes Beyin 1584 yılında Celalileri arkaladığı ve şekavetlerine göz yumduğuna dair şikayetler de bulunmaktadır⁸⁶.

Çerkes Beyin babası İsa Bey de Bozok Sancağı Beyi olup 958, M. 1551 yılında Safevilerin Erzurum'u muhasara etmeleri esnasında şehid düşmüştür⁸⁷. Felahiye İlçesine bağlı İsa Bey isimli köyün bu bey ile alakası bulunmalıdır.

Çerkes Beyin türbesi, vakfiyesinde cami yaptırdığını belirttiği kendi çiftliği olan Yozgat'ın Çayıralan (o zamanki adı ile Çayır Şeyhi) İlçesinde bulunmaktadır. Türbe kitabesinde Kayseri ve Bozok Mutasarrıfı olduğu, 996, M. 1588 yılında vefat ettiği yazılıdır. Bu durumda Çerkes

85) Naci Kum, Kayseri Tarihî ile İlgili bir vesika, Erciyes, 1938, C. 1, s. 4.

86) Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları, Ankara 1975, s. 321.

87) Bozok tarihine dair araştırmalar, s. 342

Bey ikinci vakfiyeyi tanzim ettiği yıl vefat etmiş oluyor. Bir Türkmen beyi olan bu beyin mezartaşı kitabesi metni şöyledir⁸⁸:

صاحب البناء المدفون للرحمة جوكس بك ابن
الشهيد المشهور بكسوعيسى بك المتصرف
[به] قيصريه وهوراق

غفرالله له ولوالديه سنة ست وتسعين وثمانه
لشنة

Çerkes Beyin 996 tarihli vakfiyesinde Kayseri'de bugün yıkılarak ortadan kalkmış iki mühim binadan bahis vardır. Bunlar Atpazarında Osman Paşa Sarayı ve Camii, Bedesten yakınında Pîrî Paşa Hanı'dır.

Mimar Sinan'ın eserlerinin listesini veren tezkirelerde Kayseri'de merhum Osman Paşa Camiinin ismi de bulunmaktadır⁸⁹. 1649 senesinde Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi de Seyahatnamesinde Kayseri'deki saraylardan bahsederken Atpazarı yakınında Paşa Sarayı'nın handan büyük olup avlusunun cirit meydanı kadar geniş olduğunu ve yer yer söğüt ağaçları gölgesinde abı hayat çeşmelerinin bulunduğunu, şehrin camilerinden bahsederken de Süleyman Han'ın vezirlerinden Osman Paşa'nın Mimar Sinan yapısı camini kaydetmektedir⁹⁰. Kayseri'nin eski Atpazarı semtinde (bugün Vilayet Konağı güneyi ile postahane binasının bulunduğu alan) bulunan bu saray ve camiden hiç bir iz kalmamıştır⁹¹. Öyle anlaşılıyor ki Osman Paşa'nın sarayı daha sonra bütün Kayseri Paşalarının (mutasarrıflarının) konağı olmuş, zamanımızdaki Vilayet Konağı da onun yerine inşa edilmiştir. Bu civarda Anadolu Selçukluları zamanında, Sultan I. Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan bir kısım resmî binalar bulunmakta idi⁹². Muhtemeldir ki Osman Paşa da sarayını bu binaların yerine yaptırmıştır.

XVII. asrın başlarında yazılmış bulunan Mimar Sinan'ın hayatı ve eserlerine ait tezkirelerde merhum diye kayıtlı

Osman Paşa'yı tam olarak tesbit etmek mümkün olamamıştır. Sarayda yetiştikten sonra, önce Kastamonu (Kayseri?) Valisi olup, 955, M. 1548 yılında Kanuni'nin İran seferi sırasında Safevilere karşı gösterdiği muvaffakiyet üzerine Haleb Valiliğine tayin edilen, 959 da Bağdad Vâlisi olup bu vazifesi sırasında 961, M. 1554 yılında vefat eden Çerkes Osman Paşa⁹³ ile aynı şahıs olması ihtimali bulunmaktadır.

Çerkes Bey'in vakfiyesinde geçen ikinci mühim bina olan Pîrî Paşa Hanı Kapalı Çarşı içerisinde Gön Hanı olarak bilinen bina olup sonradan tamamen yıkılarak yeri arsa haline gelmiştir. Vakfiyelerde (meselâ aşağıda geçecek 992 tarihli Elhac Mehmed bin Nasrullah vakfiyesi) sık, sık geçen bu han Vakıf kayıtlarında Pîrî Mehmed Paşa vakfı olarak kayıtlıdır. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devri Türk asıllı vezir-i âzamlarından olan ve 939, M. 1532 yılında vefat eden Pîrî Mehmed Paşa'nın⁹⁴ Adana ve Kayseri'de birçok vakıfları ve vakfiyesi bulunmaktadır. Yukarıda geçen 951 tarihli Boyacı oğlu Üstad Abdî vakfiyesinde Pîrî Paşa'nın Mustafa Bey isimli bir oğlundan bahis vardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 2005 numaralı defterin 371. sahife ve 246. sırasında kayıtlı, aslı Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bulunan El-Hac Mehmed bin Nasrullah vakfına ait Şa-

88) a. y.

89) Mimar Sinan Hayatı Eserleri, s. 26, 81.

90) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 5, s. 68, 69.

91) Mimar Sinan'a ait bir yapının zamanımıza veya son asra kadar hiç bir iz bırakmadan kaybolmuş olması hayretimizi mucip olmuştur. Bir sebeple daha önce, Kayseri'de Mimar Sinan eseri olarak belirtilen bu caminin aslında mevcut olmadığı, tezkirelere sehven girilmiş olabileceği, Evliya Çelebi'nin de bu husustaki malumatı Camii görmeden doğrudan tezkirelerden almış olduğu kanaatimizi belirtmiştik. Mimar Sinan'ın Kayseri'deki eserleri, Erçiyas Dergisi, Çerkes Beyin bahis konusu vakfiyesi Camii'nin Kayseri'de mevcut olduğunun katı delilli olmaktadır.

92) Kayseriye Şehri, s. 42. Kitabe bugün buradaki askerî hastane içinde bulunmaktadır.

93) Sicil-i Osmanî, C. 3, s. 410, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. 2, s. 259, 292.

94) İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. 2, s. 425, 426.

ban 992, M. 1584 tarihli Türkçe vakfiyede Kayseri'de Habbazlar Çarşısı, Uzun Çarşı, Sur içinde Nalbandlar Çeşmesi yanındaki dükkanlar, Kürtüncüler Çarşısı, Meydan Kapısı yanındaki Keçeci dükkanları, Hisar (Kale) Önünde Bakkallar Çarşısı, Eskiciler Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Pazarbaşı dükkanı, Meydan Kapısı yanında kürkçü dükkanı, Boyacı Kapısındaki dükkanlar, Boyacı Kapısı dışındaki dükkanlar, At Pazarında su ve hendek (Kalenin) ile mahdud dükkanlar, Halaçlar Çarşısı, Merhum Abdülfettah Efendi Çarşısı, Pamukçular Çarşısı (Piri Paşa Hanı yakınında), Bezzazistan kapısı yakınında Takyeciler Çarşısı, Meydan Kapısı yakınında demirci dükkanları, Bahçe Kapısının iç yüzünde Nalband Çarşısı ve bu dükkanlar yakınında Arpacılar Çarşısı isimli çarşı ve dükkanların bahsi geçmektedir. Aynı vakfiyeden Kayseri'de XVI. asrın sonlarında Hisar Önünde (şimdiki Kale Önü) Mescid (yanına vâkif bir mektep ve bir çeşme bina etmiştir), Şeyh İbrahim Hazretleri Camii (Emir Sultan Mahallesi), Sultan Camii (Cami-i kebir, Ulu Cami, Vâkif bu Camie bir kürsü yaptırmıştır), Kürtler Mahallesi Mescidi, Mumcuoğlu Mahallesi Mescidi, Hisayenü Mahallesi mescid, Hacet Mahallesi Mescidi (yakın yıllarda belediye tarafından yıktırılmıştır), Nasib Hatun Mescidi, Bezirci Mahallesi, Sultan Camii Mahallesi (bu son iki mahallenin bakım ve imarı bahis konusu vakıfla karşılanacaktır), Taşkincik Mahallesi gibi mahalle ve Camilerin bulunduğunu öğrenmekteyiz.

Kayseri'de XVI. asırda tanzim edilen vakfiyelerde geçen bazı han isimleri bulunmaktadır; Nasrullah zâde Hanı (Kapan Hanı?), Bezzaz Hanı gibi. Nasrullah zâde veya Kapan Hanından bugün emare kalmamıştır. Yukarıda geçen 907 tarihli Mustafa bin Abdülhay vakfiyesinde Bedesten yakınında olduğu belirtilen Bezzaz Hanı ve 1217 tarihli Güpgüpoğlu Hacı Bekir Vakfiyesinde geçen Penbe Hanı'nın, bugün halen Bedestenin doğu-

sunda bulunan Pamuk Hanı ile aynı bina oldukları anlaşılmaktadır. İki katlı, revaklı ve açık avlulu küçük bir bina olan bu Hanın sivri kemer ve tonozlu girişi İç Kale'nin Osmanlı devrinde inşa edilen girişlerine benzemektedir.

XVI. asırda Kayseri Çarşıları, makalede geçen vakfiyelerden de anlaşılacağı üzere çok geniş bir sahaya yayılmıştı. Şehrin eski surlarının içerisinde kalan saha aşağı yukarı tamamen çarşı ve dükkanlarla dolu olduğu gibi surların dışında, bilhassa Kale kapılarından itibaren de dükkanların devam ettiği anlaşılmaktadır. Sur dışında bilhassa Meydan Kapısı, At Pazarı, ve Yeni Kapı önünde, Kiçi Kapı⁹⁵ ve Boyacı Kapısından Tekke Önüne (bugünkü Atpazarı semti) kadar çeşitli çarşılar devam etmektedir. XVII. asır ortasında Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi Kayseri Çarşılarını bütün teferruatıyla anlatmaktadır. Vakfiyeler ve Seyahatnamedeki malumatlara göre çarşının o zamana ait bir planı tesbit edilebilir. Bahsi geçen kaynaklarda Kayseri Çarşılarının kapalı çarşı olduğuna dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Çarşı kapalı hale daha geç devirlerde getirilmiş olmalıdır. 1930 larda çarşı tonozlarının bir kaç bölümü müstesna hemen tamamına yakını Kayseri Valisi tarafından yıktırılarak tekrar açık hale getirilmiştir.

Kayseri'nin Bünyan İlçesi Büyük Bürüngüz Köyünde bulunan ve halkın Danış Ali Bey Camii diye isimlendirdiği türbeli bir zaviye ile merkez Gürpınar (eski Salkuma) köyünün tek kubbeli tarihsiz camii şehre göre taşrada XVI. asır sonlarında yapılmış dikkat çekici eserlerdendir.

Yazımıza konu olan binalardan sonra son olarak Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin'in «Zeki Velidi Togan'a Armağan» isimli eserde (İst. 1950 - 55) yayınlanan «XVI.

95) Kiçi kelimesi Türkçede küçük demek olup bunun tersi uludur. Bu kapı bugün şehirde bir semte ismini vermiştir.

asır başlarında Kayseri Şehri ve Livası» başlıklı makalesi üzerinde durmak istiyoruz. Sayın Profösör burada Kayseri'nin Osmanlılara ilhakından sonra H. 906, M. 1500 yılında yapılan ikinci tahriri (881 yılında yapılan ilk tahrir defterleri günümüze kadar gelmemiştir, ancak ikinci tahrir defterinde birinci tahrir hakkında malumat verilmektedir), ayrıca 922 ve 929 yıllarında tesbit edilen Kayseri Livası timar kayıtlarından bazılarını yayınlamıştır.

Kayseri Karamanoğullarından alınıp Karaman Eyaletine bağlandıktan sonra H. 881, M. 1476 yılında Şehrin ilk Sancak Beyi Mehmed Bey ve Subaşı Dulkadroğullarından Şahsuvar Bey'in adamı Candaroğlu tarafından sınırları tesbit edilmiştir. Burada tesbit edilen sınırlardan anlaşıldığına göre «Kayseri Vilayeti»nden kasıt Kayseri merkez kazasıdır. Yukarıda da şehir merkezine hemen yakın yerlerin Dulkadroğulları'na ait olduğunu görmüştük.

906 yılında Kayseri Sancak Beyi, yukarıda Kayseri Bedestenini yaptırmış olduğunu gördüğümüz Mustafa Beydir (Onun ayrıca Şehzade Bayezid'in lalası olduğu kaydı da bulunmaktadır). Bu tarihte yazılan Kayseri Livası timar ve emlakinin mücmel ve mufassal defterine göre Şehir merkezinde bulunan mahalleler dört, Dış Kale kapıları ve Kale haricinde bulunan bir camie göre beş semte ayrılmıştır. Bugün tamamı yıkılarak ortadan kalkmış fakat yerleri belli olan bu kapılar Boyacı Kapısı (bugün ismi ile bilinen semtte bulunmakta idi, yakın zamanda Belediye tarafından yıktırılmıştır), Kiçi Kapı (yine ismi ile bilinen meydana idi), Sivas Kapısı (Cumhuriyet Mahallesi'nde Tennurî Sokağının Seyyid Burhaneddin Bulvarına birleştiği yerdeki surlar arasında idi) ve Meydan Kapısı (Cumhuriyet Meydanında idi) dir. (Kalenin planı için bak : Kayseriye Şehri, levha 2). Cami ise bugün aynı isimle anılan mahallede bulunan Lala (halk ara-

sında Lale) Camiidir. Bunlardan Boyacı Kapısına tâbi mahalleler şunlardır : Sultan Camii Mahallesi (şimdiki Camiikebir Mahallesi, bugünkü Camiikebir veya Ulu Camiin ismi eskiden Sultan Camii idi), Tokacı Mahallesi, Mumcu Halil Mahallesi (yakın zamanlara kadar mevcut idi. Güçük Mescidi Mahallesi (Güçük Mahallesi), Hacı İvaz Mahallesi (Camiikebir ile Boyacı Kapısı arasında idi ve yakın zamanlara kadar mevcuttu), Merkebcî (Mürekebcî olarak) Mescidi Mahallesi (Mürekebcî Mahallesi), Sasak (Sasık olacak) Mahallesi (yakın zamanlara kadar mevcut olup, şimdiki Cumhuriyet Mahallesi'nde Turan Oteli ve civarında idi), Gürcü Mahallesi (Bu da yakın zamanlara kadar mevcut olup, Boyacı Kapısı ile Kiçi Kapı arasında idi. Burada bir Gürcü Kapısı, Gürcü Hamamı ve Gürcü Melek Hatun Türbesi bulunmakta idi); Kiçi Kapıya tâbi mahalleler : Tutak Mahallesi (bugün mevcut), Lala Camii Mahallesi (bugünkü Lale veya Lala Paşa Mahallesi), Deveciyan Mahallesi (bugünkü Deveci Hamamının bulunduğu semt olabilir), Eslem Paşa (Ahi Mahmud) Mahallesi (yakın zamanlara kadar mevcut olan ve Lala Mahallesi'nin güneyinde bulunan İslim Paşa Mahallesi), Ekme Mahallesi, Karanu Dere Mahallesi, Emrem Mescidi Mahallesi; Sivas Kapısına tâbi mahalleler : Köşk Medresesi Mahallesi (Gültepe Mahallesi, Eretna Oğullarına ait bu medrese burada bugün de mevcuttur), Neseb Hatun Mahallesi, Debbağın Mahallesi (eski Tabaklar Mahallesi, bugünkü Seyyid Burhaneddin Bulvarı ve Talas Caddesi civarı), Ahi İsa Mahallesi (İsa Ağa Mahallesi), Bayram Bey Mescidi Mahallesi (Gavremoğlu Mahallesi, buradaki Siraceddin Medresesi önünde bulunan Bayrambey Mescidi yıkılarak ortadan kalkmıştır), Huand Camii Mahallesi (Kalpaklıoğlu Mahallesi, Cami bugün mevcuttur); Meydan Kapısına tâbi mahalleler : Yenice Mahallesi (Yenice İsmail Mahallesi), Kapan Mahallesi (Camiikebirin kuzeyinde idi ve eski

vakfiyelerden anlaşıldığına göre burada bir Kapan Hanı bulunmakta idi), Yalman Mahallesi (bugün mevcut), Pervane Mescidi Mahallesi (Kapalı Çarşıda, Bakırcılar Çarşısında son asra kadar faal olan ve meşhur Selçuklu devlet adamı Pervane Muineddin Süleyman'a ait Pervane Bey Medresesi bulunmakta idi. Mescid ve mahallenin bu semtte olması muhtemeldir. Ayrıca şehrin Pervane ismi ile anılan eski ziraat semti de bulunmaktadır), Hasbeğli Mahallesi (Atatürk Bulvarı-Hastane Caddesi civarı, bu bulvar üzerinde Hasbek Kümbeti ismi ile bilinen Nisanoğullarından Mesud Gülzar'ın türbesi bulunmaktadır), Köse Danışmend Mahallesi (yakın zamanlara kadar mevcuttu), Hâcet Mescidi Mahallesi (Cami-kebir yakınında) Kürtler Mahallesi (Orduevi arkasında ve Zekâyibey Mahallesi yerinde idi), Kalenderhane Mahallesi (Serçeönü ve Cürcürler Mahalleleri yerinde idi. Buradaki Kalenderhanenin bugün mevcut ve ev olarak kullanılan iki odalı ve tonozlu yapının olduğunu tahmin etmekteyim); Lala Camiine tâbî mahalleler: Tosoglu Mahallesi (Tos Mahallesi), Konuklar Mahallesi (yakın zamanlara kadar mevcut Konuk Boğan Mahallesi), Varsak Mahallesi (bu mahalle de yakın zamanlara kadar mevcuttu), Hurrem Çavuş Mahallesi (Cumhuriyet Mahallesinde Yoğun Burç ve Emir Sultan Zaviyesi arasında idi), Tac-ı Kızıl Mahallesi (yine bugünkü Cumhuriyet Mahallesinde Cincıklı=Çiğdelizade Camii civarında idi).

Bütün bu mahallelerde avârıza tâbî toplam 1575 hane bulunmakta idi. Bu yeküne vergiden muaf olanlar dahil değildir. Ayrıca 62 Rum ve 268 Ermeni hanesi vardı.

Şehrin bu tarihteki vergi mahsulatı 230.175 akçeyi buluyordu. Has ve tımar olan köylerin tahriri yapılırken avâriz haneleri, divanî olan hasılatı ve müredatiyla cizyesi tesbit edilmiştir. Mir-liva hasları içerisinde şu köyler bulun-

maktadır: Efkere (bugünkü adı Bahçeli olup Gesi Bucağına bağlı bir mahalle haline gelmiştir), Kıranardı (merkeze bağlı), Yazır (Alagöz yakınında), Çay (Talas-Kayseri arasında, Ali Dağı önündeki bağ semti), Yenice, Ulu Bürüngüz (Gesi yakınında, bugün Büyük Bürüngüz), Dimitri (Dimidere, Gesi yakınında, bugünkü adı Turan) Salur (Güneşli Bucağı yakınında), Balaks. Bunlardan başka birçok Yürük cemaati da liva hasları meyanında tahrir edilmiştir. Divanisi tımar olan köylerde de nisbeti az olmakla beraber bir liva hissesi vardır. Divanî hisseleri tımar olan veya tımar olduğu anlaşılan bazı köyler şunlardır: Espidin (Ispidin, yeni adı Bağpınar), Dadasun (yeni adı Akçatepe), Zincidere (Erciyes Belediyesi dahilinde), Anbar Viranı (merkeze bağlı Anbar Köyü), Barsama (yeni adı Çavuşağa), Talas (bucak merkezi), Alagöz (bugün de aynı isimli), Neyze (Nize olması lazım, bugünkü adı Güzelköy), Sarımsaklı (Bünyan İlçesinin eski adı), Saraycık (Güneşli Bucağı yakınındaki Saraycık olmalı), İstefana (sonradan Reşadiye, şimdi Erciyes Belediyesine dahil), Kelüri (?), Horsana (yeni adı Buğdaylı), Çukur (Felahiye İlçesine bağlı bucak), İmaret (yeni adı, bundan galat olarak alınmış Amarat), Hasan Alp-Hasan Arpa (mevcut), Ağçe-in (bugünkü Akin olmalıdır), Kızık (Güneşli yakınındaki Kızık olmalıdır), Vekse (bugünkü adı Özlüce), Cırlavuk (yeni adı Mımarsınan), Cırkalan (mevcut), Andronik (Endürlük), Bozgat (Yorgat olsa gerek, Alagöz yakınında eski bir mezraa), Germir (yeni adı Konaklar), Kumarlı (Kumarlı, Cırkalan yakınında), Gesi (bugünkü adı Gezi, bucak merkezi), Tavlusun (yeni adı Aydınlar), Hırsarcık (mevcut), Erkilet (bucak merkezi), Boğalı-Tatar (?), Keykubad (Şehir merkezinde, bir kısmı Şeker Fabrikası arazisi içerisinde bulunan ve Keykubad Çiftliği diye bilinen eski Selçuklu Keykubadiye Sarayı arazisi), Muncusun (yeni adı Güneşli, bucak merkezi), Canbaz (vakfiyelere göre Tekgöz Köprüsü civarında bir

mezraa), Hırka (Hırkaköy), Gergeme (şimdi Bünyan İlçesi merkezinde bir mahal), Öyük Şeyh (Karahöyük olabilir), Hacılar (bucak merkezi), Yabanî (?), Salkuma (yeni adı Gürpınar), Erguncuk (Argıncık).

Bu tarihte Kayseri'de Osmanlıların Dulkadiroğulları ile müşterek sekiz köy ve altı yürük cemaati bulunmakta idi. Bu köyler ve cemaatlar Fatih zamanında Dulkadiroğlu Şahsuvar Bey ve II. Bayezid zamanında Alaüddevle Bey'le divanî hisseleri müşterek olarak tesbit edilmişlerdir. Bunlar: Şavlak (Pazarören yakınında Kavlaklar köyü vardır), Palas (yeni adı Gülova), Tomarza (İlçe merkezi), Ağce-in (Akin), Kızılviran (bugün Tomarza'ya bağlı Kızılören) köyleri ile Aşağı Marason, Yukarı Marason (Talas Bucağı köyleri arasında eski adı Maraçak, yeni adı Yaz yurdu olan bir köy bulunmaktadır), Sosun (Talas Bucağına bağlı, yeni adı Ortakavak olan köy) yürük cemaatlarıdır.

Bugün Bünyan'a bağlı Karakaya Köyü Seydi Halil Zaviyesi vakfı (zaviye bugün köyde mevcuttur, buraya vakıf yapan Eretnaoğlu Cafer Bey'in, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1267 nolu defterin 413. sayfasında kayıtlı 788 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır), Gömülgen Köyü ise Mekke'ye vakıf idi.

Toplam olarak Kayseri Kazasında bu tarihte avarıza tâbî 8603 kişi ve 5025 hane (muafklar hariç) bulunmakta idi.

920-922 yıllarında Kayseri Sancak Beyi Süleyman Bey ve selefi Ahmed Bey idi. Bu zamanda şehirdeki mirli va hissesi 295.656 akçeyi buluyordu. Salur, Yazır Köyleri ile Boyacılu (Erkilet'e bağlı bir Boyacı Köyü bulunmaktadır), Bezircilü, Sarı Kürklü, Canıklü, Karasu yürük cemaatlarının divanî hisseleri ve 922 yılında ilâve edilen Erkilet, İstefan (Reşadiye) Köylerinin cizye hariç divanî hisseleri ile bu meblağ toplam 407.261 akçe olmuştur.

Bu tarihte Kayseri Miralayı olan Dulkadiroğlu Veled Bey ile kardeşi Ha-

san Bey ve diğer kardeşi İsmail'in, Hasan Beyin oğlu Fethullah'ın köy, mezraa ve cemaatlardan müteşekkil ayrı ayrı, birçok timarlara sahip olduğu ve bu timarların gelirleri kayıtlıdır. Yine 929 yılında tanzim edilmiş diğer bir timar icmal defterinden yukarıda adı geçen Hasan Beyin II. Bayezid devrinde müteferrika olduğu, ona bir hükm-i şerif ile zeamet tevcih olduğu kayıtlıdır. Aynı şahıs Karaman'ın tanınmış kimselerinden bulunarak 931 yılında zeametine bazı ilhaklar yapılmıştır.

Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Selçuklu Tababeti isimli eserinden (s. 100) Dulkadiroğlu Hasan Bey'in Kayseri'deki cüz-zamlılara civardaki Salkon Köyünün yarısını vakfetmiş olduğunu öğreniyoruz. Ancak burada ismi geçen Hasan Beyin, makalemizin başlarında, H. 814, M. 1411 yılında Kayseri'ye sahip olduğunu, İç Kaledeki kitabesi ile tesbit ettiğimiz, Nasıreddin Mehmed Bey'in oğlu Hasan Bey mi, yoksa yukarıda bahsi geçen, II. Bayezid devrinde müteferrika olan ve 922, 929, 931 (M. 1516, 1523, 1525) yıllarında Kayseri'de timarlara ve zeamete sahip bulunan Dulkadiroğlu Hasan Bey mi olduğu, maalesef adı geçen eserde vakfiye tarihi belirtilmemiş olduğu için tesbit edemedik. Bu vakfiye eğer Dulkadiroğlu birinci Hasan Bey'e aitse o zaman kitabeden başka bu şahsa ait ikinci bir vesika ya daha sahip olacağız. Vakfiyede bahsi geçen Salkon Köyü, şimdi ismi Gürpınar olarak değişen Salkuma Köyü olmalıdır. Kayseri'deki Cüz-zamhane (meczumün zaviyesi) bugün mevcut olmadığı gibi yeri dahi belli değildir (bu arada 1165 tarihli bir hüccette geçen «Zamantı Kazası Kalasasında vaki Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in bina eylediği Cami-i şerif» in yeri ve mevcudiyetini de tesbit edemediğimizi burada belirtelim).

922 ve 929 yıllarında, Osmanlı hizmetindeki Dulkadiroğullarından başka Kayseri'de daha birçok şahsın timar kayıtları bulunmaktadır.

Resim 1 : Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Timur adına
Kayseri'de kestirdiği Gümüş Para

Resim 2 :
İçkale'de
Dulkadiroğlu
Hasan Bey'in
Kitâbesi

Resim 3 : İçkale'de Şeyh Çelebi Kitâbesi

Resim : 4/a

Resim : 4/b

Resim : 4/c

Resim : 4/d

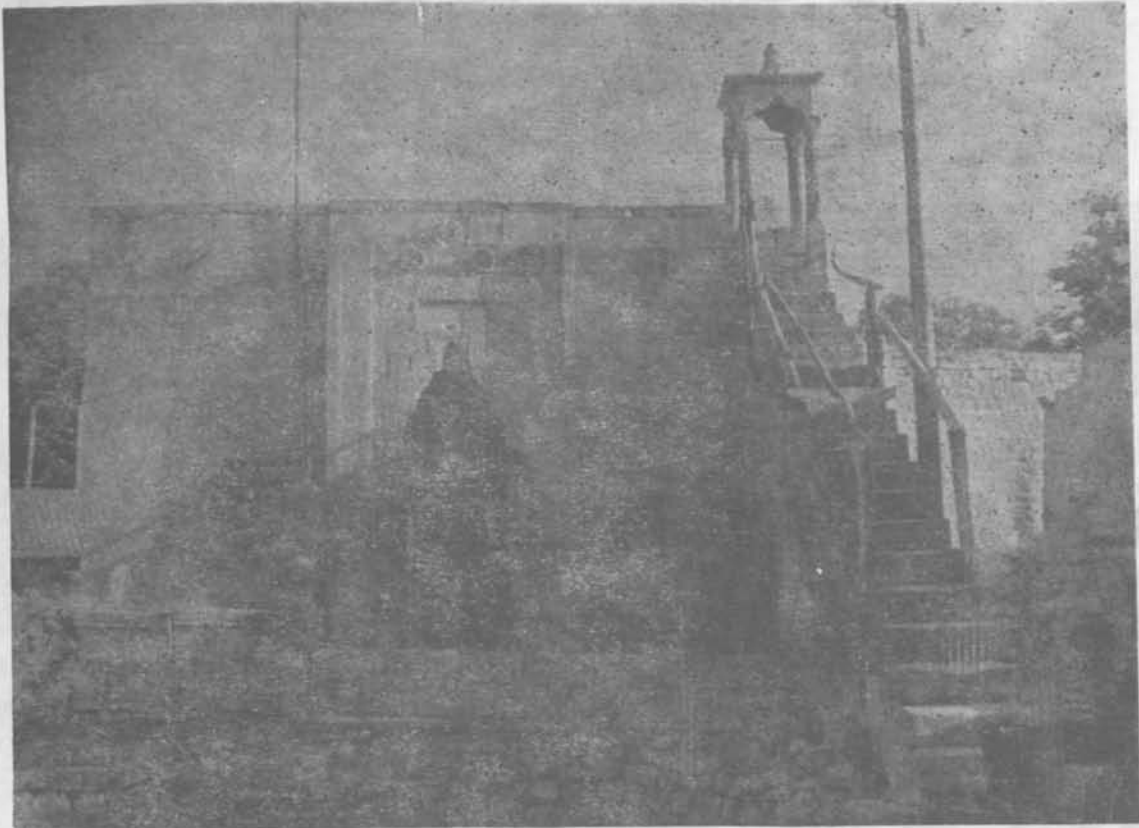

Resim 4/e : Dulkadiroglu Nasire'd-din Mehmed Bey'e ait Hatuniye Medresesi'nin Kırılarak Beş Parçaya Ayrılmış Kitâbesi

Resim 5 :
İçkale'de
Karamanoğlu
Pir Ahmed
Kitâbesi

Resim 6 :
İçkale'de
Fatih
Sultan
Mehmed
Adına
Kitâbe

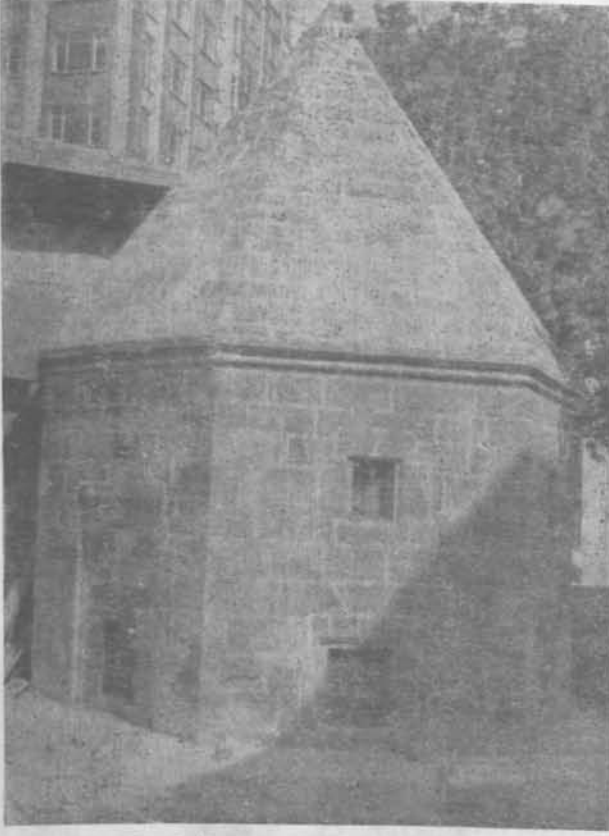
Resim 7 : Büyük Bürüngüz Köyünde Alâüddevle Camii'nin Cephesi

Resim 8 :
İçkale
Güney
(Arslanlı)
Kapısı

Resim 9 : İçkale'den Fatih Camii'nin Görünüşü

Resim 10 : Şeyh İbrahim Tennuri Türbesi

Resim 11 : Şeyh İbrahim Tennuri Türbesi Kitâbesi

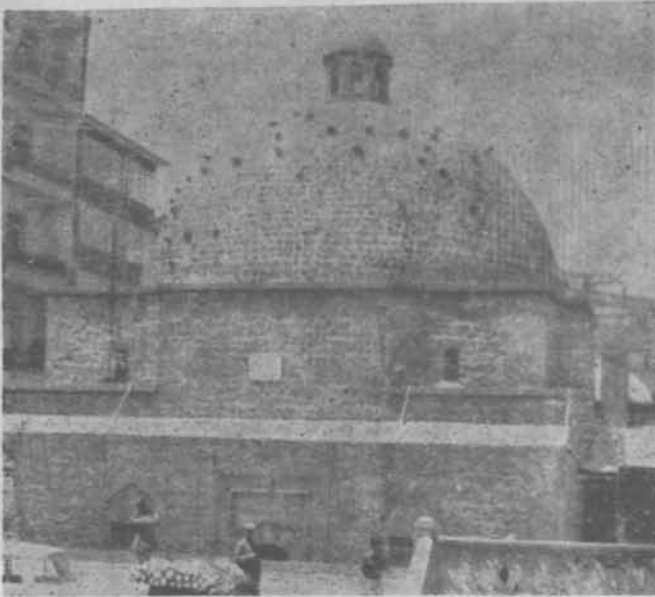
Resim 12 : Bedesten Kitâbesi

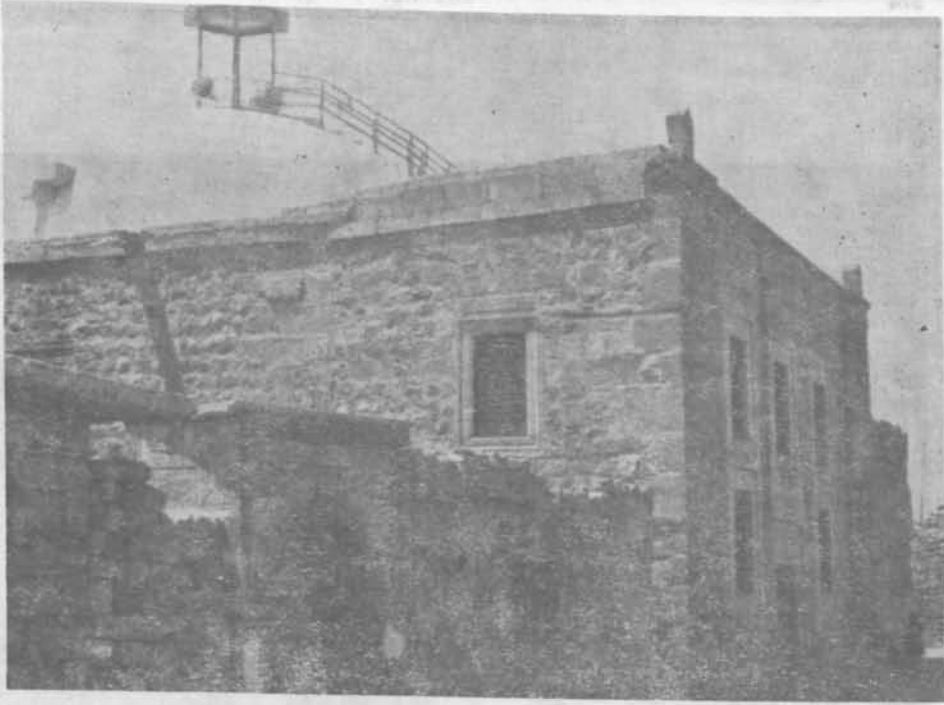
Resim 13 :
Gavremoğlu
Çeşmesi

Resim 14 : Gavremoğlu Çeşmesi Kitâbesi

Resim 15 :
Kadı
Hamamı

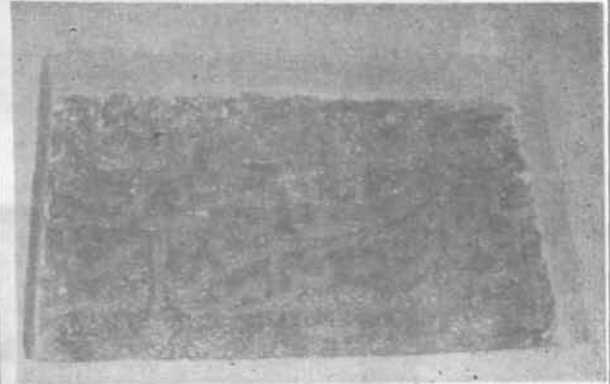

Resim : 16
İsa Kümbet
Camii

Resim 17 : Gubaroğlu Kümbet (Yumurtalı) Mescidi

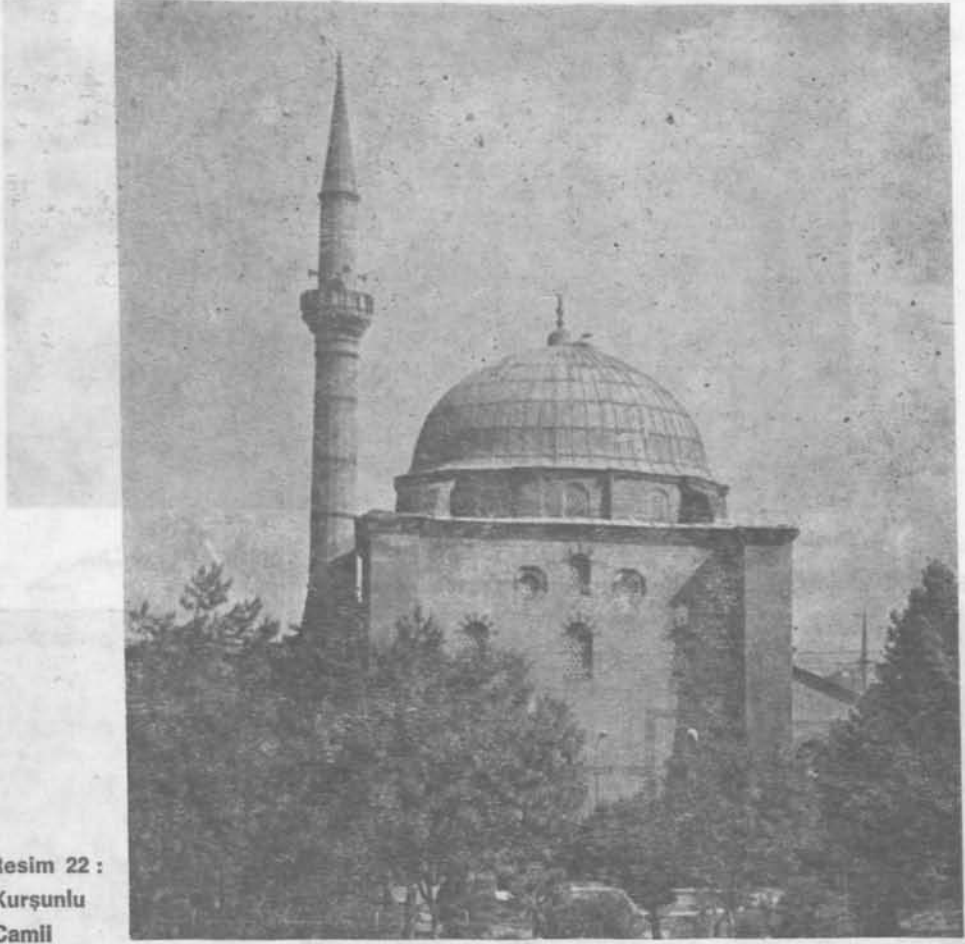

Resim 18 : Gubaroğlu Kümbet Mescidi Kitâbesi

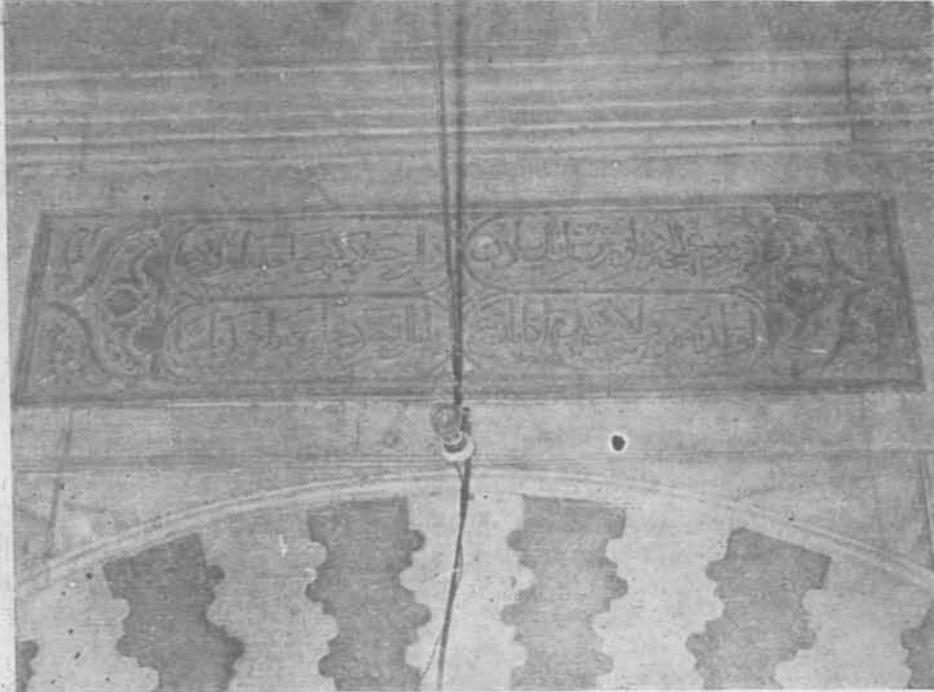
Resim : 19
Kayseri
Müzesi
Deposunda
Bulunan Bir
Mescid
Kitâbesi

Resim 22 :
Kurşunlu
Cami

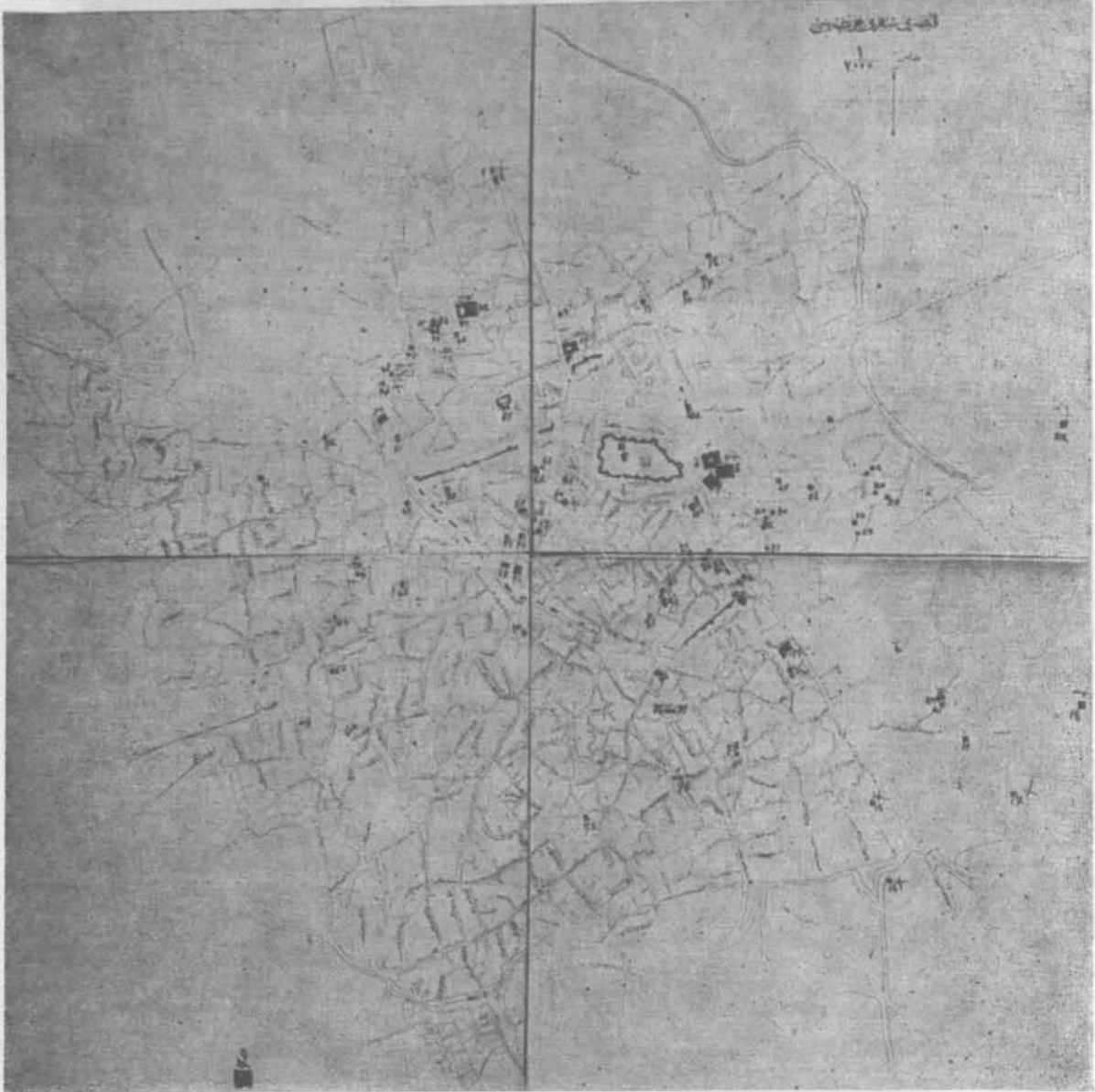
Resim 23 : Kurşunlu Camii Kitâbesi

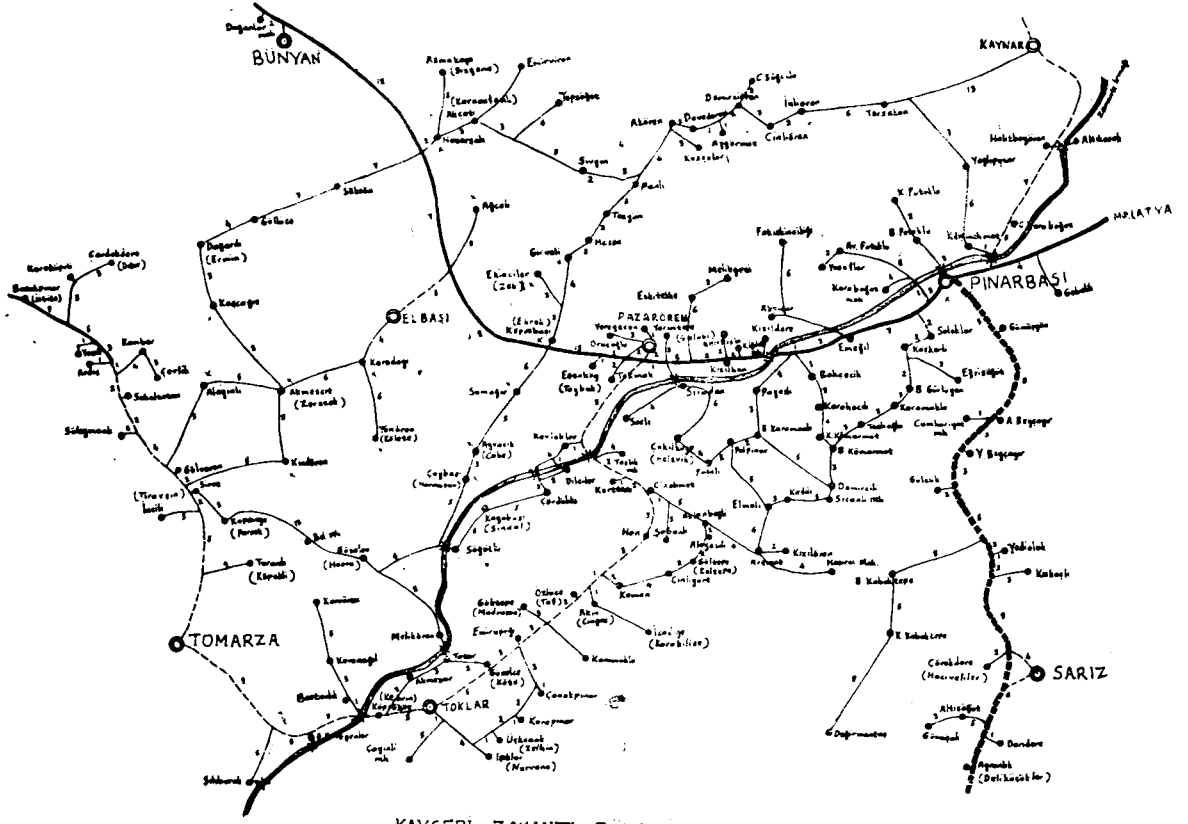

Resim 24 : Hüseyin Bey'in Mezar Taşı

Resim 25 : XX. Yüzyıl Başlarında Kayseri Şehri Haritası (Ölçek : 1/2000)

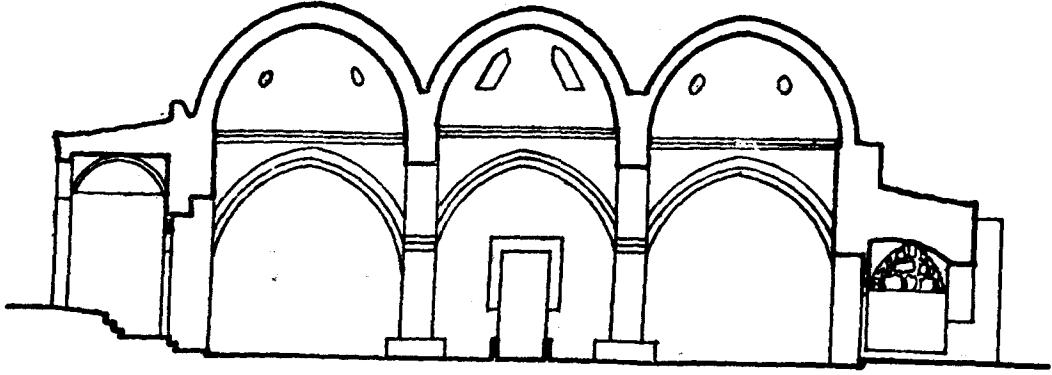
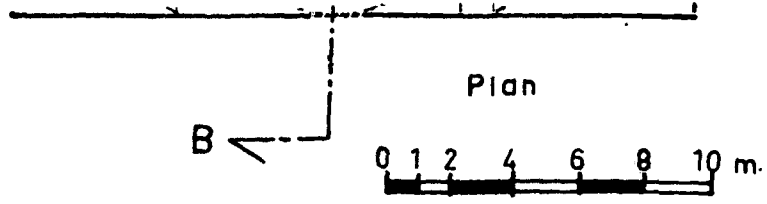

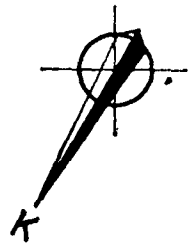
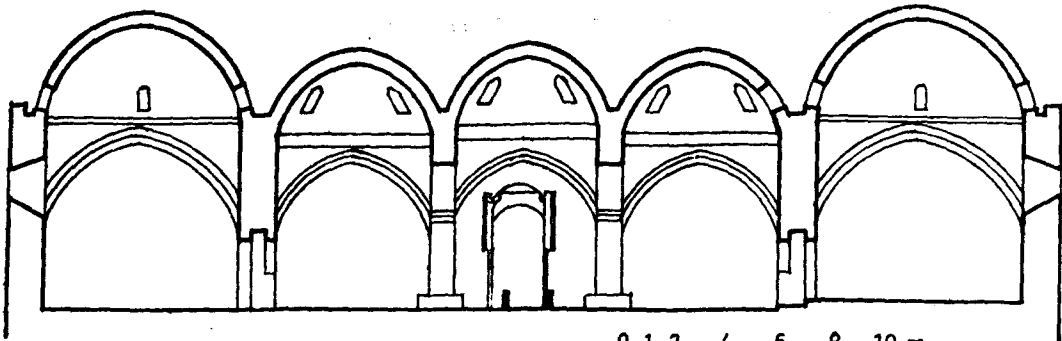
KAYSERİ ZAMANTI BÖLGESİ

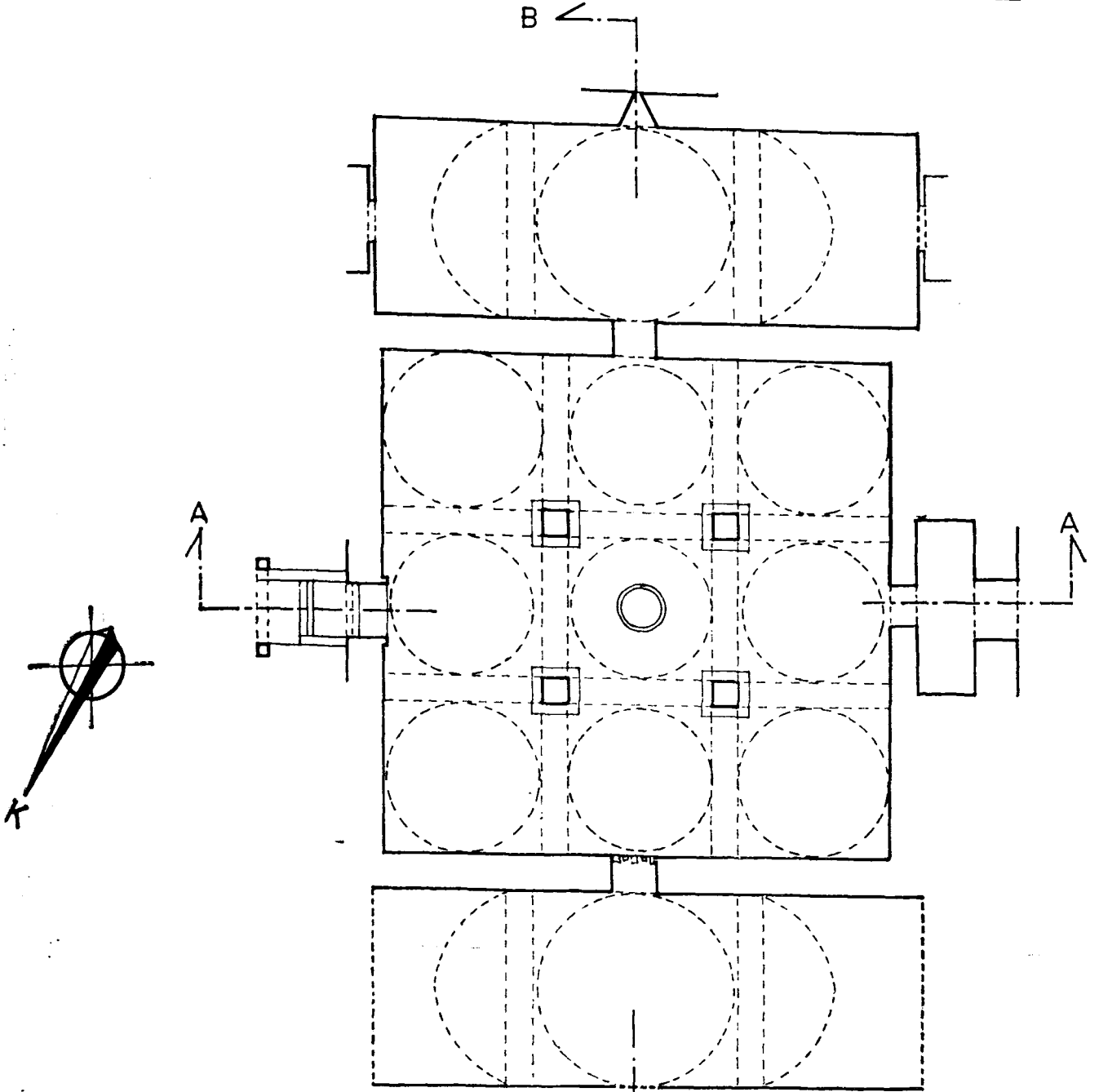
Kayseri Bedesten Projesi A-A Kesiti
(Çizen : Bahri Sarıkaya)

Kayseri, Bedesten Rölöve Projesi B-B Kesiti
(Çizen : Bahri Sarıkaya)

KAYSERİ, BEDESTEN RÖLÖVE PROJESİ

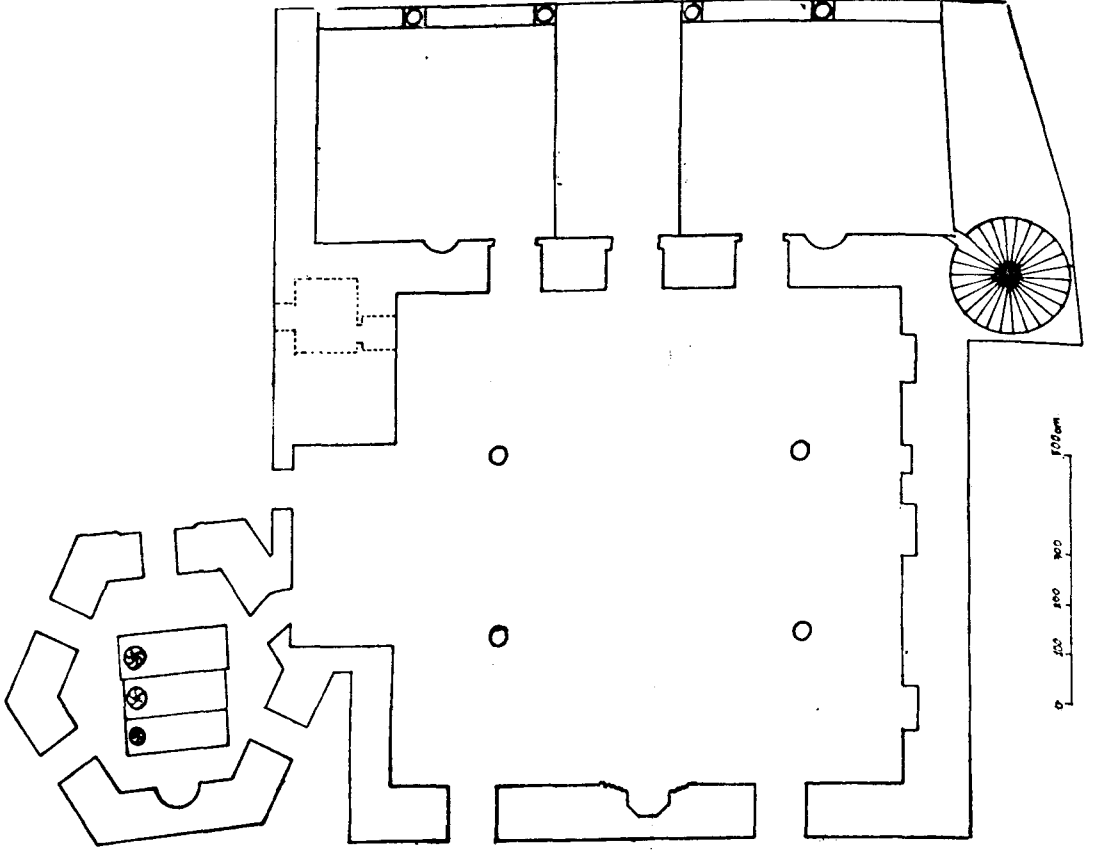

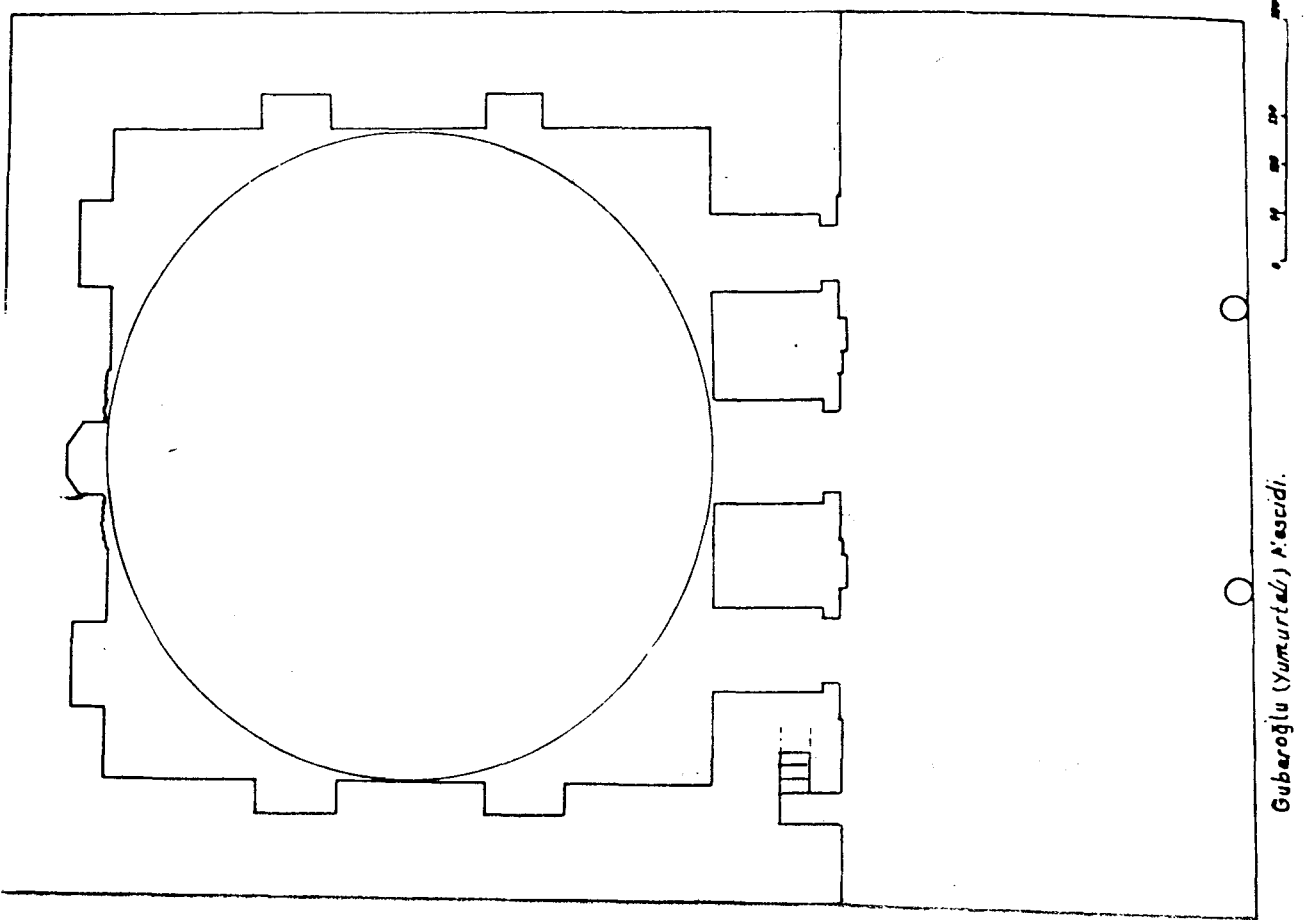
Vakıflar Gn. Md.den alınma, 1/50
ölçekli orijinalinden 1/200'e göre
ÇİZEN:

Bahri SARIKAYA
Kayseri Müzesi İnş Tekn.
14.7.1978

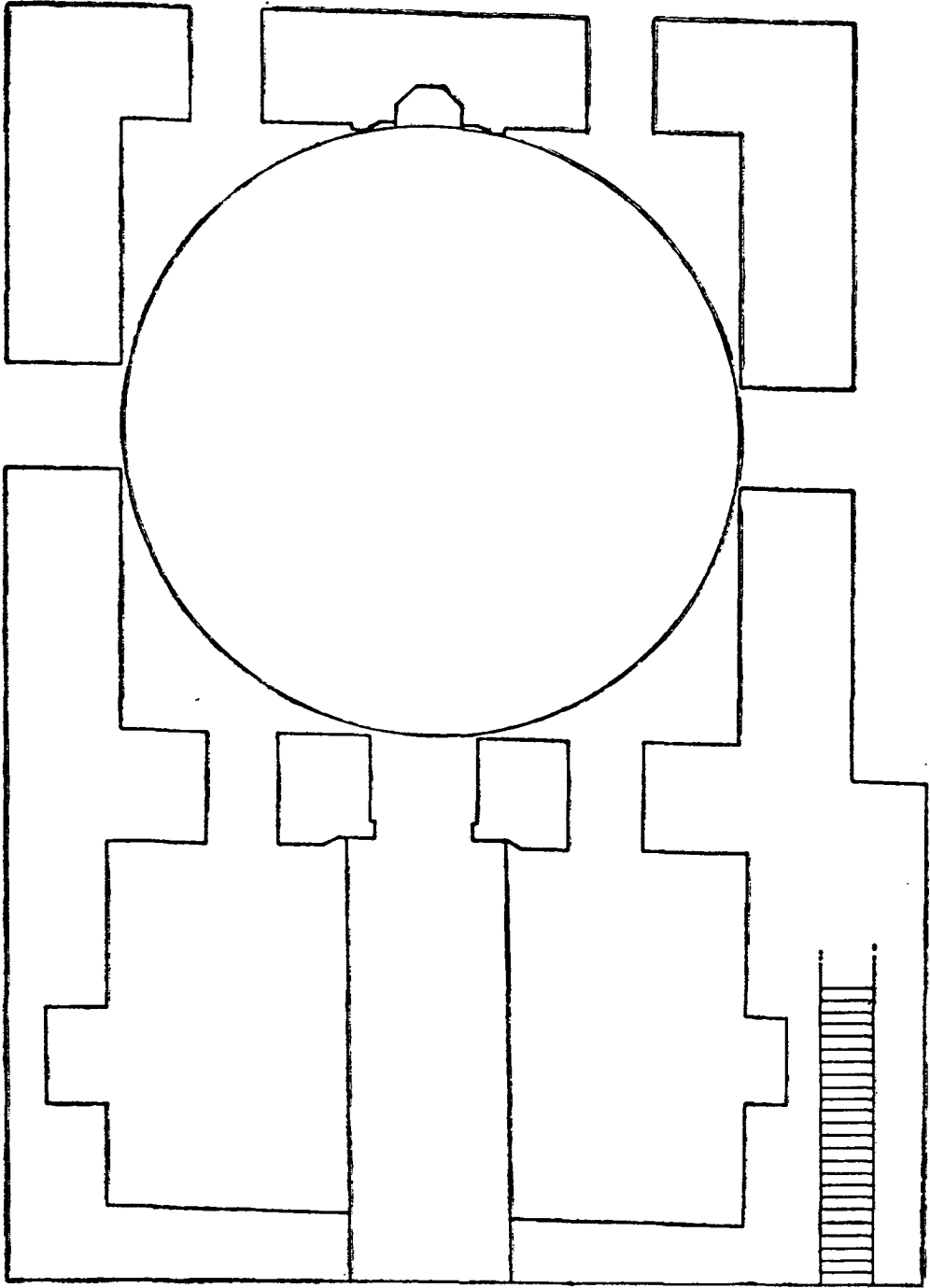
Kayseri, Bedesten Planı (Bahri Sarıkaya'dan)

Şeyh Tennuri Türbesi ve Camii

Gubaroğlu (Yumurtalı) Meşedi.

İsa Kümbet Camii

